

Observatorul

REVISTĂ DOCUMENTARĂ
CULTURALĂ-SOCIALĂ-RELIGIOASĂ.

CUPRINSUL

I. Frolo	Morala și Artă
I. M. Rașcu	Francis Jammes, poet rustic
Tr. A. Pinteru	Nebunul (după Al. Petöfi)
I. Frolo	Dezarmare și înfrățire
I. Georgescu	Din Corespondența a doi prieteni
I. M. Rașcu	O tragedie franceză despre Gr. Ghika
I. Georgescu	Drum drept

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CRONICA

Agru — Iustin Popfiu — Triumful unei idei — † Dr. Iacob Radu.

RECENZII

D. Murărașu. — *Naționalismul lui Eminescu* (I. M. R.); **Dr. V. Tr. Frențiu.** — *Criza economico-financiară și rezolvirea ei* (I. F.); **Dr. A. I. Tăutu.** — *Cres-tinism și Caracter* (I. F.); **V. I. Ghika.** — *La femme adultère* (I. M. R.); **Dr. I. Bălan.** — *Les Martyrs de l'Eucharistie dans l'Eglise Roumaine-Unie* (I. F.); **A. Lascarov-Moldovanu.** — *Biserica năruită* (I. M. R.); **Perpessicius.** — *Itinerar sentimental* (I. M. R.); **Sertillanges O. P.** — *L'orateur chrétien* (I. G.); **A. Godoy.** — *Le poème de l'Atlantide* (I. M. R.); **A. Mortier.** — *Machiavel* (M. F.); **Dr. I. Bălan.** — *Calea Fericirii* (I. F.); **N. Bagdasar.** — *Din problemele culturii europene* (I. G.); **T. Vianu.** — *Artă și frumosul* (I. F.); **I. Petrovici.** — *Peste hotare* (I. M. R.); **I. Voronca.** — *Incantații* (I. M. R.); **S. S. de Faucamberge.** — *Petite lumières* (I. M. R.); **José Martí.** — *Les petits souliers roses* (I. M. R.); **Al. Lascarov-Moldovanu.** — *Casa din pădure* (I. M. R.); **E. Vitta.** — *Le rythme universel* (I. M. R.); **T. Arghezi.** — *Flori de muci-gui* (I. G.); **O. Prie.** — *Porcii* (I. G.).

Bibliografie de R. și G. — Mărturii. — Noutate „Isus“.

Redacția și Administrația: Beiuș, Jud. Bihor.

Abonamentul: 200 Lei pe an. Un exemplar 20 Lei.

OBSERVATORUL

REVISTĂ DOCUMENTARĂ CULTURALĂ-SOCIALĂ-RELIGIOASĂ.

Abonamentul :	Redactor responsabil:	Redacția și Administrația :
Annual 200 Lei.	IOAN TEIUȘAN profesor.	BEIUȘ, jud. Bihor. 1 Iața Dr. Clordeaș, Nr. 7

Morala și Arta

De multe ori teama de a fi socotit banal, din cauza tratării unor subiecte banale, te lasă aproape să treci în ochii lumii drept părtaș al unor prejudecăți sau erori mult mai compromițătoare decât eventuala acuzație de banalitate.

Subiectul nostru este tocmai unul din acelea, care, din cauza aspectului său banal — așa spune chiar școlăresc — a rămas mult mai puțin desbătut decât ar fi trebuit, ca să nu aibă aparența de lucru judecat și decis în chip prea puțin satisfăcător, dacă este vorba de a-l socoti cu adevărat ca lucru judecat.

În privința moralității artei, sentința lui Titu Maiorescu și aceea aproape identică a D-lui Mihail Dragomirescu creează un fel de prejudecată pentru lumea noastră literară, intrucât nimeni nu mai pune pe tapet această problemă, ci toți o socotesc de mult rezolvată.

Și anume se consideră ca un adevăr indiscutabil că opera de artă și morala aparțin unor domenii atât de diferite încât n'ai cum să judeci ca imorală o operă de artă, sau, dacă îi neapărat să judeci arta și din punctul de vedere al moralei, atunci opera de artă trebuie judecată „ipso facto”, ca moralizatoare în baza următorului raționament simplu și expeditiv; „Orice emoție estetică, fie deșteptată prin sculptură, fie prin poezie, fie prin celelalte arte, face pe omul stăpinit de ea pe

cită vreme este stăpînit de ea, să se uite pe sine ca persoană și să se înalțe în lumea ficțiunii ideale. Dacă izvorul a tot ce este rău este egoismul și egoismul exagerat, atunci o stare sufletească în care egoismul este nimicit pentru moment, fiindcă interesele individuale sînt uitate, este o combatere indirectă a răului și astfel o înălțare morală". Iar cei ce nu merg atît de departe cu recunoașterea „puterii purificatoare” a artei afirmă că terenul artei și al moralei este atît de deosebit încît nici nu se poate pune problema moralității și imoralității unei opere de artă, după cum nu se poate întreba de exemplu dacă realizarea statelor unite ale Europei ar contribui sau nu la descifrarea inscripțiilor etrusce sau la stabilirea definitivă dacă Omer a existat. Cine totuși, împins de veleități moralizatoare, ar încerca într’acest scop să se servească de literatură, ar însemna nimic, mai puțin decît să nimicească deadreptul literatură.

Această prejudecată, sau lipsă de interes cu privire la întrebarea dacă există, și ce anume raporturi există, între artă și morală, are drept rezultat în practică că literatura noastră se cufundă mereu mai adînc în apele imoralității, punînd uneori pe profesorii cu o conștiință morală mai delicată în fața unei grele situații, aceea dacă anumite opere bine cotate din literatura contemporană și prevăzute în programă pot sau nu fi puse, în întregime, în mina elevilor, pentru sufletul cărora ei poartă în bună parte răspunderea.

Nu ne propunem de a discuta problema aceasta cu toată atenția ce i se cuvine, căci atunci, în loc de articol de revistă, ar trebui să scriem o carte și încă una voluminoasă. Ne vom mărgini la simpla punere a problemei, deoarece este una din acelea pentru care modul de a o pune este partea cea mai importantă și a o pune cum trebuie este aproape tot una cu a o rezolva.

Deși simplă și banală, de multe ori o găsim pusă greșit din capul locului, din cauza echivocurilor ce se ascund în însăși cuvintele: artă și morală.

S’ar părea că nu numai morală, dar și arta ar avea și una și cealaltă același înțeles pentru toată lumea. Ce iluzie!

Nu insist asupra artei, despre care se poate spune că esteticele ultime au renunțat aproape s'o mai definească, ocupându-se deocamdată cu studiul originii ei și căutînd să stabilească dacă provine „din joc, din magie, sau din viața sexuală” și dacă dintr'una singură sau din mai multe cauze combinate, a căror doză ar rămînea să fie ulterior socotită. Dar și în privința moralei, chestia „definirei” n'ar fi mai înaintată, dacă n'ar exista morala creștină, și mai precis cea catolică, pentru a forma o masă compactă de intelectuali, avînd exact aceiași idee despre morală, pentru că altminteri și aici s'ar aplica maxima trufiei omenești: cite capete de savanți atîtea filosofii și cite filosofii atîtea estetice și atîtea morale.

Iată pentru ce, înainte de a porni la drum, trebuie să ne înțelegem asupra termenilor, pe care urmează să-i întrebuițăm.

Studiînd problema rapoorturilor dintre morală și artă, ca să ajungem la o soluție capabilă de a satisface pe toți, ar trebui să întrebuițăm alît noțiunea de artă cît și aceea de morală, în înțelesul lor absolut. Numai că, oamenii ne fiind de acord nici asupra artei și nici asupra moralei, nu se poate da nici uneia un înțeles absolut recunoscut de orice minte cugetătoare, după cum se întîmplă cu definițiile matematice cînd, spre exemplu, dăm definiția cercului sau a triunghiului.

Noi avem ferma convingere că morala creștină este morala, întrucît — revelată de Dumnezeu — este adevărată în mod absolut. Însă există o mulțime de oameni și chiar de intelectuali, care nu acceptă morala creștină, sau, dacă o admit, îi pun multe restricții. Chiar printre creștini avem mai întîi pe protestanți, care, în chestiile de morală, ca și în cele de dogmă, procedează subiectiv, păstrîndu-și fiecare dreptul de a interpreta cum găsește de cuviință textele sfinte. Ortodoxii ar fi teoreticește identici cu noi catolicii, în privința moralei, însă nerecunoscînd autoritatea infailibilă a Papei în chestiile de morală și nemai avînd la îndemină sinoade ecumenice, rămîn cu anumite chestii de morală la voia moralistului care le tratează sau și mai simplu ne tranșate de loc. De aceea, în rîndurile care urmează, expresia „morala creștină” va fi luată în sensul precis, pe care-l întrebuițează biserica Romei.

Cit despre artă, neavînd o autoritate infailibilă care s'o definească, iar teoriile estetice fiind numeroase cu privire la ce este frumosul, îi vom păstra acel înțeles general, pe care cu toții îl avem în gînd, cînd spunem despre ceva că este frumos și artistic redat și care se rezună în clasica expresie „quod spectatum placet”.

Al doilea punct asupra căruia ținem să ne înțelegem, înainte de a pune problema despre „morală și artă”, sau despre „moralitatea în artă”, este de a ști căreia din două, în caz de conflict, i se cuvine prioritatea, sau dacă trebuie tratate pe picior de egalitate. Pentru unii morala trebuie să aibă precădere față de artă; pentru alții, arta trebuie să ocupe locul întii; pentru alții, în fine, amîndouă sînt de egală importanță. Creștinul practicant va da moralei precădere; artistul care și-a făcut din artă o religie — ca d. ex. Gustave Flaubert și alții — îi va da artei întietatea; criticul, indiferent în materie religioasă, le va pune pe același plan.

Noi ne pronunțăm, din capul locului, în favoarea moralei, chiar în afara de credința noastră religioasă, deoarece, pentru însăși subsistența societății omenești, morala este o necesitate, în timp ce arta este numai o podoabă, și pentrucă morala practică este singura cale a omului spre fericire. De aceea am și intitulat articolul de față „morală și artă”, iar nu cum se intitulează de obicei: „arta și morala”.

Plecînd dela această bază, să cercetăm dacă morala și arta pot ajunge în conflict, căci dacă raportul dintre morală și artă este ca acela al problemei realizării statelor unite europene și descifrarea inscripțiilor etrusce, este evident că munca noastră ar fi zădarnică, dupăcum ni s'ar părea că de fapt stau lucrurile, cînd ne întrebăm ce legătură există între pictarea sau descrierea unei furtuni pe mare și morala, sau între datoria chirasilor de a-i plăti proprietarului chiria și muzica sau arhitectura.

Însă, oricît de multe subiecte de artă s'ar găsi în afara de domeniul moralei și oricîte chestii de morală n'ar avea nici un punct de contact cu anumite arte, mult mai multe sînt temele artistice, care vin în atingere cu morala și probleme de

morală, care-și găsesc loc în artă. Și atunci stabilirea raporturilor ce trebuie să domnească între morală și artă rămâne o problemă foarte însemnată de rezolvat.

De fapt, afară de arhitectură, toate artele, pînă și muzica, au puncte de atingere cu morala, putînd merge mină în mină cu ea, și tot așa de ușor putînd intra în conflict cu exigențele ei.

Dintre toate artele, mai mult decît sculptura și decît pictura, poezia, sau într'un cuvînt literatura, oferă cele mai multe prilejuri de a-și încrucișa sfera cu a moralei, pentru că literatura minuește direct ideile și prin aceasta poate folosi sau păgubi moralei, fără să renunțe la scopul ei direct de a fi și rămînea artă.

Din două puncte de vedere arta poate fi dușmana sau aliata moralei: din punctul de vedere al excitărei sau polularii simțurilor și din punctul de vedere al pervertirii principilor de viață sau al confirmărei celor sănătcase.

Este în afară de orice discuție că sculptarea, pictarea sau descrierea corpului omenesc sînt un obiect frecvent al sculpturii, picturii și literaturii. Și cît de dispuși sîntem de a recunoaște că trupul omenesc este în sine și frumos și onest tot alît de categoric afirmăm că trupul omenesc este apt să excite simțul veneric. Descoperirea lui totală și redarea anumitor acțiuni, chiar fără a intra în cele din urmă amănunte, dar lăsîndu-le subînțelese, oricît de artistic exprimate să fie, nu vor înceta niciodată de a fi prilej pentru excitarea simțurilor și provocarea poftelor, și deci moralmente cît se poate de primejdioase.

Este adevărat că se poate găsi și cite un artist extraordinar în redarea corpului omenesc și cite o persoană alît de pasionată numai pentru artă, încît în fața unor asemenea statui, tablouri, sau pagini de roman să se mărginească la pura admirare a dibăciei artistului, a frumuseței liniilor și armoniei proporțiilor, după cum există oameni exercitați în aruncarea cuțitelor în așa măsură încît de la o mare distanță pot încadra capul cuiva fără a-l atinge, și alții alît de imperturbabili încît să se lase a fi încadrați de cuțitele dibaciului asvirlitor, fără pericol de a face nici cea mai mică mișcare, cînd o

tremurătură numai de un centimetru ar ajunge ca să fie plătită cu vieața.

Însă de aici nu rezultă că prudența te îndeamnă la estfel de situații, iar legenda care povestește cum Wilhelm Tell a luat cu săgeata mărul de pe capul fiului său se grăbește să adauge că Wilhelm Tell mai avea o săgeată în tolbă, pregătită pentru capul aceleuia, care-l pusesese la o asemenea încercare.

Parcă văd zimbetele multora la cetirea acestor rinduri, gata să mă străpungă cu ironiile lor. Titu Maiorescu spunea cu tonul unuia pe care lumea întreagă îl aprobă: „Venera aflată la Milo, este jumătate nudă; cea de Medicis este nudă de tot. Amîndouă sînt expuse vederii tuturor în muzeele din Paris și din Florența, și cine găsește că sînt imorale?” Intreg articolul: „Comediile D-lui I. L. Caragiale” din *Criticele* lui Titu Maiorescu, vol. III, de unde am extras citatele noastre, vine în conflict cu mora a creștină. Și nu încapе mirare din moment ce tot acolo găsim solemnul verdict: „. . . simțimîntul religios, care mai nainte îndeplinea misiunea de a înălța spiritele deasupra intereselor egoismului zilnic, dispare din ce în ce mai mult din clasele culte și trebuie înlocuit cu alte emoțiuni impersonale”.

Astfel că pentru a ne înălța moralmente, în loc de a ne duce la biserică, vom merge să contemplăm statuile nude ale Venerei, ca odinioară revoluționarii francezi, care înlocuiseră cultul Domnului Cristos, prin cultul „Rajiunei”, reprezentată printr'o femeie . . . în ținuta Venerei din Cnid!

Numai că față de atari teorii estetice, care atribue artei facultatea de a ne purifica de pasiuni și artiștilor darul de a ne desbrăca de animalitate și de a ne înălța în sferile sublimе ale calmului desăvîrșit al simțurilor, mulțumită extazului estetic, ne plouă din toate părțile, pe lingă datele experienței, cele mai categorice confirmări ale contrarului.

Bruneliere, în studiul său „L'art et la morale”, ne aduce ca dovadă spusele lui Valerius Maximus, Lucian și Plinius cel Bătrîn, despre modul cum anticii, deci măeștrii artei, își admirau capodoperele lor. Nu vom reproduce, nici măcar în citație latină, cuvintele acestuia din urmă — așa de tari sînt expresiile — relativ la efectele ce le producea contemplarea

Venerei din Cnid admiratorilor săi, căci nu se oprea la suggerarea unor gânduri pe care morala creștină le interzice, dar ajungea pînă la fapte pe care penița noastră refuză de a le scrie pe numele lor. Și nici nu trebuie să ne mire prea mult acest rezultat, cînd ne aducem aminte că Venus era zeița voluptății, și că prin urmare era firesc ca reprezentarea ei în artă să fie un îndemn la voluptate, pe care păgînii nu o considerau nepermisă.

Dar iată o altă citație și mai semnificativă, întrucît și artistul și criticul sînt din epoca modernă. Comparînd tabloul Magdalenei de Van Loo cu acela al Magdalenei lui Corregio, Diderot — ale cărui cuvinte sîntem siliți a le atenua, din respect pentru cetitori — spune că „în timp ce tabloul primului nu-ți sugerează nici o curiozitate și nici o dorință, tabloul lui Corregio te face să dai vestimintele Magdalenei la o parte, ca să constati dacă trupul ei este într'a levăr așa de frumos precum îl lasă hainele să se ghicească”. Să nu uităm că vorbește un critic de artă, scriitor el însuși, deci nu un profan neînțelegător al artei și mai puțin încă un bigot, pe care Titu Maiorescu să-l răpună cu vorbele: „... dacă nu-și poate uita catehismul său de morală convențională, să nu se mai amestece în ale artei”.

Tot alt de prietină sau adversară a moralei poate fi arta și din punctul de vedere al formării ideilor și al răspîndirii lor. Este drept că arta se ocupă eminent cu ce este individual, astfel că i-am putea aplica principiul „non datur scientia de individuo”, inversîndu-l: „non datur ars nisi de individuo”. Cu toate acestea nicăieri mei mult deșit în artă nu se aplică vorbele lui Virgil: „ab uno disce omnes”. Deși logicește este o greșală generalizarea pripită, pînă la gradul de a induce dela un singur caz o lege, totuși greșala este frecventă și uneori, mai ales în artă, psihologiceste întemeiată. De exemplu un romancier povestește nenorocirile unei căsnicii cauzate de indisolubilitatea căsătoriei, lăsînd să se întrezărească fericirea ambilor soți, dacă ar fi putut să se despartă și să contracteze altă legătură conjugală. Cu cît romanul va fi mai bine scris și cu cît va diserta mai puțin — ceea ce ar fi în dauna

artei — însă va zugrăvi mai colorat — ceea ce este tocmai esențialul ei — suferințele acelor soți încătușați prin taina căsătoriei, cu atât va provoca în inima cetitorilor aversiunea în contra căsătoriei indisolubile. Mai adăogă eventualitatea ca acela care cetește să fie într'o situație asemănătoare cu a eroilor din roman și judece oricine dacă, pentru el, romanul va rămînea fără urmări, fie măcar în domeniul gîndurilor și al dorințelor. Cine nu vede cum **Tartuffe**, căruia ar fi greu să i se conteste valoarea literară, naște antipatie și discredit asupra devoțiunii, nu din cauza rolului lui Tartuffe, ci al lui Ogon și al doamnei Pernell ?

Deoarece totuși părerea că fondul operei de artă n'are importanță față de suveranitatea formei este atât de înrădăcinată la noi, încît opinia contrară ar risca să treacă drept ideia unuia care vrea să fie altfel decît toată lumea, n'avem decît să amintim în treacăt judecata criticilor celebri din toate timpurile și vom vedea cum ei subliniază importanța fondului pentru însăși reușita estetică a operei de artă, pe lângă necesitatea colaborării artei cu morală.

Anticii, deși păgîni, deci foarte îngăduitori în chestiile de morală, țineau mult la caracterul moral al artei. Cine nu-și amintește versul lui Horațiu: *Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci* cu adinca și largă înțelegere și fuzionare a „utilului” și a „dulcelui”, adică, după mentalitatea de atunci, a moralei și a artei. Iar definiția oratorului: *vir bonus dicendi peritus* nu ne arată, ca și maxima lui Horațiu, că latura morală este nu numai necesară, dar că are chiar înliietatea în chestiile de artă ?

Nu este nevoie să-l evoc pe Boileau — groaza contemporanilor noștri, după cum fusese în vremea sa groaza scriitorilor fără valoare — care după ce repetă, adoptîndu-l, principiul lui Horațiu, adăogă și explicarea în ce constă imoralitatea unei opere de artă. Spirit liberal față de alți bărbați de merit din timpul său, achită de verdictul imoralității multe opere judecate imorale, însă spune că și el condamnă categoric pe scriitorul care *sur un papier coupable . . . rend le vice aimable*. El nu găsește altă garanție pentru moralitatea operei

de artă decît moralitatea autorului: *Aimez donc la vertu, nourrissez-en votre âme, etc.* și nu îngăduie unui „nerușinat” să predice „rușinea”, pentru că: *Le vers se sent toujours des bassesses du coeur.*

Și dacă Boileau nu este concludent, pentru că ar fi un critic „învechit” — argumentul decisiv pentru moderni în contra părerilor de altădată, care nu le convin și cînd n’au ceva serios de obiectat — atunci să ascultăm pe un contemporan al lui Titu Maiorescu, chiar cu zece ani mai tînăr decît diriguitorul „Junimei” rominești. Iată citiva citate din studiul foarte documentat și model de argumentare al lui Ferdinand Brunetiere: „L’art et la morale”. Adîncind mai mult problema decît Horea și Boileau, Brunetiere arată că: „... arta, al cărui obiect este numai ea însăși, arta, căreia nu-i pasă de calitatea caracterelor ce le exprimă, arta într’un cuvînt care nu ține socoteală de impresiile ce este capabilă de a le cauza asupra simțurilor sau de a le face să apară în mintea noastră, o astfel de artă, oricît de mare să fie artistul — nu spun că ar fi inferioară, luăceasta ar fi altă chestie, dar spun că tinde în mod necesar spre imoralitate”. Și revine mereu asupra acestui punct: „S’a văzut — vorbesc din istorie — arta lăsată în seama ei și fără altă normă decît ea însăși: poezie, muzică sau pictură, deg. nerînd repede într’un ansamblu de artificii pentru a excita sensualitatea”. Și mai departe:

„Toată arta aceasta, pe care lumea o laudă, și o proslăvește încă, toată arta aceasta (e vorba de Boucher, Fragonard, André Chénier etc...), sub toate formele sale, n’a fost, timp de aproape jumătate veac, decît o așitare neînteruptă la desfrii; și credeți cumva că pentru că e vorba de un desfrii pe care lumea îl numește elegant, este mai puțin periculos? Cît despre mine, eu îl socotesc mult mai periculos”.

După ce dovedește că arta conține în sine un germen latent de imoralitate, întrucît prin natura ei tînde la desfătarea simțurilor și că oricîteori arta își pune scopul numai în ea însăși, sau în ceea ce cu altă emfază se numește „realizarea frumuseței pure”, degenerază în mod fatal în indemn la desfrii, deduce ca o primă concluzie să nu i se îngăduie nicio-

dată să-și caute obiectul în ea însăși. Artă este o forță, și nu trebuie lăsată să se conducă prin ea însăși și pentru ea însăși, ci este nevoie să fie călăuzită către adevărul său țel: binele social. Brunetière amintește autorilor că talentul de a scrie este unit cu o misiune spirituală și cu răspunderea respectivă pentru semenii săi, folosindu-se de minunata expresie franceză: „charge d'âmes“.

Nu voim să ieșim din cadrul strict al subiectului nostru și să atingem problema strâns legată de el: poate cumva o operă de artă imorală să fie operă de artă desăvârșită? Moralitatea unei opere de artă îi sporește oare și valoarea ei artistică? Atari întrebări, deși interesante și foarte înrudite cu subiectul nostru, le vom trece cu vederea, ca să nu abuzăm de răbdarea cititorilor. Ne vom abține chiar de a-l aminti pe Taine, cu criteriul lui de a clasifica operele de artă după așa-numitul *degré de bienfaisance* după care el socotește, dintre mai multe opere de artă, cu o egală perfecție executate, opera care înfățișează un caracter binefăcător, superioră aceleia care reprezintă unul răufăcător. Astfel un personaj mărginit, josnic, egoist etc. . . . este inferior, din punctul de vedere artistic, unui personaj virtuos, bun, delicat etc. . .

Vom merge pînă să acordăm, pentru un moment, adversarilor părerei noastre, că arta ar admite indiferența conținutului și că, în artă, n'ar exista alt criteriu, pentru a grada valorile, decît îndemănarea expresiei. Un singur lucru rămîne, pe care în nici un caz nu-l putem acorda, anume că arta prin ea însăși ar înlătura problema moralității și că, fiind cu neputință de a despărți fondul de formă, forma ar fi în stare să justifice moralmente fondul. Căci opera de artă ne va smulge prin farmecul ei d'la preocupările noastre „egoiste“, însă nu pentru a ne înălța în al nouălea cer, dar pur și simplu pentru a ne strămuta sufletește în lumea ei, adică a ideilor și sentimentelor pe care le exprimă, și ne va ține acolo cu atît mai mult ațintiți cu cît perfecțiunea artistului va fi mai mare și tocmai de aceea, dacă obiectul contemplărei noastre este imoral, vom fi împinși spre imoralitate. Frumusețea formei deci, nu numai

că nu poate salva imoralitatea fondului, ci din pozivă agravează imoralitatea lui, măbind pericolul contagiunii.

Înainte de a încheia, mai revenim odată la exemple. Anticii ni-l arată pe Paris în dificultatea de a alege cui să-i dea măgul frumuseței: Junonei, Minervei sau Venerei. Deci incontestabil că frumoase, chiar foarte frumoase, erau toate trele zeițele, însă frumuseța lor avea nuanțe diferite: Junona reprezintă maestria și maternitatea; Minerva, agerimea inteligenței și castitatea; iar Venus, amorul și voluptatea. Să admitem că un mare artist ar izbuti să ni le infățișeze chiar desbrăcate pe primele două (deși niciodată — știau prea bine anticii motivul — nu le găsim figurate în arta veche cu totul goale) în așa chip încît nobleța maternității sau frumuseța modestă a castității să iasă așa de perfect la iveală, că statuia lor să nu evoce absolut nici o altă emoție, — cum rămîne însă cazul cu Venus, care trebuie să exprime atracția omenește irezistibilă a voluptății? Cu cit artistul o va fi lucrat mai expresiv, cu atît va obține mai sigur — precum am văzut la început — efectele operei lui Praxitel și va fi moralmente mai periculoasă, conform celebrului dictum latinesc:

Quid facies facies Veneris si veneris ante?

Ne sedeas, sed eas; ne pereas per eas! (1)

De asemenea în arta modernă, ce portret al curlizanei se poate face, fie în pictură, fie în poezie, care să nu ispitească la rău? Iată pentrue, chiar într'un subiect sfint, cum este chipul Magdalenei, dacă pictorul în loc de a se gîndi la exoressia unei persoane cu adevărat sfinte, avînd singura preocupare de a ispăși prin pocăință greșelile trecutului, ține să ne arate, în poziție de rugăciune, un trup de femeie ce de multe ori a fost atracție și prilej de păcat, el o va picta în așa fel, încît să sugereze nu numai unui Diderot, dar și altora aceleași curiozități și dorințe nepermise. Și nu-mi vine în minte exemplu mai potrivit, pentru a repeta cuvintele lui Boleau: „Nu admit ca un nerușinat să predice rușinea“, decît cetîndu-l pe Anatole

(1) Ce vei face dacă vei veni în fața lui Venus? Nu cumva să stai ci să pleci, ca să nu pieri prin ea!

France, cînd scrie de pre niște sfinte, în mod mai impudic chiar decît Voltaire.

Prin urmare nu pot fi socotiți drept bigoți și ignoranți alții bărbați de valoare care au afirmat că multe tablouri și opere literare cu subiecte sfinte sînt, prin penelul unor pictori și din pana unor scriitori celebri, adevărate profanări, ci rămîne bine stabilit că între morală și artă sînt multe terenuri în care se pot uni în cea mai frumoasă armonie, dar în care și pot ajunge la cele mai grave conflicte și că, pe cit este de adevărat că o scriere sau un tablou cit se poate de moral nu este pentru aceasta și artistic, tot atît de indiscutabil este că un tablou sau o carte nu este morală, pentru unicul motiv că este de artă, sau că imoralitatea fondului ar dispărea prin perfecțiunea formei. Și întocmai după cum se exclud din artă operele morale fără artă prelucrate, tot așa se elimină din viața persoanelor care țin la morală operele de artă care sînt imorale prin fondul lor. Și mai mult chiar: nu poți respecta morala fără să condamni arta imorală, însă poți avea tot cultul pentru artă, fîră a îmbrăși cauza operelor de artă imorale.

IOSIF FROLLO

MĂRTURII

În școalele romînești ale statului elementul educativ pare aproape exclus. E de prisos să mai vorbim de lipsa de educație în familie, într'o societate în care generațiile de copii, prin deseale despărțenii ce se întîmplă la noi, apucă pînă la majoritatea lor cîte doi, trei tați, pe rînd sau cîte două trei mame. Ni se pare absurd a crede în posibilitatea educației sau a dezvoltării sentimentului de familie în asemenea condiții. Uneori orfani, altădată trăiți sub regimul de familie descris mai sus, copiii romîni întîlnesc adeseori în aceste institutute (catolice) ceea ce le-a lipsit acasă: inimi de mamă și e natural să se lipească cu toată iubirea de asemenea crescători. Acest fenomen, observat atît de des a primit apoi din partea capetelor stricate prin romane de senzație o explicație cu totul pe dos: că adică clerul catolic întrebuițează mijloace deosebite cu totul, pentru a cîștiga afecțiunea copiilor. Într'adevăr, mijloace foarte deosebite, de care puțin oameni sînt capabili. Acele sînt: iubirea și abnegațiunea.

M. EMINESCU. *Timpul*, 1880, 3 aug. pg II.

Francis Jammes, poet rustic

În unele țări străine, anumite regiuni devin familiare gîndului, nu atît prin ghidurile documentate care le detailează frumusețile, ori prin bogățiile lor naturale — cit, mai ales, prin opera scriitorilor, „specializați” în valorificare de aspecte dragi. Cînd prilejuri tardive te poartă prin lumea unor astfel de priveliști, ți se întimplă să nu-ți poți aminti dacă în adevăr le-ai mai văzut în precisa realitate sau dacă nu cumva porți în suflet reminiscențe de îndepărtate lecturi. Și nu știu pentru cine confuzia e mai măgulitoare: pentru scriitor, a cărei creație artistică a putut fi confundată cu însăși creația naturală, sau mai degrabă pentru natură — că a fost luată drept operă de artă.

Care dintre celitorii poetului Francis Jammes n'a avut iluzia că peisagiile din vecinătatea Pirineilor francezi îi sînt familiare, ca și acele din a brîmurile ce le foliea în copilărie? Jammes a evocat o lume de dureri potolite, de cîntece, de nostalgii și de credință, între holarele regiunii rustice, în care-și petrece o viață simplă, închinată poeziei și lui Dumnezeu. E un rapsod care a înțeles glasul lucrurilor, al plantelor și suferința multă a blajînelor animale, — care a cîntat peisagiile și cerul, dar și proza „cea de toate zilele”, îndeletnicirile umile ale semenilor săi, pămîntul și munca. Nu e, totuși, un „poet al jărănimii” — formulă ce presupune, pe alocuri, tendințe sau preocupări de ordin social; nu e nici un cîntăreț „populist”, așa cum se etichetează astăzi cei ce evocă lucruri rurale și suflete simple și, cu atît mai pușin, nu e un scriitor pentru popor — ci e un adevărat „poet rustic”, așa cum lui însuși i-a plăcut să se intituleze, un aed al rusticității, în cel mai larg înțeles al vorbei: viața legată de pămînt, a oamenilor, a animalelor și a plantelor, redată într'o formă de voită simplitate, adesea — care reușește, asifel, să fie expresia celei mai nuanțate finețe artistice. „Pe fluierul cioplît grosolan, voi cînta delicat”, afirmă poetul, care ne mai spune

că a zugrăvit natura așa cum ar fi copiat litere după un model de caligrafie. Totuși, n'a făcut numai atât.

A contopit aspectele și ființele, a infiripat o poezie a colorilor și a vieții pure, făcând din contraste — armonie. Animalele care mor, privind îndurerate, fără să înțeleagă și — alături de aceste întunecate imagini — chipuri feciorelnice, zîmbind printre roze și ploae, „toate acestea, spune poetul, alcătuiesc un amestec, un lucru blînd și trist, pe care omul cu trăsăturile aspre l-a numit *vieață*“. În cadrul de vibrantă rusticitate, oamenii sînt descriși fidel și obiectiv, așa cum sînt zugrăviți cerbii, șopîrilele sau paserile; ei sînt priviți cu acea curiozitate trează față de orice operă a Creatorului. Din cînd în cînd, o vorbă notată ajută definiția unei atitudini. Dintre ființele cuvîntătoare îl atrag, mai cu seamă, cele nefericite sau fetele gîngăse, de o palidă candoare. „Am în același timp sufletul unui faun și al unei adolescente“, recunoaște poetul. Din acest suflet și din cel al modelelor sale umane, Jammes împrumută lucrurilor și animalelor, care devin astfel entități de o clară personalitate.

În *Romanul unui epure*, „eroul“ este fricosul patrupeze hărțuit de cîni, și de a cărui soartă îți simți atîrnate atenția și întreaga duioșie. Îl urmărești peripețiile — și sfîrșitul bietului animal, sfîrșitul obișnuit al epurilor de cîmp, ia proporțiile unui tragic desnodămînt uman.

Această lume evocată colorat și mai ales patrupezele personaj, săltînd prin „cimbru și rouă“, îți amintesc de Jean Lapin, vechea cunoștință din alegoriile lui La Fontaine. Ca și clasicul fabulist, Jammes vibrează sufletește cînd contemplă natura. Ca și autorul „Greerului și al Furnicei“, poetul contemporan privește lumea, pe care o cîntă cu înțelegere și adesea cu sprintară ironie. Din aspecte rustice, amîndoi storc subtile constatări. Fabulistul, însă, era un mare distrat, care îmbrățișa în largi priviri sintetice „natura-mamă“, știind să-și însușească sufletul ei, înainte de a o cunoaște, în toate amănuntele, prin savantă disecare. De aici acele cîteva anacronice înregimentări și caracterizări zoologice, care amuză. Jammes, în schimb, este cunoscătorul erudit al lumii ce descrie: speciile

florilor, atitudini caracteristice, „licuri“ chiar de-ale animalelor, detalii imperceptibile pentru muritorii comuni sînt trecute în revistă și accentuate cu educață pricepere. Jammes e numai atenție analitică, atunci cînd e vorba de vieța care-l inspiră. Ai impresia că, înainte de a le zugrăvi, a mîngîiat fiecare petală de floare și fiecare frunte resemnată de umil animal.

Dar mai mult decît La Fontaine, sau mai bine zis, spre deosebire de el, la Jammes întîlnim, pe lîngă sarcasm fin, spirit de observație și plasticitate, — un sentimentalism viril, interior, adînc uman, însă fără eftine expansii; o dragoste pentru personagiile sale, cu atît mai intensă, cu cît ele sînt mai umile: „O cîni sărmani — exclamă el — simțiți voi, cînd vă mîngii craniile teșite, toată efuziunea inimei mele?“ Și apoi, adresîndu-se altui animal, mai oropsit decît cel dintăi: „Imi ești frate, o măgăruș umil. Înaintezi dămol. Ai aerul că, mergînd, îți spui: Nu pot să umblu mai repede. În adevăr, nu mai poți — cazi. Atunci oamenii te bat și trag de funia care ți-e legată de bot, atît de tare, încît gingiile ți se ridică și lasă să se vadă bieljii tăi dintr-un galbeni, care au pascut numai suferințe“. Iar cînd un vițeluş e tirat spre abator, poetul găsește, în acest spectacol, prilej pentru cea mai mișcătoare lamentație:

Era grozav, o, bietul vițeluş cum îl tira
la abator, mai adineaori, cum se împotriva
și cum se străduia să lingă picăturile rămase
din ploaia scursă'n tîrgul trist, pe ziduri cenușii de case.
O, Doamne, și ce bun și blind părea
el, care toate drumurile pline de scorușe le știa.
O, Doamne, tu care ne-arăți atîta îndurare,
Zi-mi că va fi pentru noi toți, odată, o ertare
Ș' că'ntr'o zi, în cerul luminat, n'or să mai fie
Viței micuți și drăgălași să-i ducă la măcelărie,
ba chiar că, dimpotrivă, deveniți mai simțitori,
le vom încununa cornițele cu flori.
O, Dumnezeu meu, fă tu ca sărăcuțul ăsta de vițel
Să sufere cît mai puțin cînd o intra cuțitu'n el.

Versurile acestea, transpuse cu măiestrie de poetul Perpessicius, ne arată că Fr. J. a imprumutat ceva din larga dra-

goste franciscană pentru cei „care nu cuvîntă” și în care, ca și Sfîntul dela Assise, poetul vede fraji, deoarece și la ei descopere dureri ce merită compătimire. Nu există subiect umil, după Jammes. „Nu trebuie să deosebim arta de viață. Toate lucrurile, spune el, sînt bune de descris, cînd sînt naturale — și lucrurile devin frumoase, cînd le privești cu simplitate”. Să contemplezi viața, așa cum deschid copiii ochii mirați asupra aspectelor ei. Meticulos — să notezi cu emoție, însă cu simplitate, ceea ce-ți cîntă inimi în suflet. Și melodii sufletești ispititoare trezesc mai ales lucrurile simple — deci totul e izvor de poezie. „Totul cîntă în univers” spusese La Fontaine, cu o expresie de largă intuiție, plină de rezonanțe. De aceeași convingere, Jammes — care n’ar fi putut niciodată exclama, ca desamăgitul Jules Laforgue: „ah, cit de cotidiană e viața!” — a găsit poezie de pură esență tocmai în acest element cotidian, pe care-l urmărește, dealungul celor patru anotimpuri, scriind astfel un ingenios *Almanach al poetului rustic*.

Sînt artiști, creatori de viață, despre care s’a spus că fac concurență stărei civile, înmulțind numărul muritorilor, prin nepieritoare realizări. S’ar putea spune că Jammes face concurență, într’o privință, însăși succesiunii naturale a sezonelor. În paginile „Almanachului” său, după trista perindare de zile ploioase, pomii înfloresc în livezi, iar „muncitorii cu-a lor pluguri” aruncă fecunditate în brazde negre. Mai tîrziu, căldura dospește sub coji de fructe, viile se culeg, iar „cîmpia, cînd începe să moară, atunci devine mai frumoasă”. În cursul acestor perindări de anotimpuri, poetul notează tot ce îi cheamă privirile mirate. Astfel, admirînd fructele livezilor, piersica devine „rezumatul soarelui,” iar mărul împovărat sub greutatea roadelor roșii, „pare un cer de unde se ivesc sute de figuri de îngeri bucălați, avînd în josul obrajilor frunze, în loc de aripi”. Între flori, notează farmecul liliacului violet, „liliacul greu de ploae, care pare cerul solid al grădinei.” Pe alei, florile de castani sînt „candelabre ale căror făclii nu pălesc la lumina amiezei”, iar crinul „înălțat către cer, se roagă. Nu-l întrerupeți, spune poetul, decît pentru a-l așeza la

picioarele Maicei Domnului". „Nu pot să încerc vre-un sentiment, mai adăogă el, care să nu fie întovărășit de imaginea unei flori sau a unui fruct. Amintirea mea este vegetală”.

Însă pe lângă plante, toate viețuitoarele ce trăesc aproape de pământ, după cum am văzut, îi sînt familiare. Anălizînd și iubind creaturile multiple ce împodobesc scoarța pămîntească, poetul ajunge de se simte îndrăgostit etern de solul ce l-a produs parcă și pe el, ca pe o plantă :

Vreau să ingenunchez pe pămîntul natal,
Vreau să mor de dragoste, recunoscîndu-l.

Și recunoscînd acest pămînt și privindu-l din nou, cercetător, poetul găsește, în sfîrșit, un fel al drumurilor sale trudite,

În mijlocul cîmpiilor se înalță biserica —

Acolo este refugiul și acolo e visul.

Pașii îl poartă spre sanctuar și intrînd în încăperea lui, toată natura, în juru-i, se preface într-un templu nemărginit. Fr. J. a ajuns la Dumnezeu, prin natură. — Iubind animalele, plantele și fapăturile cuvîntătoare, a iubit pămîntul și pe cel care a creat toate și care e prezent în toate. La această răs-pîntie a activității sale, poetul își recunoaște misiunea: să cînte pe Dumnezeu „modest și bine”. De acum înainte opera lui J. devine un imn pentru Creator și pentru Creație, un uriaș poem religios.

Concepția aceasta, care va rămînea cea statornică, va fi exprimată și artistic valorificată în producerea de căpetenie a lui J.: *Georgicele creștine* — poem agricol, savant în formă și plan, simplu în concepție și inspirație, ce amintește, desigur, opera virgiliană, dela care poetul francez a împrumutat prestigiul titlului celebru. Bucolic și didactic, avîntat și minuțios în același timp, poemul prezintă, în largul cadru al celor șapte cînturi ce conține, o frescă armonioasă a îndeletnicirilor rustice, în specială legătură cu munca omenească („tôtdeauna măreață”) legată de brazde, înobilată de credință și de dragoste. Jammes cîntă aici, în cuminți distihuri alexandrine, „frumusețea pe care Dumnezeu o dă vieții de toate zilele”. Ca și în „Almanachul” său, însă în proporții mult mai

ample, se zugrăvesc aspecte din desfășurarea anotimpurilor: sfârșitul verei, culesul viilor, patriarhalele nunți la țară, cu mese îmbelșugate în jurul cărora sufletele rid, slujbele la biserică în vreme de iarnă; se arată apoi scene de moarte umilă, cu obiceiurile ce sfințesc această taină; se evocă fecioarele rustice, care — cu gesturi ancestrale — se întorc acasă purtând, ca „Rodica” noastră, ulcioare pe umăr; asistăm la seceriș, la clăci, unde ascultăm legende pitorești și pătrundem sub bolți de păduri vestejite, în toamnă și în singurătate. În mari paranteze, abil introduse în întreg, ni se dau sfaturi de ordin agricol; se condamnă, ocazional, mașinismul modern, ucigător al Poeziei; ni se vorbește de bolile ce bintue toamna, apoi ni se povestesc întâmplări cu eroi necăjiți, îndrăgostiți totuși de vieață și de pământ. Iar peste toate aceste elemente, planează suave invocații, ca acea (din cîntul III) către Sfînta Fecioară, sau rechemarea figurei Mîntuitorului în cadrul acțiunii sau apariții de îngeri ori de binecuvîntări euharistice pe lanuri de grâu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Personagiile de frunte din această descriptivă epopee sînt pămîntul și omul care-l muncește, peste care coboară protecția Divinității; căci mai înainte de orice — și autorul o spune hotărît și subliniat, în Prefață și în titlu — *Georgicele* alcătuiesc o carte creștină. Alții, înainte de Jammes, au mai cîntat pămîntul și darurile lui. Poetul o știe — dar știe deasemeni că și el a văzut lumea născîndu-se sub ochii săi și pentru asta are impresia că și el a contribuit cu ceva, prin observațiile ce le-a cules și sufletul pe care l-a pus în ele, la înfiriparea ei treptată. Poemul care a oglindit-o, întreprins în vîrstă coaptă, e, după expresia lui, fructul pe care floarea îl dăruiește Verei. Naivitățile, poate voite, din primele opere, au dispărut. Totul e exact, egal și clasic în evocările agreste ale versurilor; dar oricît simpatia, dragostea autorului pentru subiectul ales ar fi accentuate, poetul se ferește de idealizare beată și pripită. Idealizarea presupune tendințe, iar tendința — retorică, elocvență. Jammes însă a împrumutat, în această privință, „crezul” lui Verlaine: „ia elocvența și sucește-i gîtul”. Simplitate și adevăr, inocență, iubire de pămînt, umilință

și adorație pentru Dumnezeuire: aceste formule alcătuiesc ceea ce s'a numit *jammism*.

În veacul de blazare și de negație în care trăim, lectura unei opere clădită pe astfel de concepții îți revarsă în suflet răcoare proaspătă, ca aceea pe care o simți când, prin arșița verei, treci pe lângă fântini cu apă vie.

I. M. RAȘCU

MĂRTURII

. . . Noi nu sintem serioși, nici în bine, nici în rău; aici e taina inferiorității noastre. Și între nații sint de acelea care ar trebui numite nații feminine. Avem tot ce distinge sexul feminin: amabilitatea sa, blîndețea sa, fineța sa și frumoasele avînturi ale inimei sale, dar și vanitatea sa, frivolitatea, falșa sa sensibilitate, încăpăținarea și cancanurile sale. Cînd e vorba de a împiedica sau de a schimba din nou, sintem gata totdeauna, mai rar cînd trebuie dus ceva la bun sfîrșit, niciodată cînd trebuie prevăzut și păstrat. Principii? Aproape nimeni nu are, nici în religie, nici în politică, nici în societate, nici în familie și nici nu crede că ar exista în vre-o parte. Noi n'avem cultul adevărului, pentru că n'avem altă grijă decît să ne înșelăm unul pe altul; ne-am format o conștiință falsă și ne complăcem în poză, în foc de paie, în parodie. Noi n'avem simț de dreptate, pentru că noi nu căutăm pentru noi decît hatîr și puterea nu este în ochii noștri, decît o prădă, inferioritatea o robie, abuzul un drept, viclenia o destoinicie, intriga un titlu. Noi n'avem legi, pentru că ne lipsește spiritul de ordine și de datorie.

Noi n'avem stăpînire, fiindcă nesocotim tradiția și spiritul de autoritate. La noi nu există nici boerie, nici mojie, pentru că ne lipsesc principiile constitutive ale diferitelor clase sociale și liniile lor de demarcație variază cu foarte mare rapiditate. Aproape că nu mai avem familie, pentru că divorțul și concubinajul i-au distrus legăturile și chiar numele patronimice, lăsate la discreția capriciului, împiedicînd unitatea descendenței și puritatea naționalității noastre.

Ce avem, deci, noi și unde e libertatea noastră?

Noi avem fraza și libertatea noastră toată e cuprinsă în ea.

Dar să încetăm cu acestea, pentru că e supărător pentru un patriot cîstit să stăruiască asupra lor și să le arate ca fenomene anormale pentru ai săi. Dar avui sub ochi pagina 46 Pravoslaviei Romîne față cu Dreapta Credință Română și aneasta explică eșirea mea.

(Din opera postumă inedită a lui Giovanni Luigi Frolo:

Lettres roumaines sur la question religieuse de notre temps.

Lettre II, pag. 29-30, trad. I. G.)

T. A. Pinteru

Traian Amos Pinteru (1889-1924) originar din părțile Aradului, a urmat studiile primare și secundare la Beiuș, unde bunicul său, cîntat de el în versuri așa de duloase, era însututor, iar cele superioare la universitățile din Buda-Pesta și Cluj. Cu toată boala nemiloasă ce s'a încuibat în corpul lui plăpînd, ori poate tocmai de aceea, a fost de o sensibilitate și precocitate puțin obișnuite la noi. Vasta lui lectură (cetea în original pe cei mai de seamă scriitori francezi, italieni, germani și maghiari) au hrănit și dezvoltat cu prisosință aceste însușiri alese. A publicat versuri mult apreciate în revistele „Vieața Nouă” și „Luceafărul” și în cotidianul „Romînul” dela Arad și soarta, altfel așa de vitregă cu el, i-a îngăduit favoarea de a-și supraveghia, în persoană, tipărirea volumașului său „Vetera et Nova” (Beiuș, 1919, Doina), primit cu elogii neprecupețite de întreaga presă, cu excepția unui domn profesor universitar, care crede nemerit să bîrfească tot ce e literatură contemporană; deasemenea „Calendarul nostru”, Arad 1918 și 1919, redactat în colaborare cu autorul acestor rînduri și editat de „Calea Vieței”.

Pinteru a fost și un traducător de seamă. Colecțiile ziarului bisericesc politic din Blaj, „Unirea”, în anii 1917, 1918 și 1919, sînt dovadă grăitoare, în această privință. În frumoasa scrisoare ce-mi adresează la 24 X. 1917, îmi mărturisește că mult a cumpănit, dacă poate el, scriitor român, să traducă versuri din cel mai tipic și reprezentativ poet ungur care, ca și nația sa și mai ales conducătorii acestei nații nu ne-a iubit. Exemplele antecesorilor săi, St. O. Iosif și Octavian Goga, l-au lămurit deplin în această privință.

Poezia de față „Nebunul”, îndeosebi, l-a preocupat multă vreme. De multe ori îmi recita fragmente întregi, iar originalul unguresc îl știa în întregime pe de-a rostul. Traducerea a făcut-o din tr'odată, fără corecturi și ștergeri. Cei ce cunosc originalul își dau seama că traducerea e destul de anevoioasă. Poezia lui Petőfi, în realitate, nici nu e poezie, ci pură proză, abruptă, sacadată, întocmită de el astfel, fiindcă așa corespunde mai bine temperamentului rap-

sodic, gîndirei fragmentare, ilogice a unui nebun. Neuitatul meu prieten și colaborator a tradus poezia în iambi. Acest metru suitor e cel mai nemerit pentru a indica mersul exaltat al unei firi nervoase, al unei gîndiri nebune. Traducerea e în versuri albe. Ici-colo, cîte o rimă, ca un adaos discret, spre a înlătura monotonia macamalei, această formă arabă de poezie, așa de puțin cunoscută la noi. Fidelitate în redarea gîndirilor și simțirilor svăpăi te ale originalului, dublată de multă fineță și expresivitate în cuvinte, — iată ce caracterizează această traducere, ca și atîtea din scrierile proprii ale autorului.

IOAN GEORGESCU

Nebunul

Al. Petőfi

... De ce mă turburați?
 Cărați-vă de aici luj / Central Univer
 Am lucru greu. Grăbesc.
 Un bici eu împletesc
 Din razele de soare,
 Cu biciul meu de foc
 Pe toți să biciuiesc!
 Vor suspina, iar eu
 Voi hohoti mereu,
 Cum hohotiră-atunci,
 Cînd eu gemeam plîngeam.
 Ha-ha-ha!

*

Căci vieața e așa:
 Strigăm și hoholim,
 Dar moartea zice: Taci!
 Murii și eu odată.
 Mi-au pus otravă 'n apă,
 Cei ce-mi băură vinul.
 Ce faptă săvîrșiră,

Ca să-și ascundă crima,
 Violenții ucigași?
 Cînd eu zăceam întins:
 'Mi-'mbrățișau cadavrul
 Și lacrimi le curgeau.
 Mi-ar fi plăcut, să sar
 Și nasul să le mușc.
 La ce? Însă gîndeam,
 Rămîna-le mai bine,
 Miroase-mă, cînd eu
 Voi putrezi din greu,
 Și 'nnece-se cu toți.
 Hă-hă-hă!

*

Și unde mă'ngropară?
 În Africa. Norocul
 Chiar asta mi-a fost însă,
 Căci o hienă-apoi
 Mi-a desgropat mormîntul.
 Această fiară-mi fuse

Mult binefăcătoare,
 Dar eu am înșelat-o.
 Ea pulpa mi-o voia
 S'o rupă, însă eu,
 Eu . . . inima i-am dat,
 Că fiara a crăpat.
 Ha-ha-ha!

*

Dar în zădar, așa.
 Pășește cel ce vrea
 Ca omului vre-un bine în
 lume să îi facă.

Știi voi ce este omul?
 Cei mulți și astăzi zic:
 Că este rădăcina
 Unei frumoase flori,
 Ce'n ceruri înflorește.
 Dar nu-i adevărat.
 Căci omul e chiar floarea
 Și-a sale rădăcini
 Sînt jos, acolo'n iad.
 Acestea m'a 'nvățat
 Un mare filosof,

Dar tot atunci prostia
 I-a fost cu mult mai mare,
 Căci a perit de foame.
 De ce nu a furat?
 De ce n'a jefuit?
 Ha-ha-ha!

*

La ce însă mai rîd
 Cum rîde un nebun,
 Cînd trebuie să plîng
 De răutatea lumii?
 Chiar însuși Dumnezeu
 Cu ochiul lui de nor

Adeseori deplînge
 Crearea 'ntregei lumi.
 Dar lacrima din ceruri
 E numai de prisos.
 Ea cade pe pămînt,
 Pe-acest pămînt murdar,
 Iar oamenii pe urmă
 O calcă în picioare,
 Și lacrima din ceruri
 Preface-se în . . . tină.
 Ha-ha-ha!

*

O, cer, o, cer, soldate veteran,
 Ti-e soarele medalie la piept,
 Iar sdrențuita haină îți este
 norul.

Hm! Cum se mîntuesc de-
 un veteran,

Recompensînd o slujbă ne-
 voiașă,
 O slujbă lungă, grea
 Cu sdrențe și medalii?
 Ha-ha-ha!

*

Și știi ce'nșamnă 'n graiul
 omenesc,
 Cînd vesel glăsuește Pitpala-
 cul?
 Inșamnă că . . . Incunjură
 femeia!

Femeia pe bărbați
 I-atrage către sine,
 Ca fluviile marea.
 E-o bestie femeia,
 Nespus de minunată,
 Dar plină de primejdii.

Nectar otrăvitor
 În cupă aurită
 Eu te-am băut, iubire!
 Abia atât din tine,
 Cît face-un strop de rouă,
 Mai dulce-i decît marea
 În miere prefăcută;
 Și-abia atât din tine,
 Cît face-un strop de rouă,
 Ucide altfel ca
 Un ocean de-otravă.
 Văzut-ați oceanul,
 Cînd e brăzdat de vifor
 Și seamănă sămînța
 Cîmplitei morți într'însul?
 Și ați văzut furtuna,
 Acest țăran smolit,
 Cum ține strîns în mîna

Harapnicul de fulger?
 Ha-ha-ha!

*

Cînd poama este coaptă,
 Ea cade atunci din pom,
 Pămînt, tu poamă coaptă
 Ți-e vremea ca să cazi.
 Aștept doar pînă mîne
 Și dacã nici atunci
 Nu-i ziua judecãței
 Celeia de pe urmă:
 Eu sap pînă în centrul
 Pămîntului, și duc
 Cu mine praf de pușcă
 Și lumea 'ntreagă-apoi,
 În aer o arunc . . .
 Ha-ha-ha!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Traducere de

TRAIAN AMOS PINTERU

Bisn, la 23. X. 1917. st. n.

Dezarmare și înfrățire.

Idei minunate și în gura tuturor, dar pe care nimeni, mai mult decît creștinul adevărat, nu le dorește sincer realizate, căci dragostea de frați este însuși miezul creștinismului, religie de iubire și anume de iubire de Dumnezeu manifestată prin iubirea de oameni.

Însă a iubi mult și a iubi sincer nu înseamnă a nu avea ochi, urechi și gură. Creștinismul îți poruncește să-ți iubești dușmanul, dar nu scrie nicăeri în cărțile sfinte să nu distingi pe cei dreپți de cei prefăcuți și nici să-l crezi pe lupul răpitor

oaie blindă și iubitoare. Din potrivă, Scriptura, în aceeași frază laudă alături de nevinovăția și simplitatea porubelului, istețimea și prudența șarpelui.

De aceea și noi să-i lăudăm și să-i ajutăm pe cei ce vor dezarmare și înfrățire, dar să-i deosebim pe cei cu adevărat iubitori de pace de cei ce o rostesc cu diabolice intenții de război.

Semnul distinctiv nu este greu de cunoscut: dacă vor căuta dezarmare prin înfrățire și vor lucra în primul rînd pentru înfrățire, mergeți cu încredere la ei; dacă din contră vor striga înfrățire prin dezarmare și vor cere mai întii dezarmare, ferivi-vă: sînt lupi hrăpareți în blană de oaie.

Că înfrățirea înfăptuită duce prin ea însăși la dezarmare este evident. Cine va cheltui miliarde de bani și ani de muncă pentruca să ruginească armele inutile?

Dar că dezarmarea ar cauza prin sinea ei înfrățirea, dați-i voe oricui are puțină minte în cap să se îndoiască. Că nu armele au născut învrăjbirea, ci din potrivă că învrăjbirea a născocit armele și-o spun alit judecata sănătoasă cit și experiența cea mai elementară, fără a deschide arhivele istoriei.

Mai ales atunci cînd ai față în față pe cineva puternic, lacom, convins că avutul lui este în mina vecinului și aprig de a-și recuceri prentinsele sale drepturi și pe altul mult mai slab, pașnic, reintrat prin sacrificii imense și împrejurări favorabile în dreptul său și înarmat numai pentru a nu i se jefui din nou avutul; ca să susții că prin dezarmarea acestuia îi vei înfrăți pe amîndoi, trebuie să fii vrăjit de o putere ocultă răufăcătoare; căci rațiunea îți spune limpede: aceasta înseamnă să ajungi cu siguranță la luptă și încă la o luptă pe viață sau pe moarte. Iar noi vom adăoga: cînd ai a face cu asemenea oameni, chiar dacă vrei să procedezi dela înfrățire la dezarmare, să te oprești de două ori și să cercetezi cu toate precauțiunile, dacă înfrățirea este reală, sau dacă este numai o cursă a celui puternic neînarmat spre a-l face pe cel slab să se descopere.

Căci înfrățirea sinceră nu este glasul naturii care vede pretutindeni: luptă pentru existență, selecțiune naturală și dreptul forței, în loc de forța dreptului, ajutor reciproc și sacrificiul vieții tale pentru salvarea aproapelui.

Pentru că însă rațiunea omenească își dă seamă de superioritatea și frumusețea tezei creștine față de inferioritatea și sălbătăcia feroce a tezei naturiste, conducătorii omenirii „civilizate” nu se pot da îndărăt de a vorbi din buze creștinește, oricât în inimă ar smîi păginește. Bărbați politici, care nu sînt buni creștini practicanți, adunați în conferințe internaționale, care au o singură oroare: posibilitatea de a fi prezi dați de reprezentantul B sericei lui Cristos, vor decide, pe față, dezarmare, și vor ști eventual să o și pretindă *altora*, însă pe ascuns se vor înarma, sau vor fabrica arme de război, pe care le vor numi unelte pacinice de muncă și obiecte de artă sau de lux.

Iată într'adevăr ce scriu ziarele de Paști: „Geneva, 29 april (Rador): „Comisiunea navală a conferinței dezarmării, în ședința de azi dimineață, a discutat asupra caracterului ofensiv al vaselor de război cuirasate și submarine.... Delegatul japonez a declarat că *cuirasatele nu sînt ofensive* prin natura lor. (De sigur, din moment ce operațiile militare dela Shanghai n'au fost nici ofensive și nici cu caracter războinic!.. ci simplă apărare a vieții și avutului supușilor japonezi!) — Delegatul american a arătat că *flota Statelor Unite are un caracter strict defensiv*, astfel că D-sa refuză de a recunoaște că vasele de război cuirasate au un caracter ofensiv”.

Iată modul în care se discută chiar pe față problema dezarmării, cît timp spiritele sînt departe de înfrățire ca cerul de pămînt! Ce mirare dacă mine sau poimîne, la Geneva sau aiurea, experți militari vor stabili că tunurile sînt mașinării pentru focuri de artificii, puștele jucării pentru vînători, și gazele toxice, invenție perfecționată pentru a înlocui școlărescul praf de strănut!

Chiar dacă dezarmarea, fără prealabila înfrățire, nu se va realiza, intrucît instinctul de conservare va fi mai puternic decît cuvintele pline de blîndețe ale prefăcuților ei partizani, totuși campaniile de pacifism ale celor nemulțumiți cu frontierele lor nu rămîn pentru aceasta lipsite de primejdie. Nu trebuie uitat că adevărata înarmare nu este numai confecționarea materială de arme, ci mai ales acumularea de ură și de energie

combativă. Niciodată armata rusească n'a avut mai multe arme decît cînd s'a prăbușit prin bolșevism. Mens agit al molem ! Înarmarea fizică fără cea morală este zădarnică. Iar pacea propovăduită de către aceia care la ei acasă predică revanșa este cel mai mare pericol pentru naivii care văd aiurea posibilitatea înfrățirii popoarelor decît acolo în singurul loc unde se poate realmente înfăptui.

Numai religia creștină poate aduce înfrățire universală, căci numai întru Cristos oamenii sînt frați și numai prin El oamenii devin capabili de a trăi frățeste și națiile de a socoti frontierele statelor cum socotesc în propria lor țară barierele orașelor sau gardurile grădinilor publice.

Legătura de frăție iubitoare între oameni n'are altă bază decît credința că sîntem cu toți fii ai aceluiași Dumnezeu, deci pînă și cel mai mic — vrednic de respect; și în mod și mai sensibil, că sîntem cu toți răscumpărați de Domnul Cristos prin sîngele său, care ne-a poruncit, ca semn distinctiv, pentru a fi ucenicii Lui, să ne iubim cu toți unii pe alții, așa precum El ne-a iubit pe noi.

Acesta este singurul izvor de frăție, decă voim să-i dăm frăției nu numai înțelesul comunității de origină, dar și al cauzei de iubire. Căci altfel nu trebuie să uităm că Abel și Cain au fost frați și că dela Cain pînă în zilele noastre, s'au comis nenumărate fratricide !

Prin urmare singurul drum spre deza mare este creșterea și intensificarea sentimentelor creștine în lume. Altfel preferăm înțelepciunea antică: „Si vis pacem, para bellum“. Adică înarmează-te cît mai mult, pentruca vecinului nesățios să-i piară pofta de a te ataca. Fiindcă afară de dragostea — singura piedică adevărată de război — nu există alta, decît socoteala că dacă ai începe un război, l-ai pierde, sau că dacă l-ai cîștiga, te-ar costa mult mai mult decît ți-ar aduce.

E mai bine și în aceste chestii să fim sinceri și cruzi, decît dulcegi și prefăcuți.

Din Corespondența a doi prieteni

Giovanni Luigi Frolo și Nic. I. Camilli (1)

Nu știu de cînd datează legăturile lor de prietenie. Din puținele scrisori ce ni s'au păstrat, însă, din anii din urmă ai vieții lui F. vedem limpede cît de intime și ideale erau aceste legături. Ei își desvăleau unul altuia toate păsurile inimei lor, cerîndu-și sfat și ajutor la nevoie. O prietenie cu adevărat creștinească.

Iată cîteva crîmpeie :

Trimîțînd F. la 22 mai 1895, o scrisoare prietenului său Camilli, atunci la Roma, între altele vorbește de nevoia de a nu înrădăcina în România greșala păgînă că spiritul național e mai presus de cel creștin, precum și că unirea tuturor popoarelor trebuie să se înțeleagă ca stăpînirea unei nații privilegiate asupra tuturor celorlalte și că aceste nații privilegiate trebuie să-i fie aservită și Biserica. Această mare rătăcire se află și la popoarele din Apus, dar mai cu seamă la cele din Răsărit, atît de geloase de naționalitatea lor, încît de dragul naționalității au distrus cea minunată viață internațională ce o crease Biserica între popoare, pe vremuri, astăzi pe nedreptul poreclite barbare. Apoi adaugă : „Mi se pare de altfel că neînțelegerile de astăzi care frămîntă numeroasele naționalități orientale sînt un fel de pedeapsă Dumnezeuască pentru moștenitorii Impărăției Bizantine ce spintecase vestmîntul necusut al lui Isus Christos, anume pentru a da precădere punctului de vedere național asupra celui religios. Au tăgăduit Roma pentru a slăvi Țarigradul, n'au voit să fie catolici, ca să rămîie Greci schismatici. La rîndul lor, popoarele care altădată atîrnau de Bizanț, astăzi, pentru a nu se greciza, se mulțumesc să sfișie tunică Domnului în un număr tot mai mare de petice mărunte. Așa-și ispășesc păcatul cei vinovați.“

În asemenea condiții înțelegem prea bine cîtă grijă poartă F. de tot ce se cheamă viață și acțiune catolică. Pentru el „o școală catolică în România, dacă nu e școală model, n'are nici un rost să

1) Fragment din comunicările făcute de autor în ședința dela 17 april a. c. a Asociației Catolicilor din București și cea dela 12 mai a. c. a Prietenilor Istoriei Literare, închinată comemorării centenarului nașterii lui Frolo. N. I. Camilli a fost episcop catolic la Iași.

existe," cum scrie el la 6 sept. 1895 aceluiaş bun prieten Camilli, că uia îi arată cu sinceritate greşelile ce se fac, în această privinţă, la Iaşi, unde localul noiei şcoli catolice se găsea lângă acela al Maternităţii şi al Controlului femeilor pierdute şi unde, din ordinul chiri-arhului, -făceau pe institutorii studenţii teologi, împiedecaţi astfel prea de timpuriu în propriile lor studii. Şi toate acestea într'o ţară în care se face atîta caz de pedagogie şi din care an de an se trimit bursieri şi bursiere pentru a se perfecţiona în Institutele europene.

Dacă formula pretenţii aşa de mari despre o simplă şcoală primară, ne putem închipui cît de exigente F. cînd e vorba de un seminar catolic în România. Adresîndu-se aceluiaşi prieten, la 18 dec. 1897, după ce anunţă închiderea şcoalei catolice înfiinţate de canonicul Baud, face următoarea constatare: „Afară de aceasta Seminarul în care cu multă trudă, sub inspiraţia Prea Cucernicilor Părinţi Laureri, Baud şi D m. Radu începuse să se introducă limba romînă, a devenii anul acesta un *Seminar nemţesc* (subliniat şi în originalul italian!) primindu-se limba germană ca organ de învăţămînt şi aşa a dat înapoi şi a pierdut şi puţinul dobîndit pînă în prezent." Ca să evedenţieze şi mai bine acest adevăr, nu uită să pomenească tot în această scrisoare de cele întîmplate la Iaşi, cu ocazia inaugurării solemne a noiei clădiri a Universităţii. Regele Carol I a vizitat atunci pentru întia dată Biserica şi Seminarul catolic de acolo. Hildebrand, fiul autorului, eminentul profesor şi om de litere de mai tîrziu, recită atunci cu multă vervă o poezioară compusă de el, care pare că a impresionat plăcut atît pe Suveran, cît şi pe miniştrii care îl însoţiau. Acestor domni, care se aşteptau să afle în Seminarul catolic numai *pui de străini* (subliniat şi în original!), micul Hildebrand le aduce cuvenitele mulţumiri, pentru că au cinstit cu vizita lor un institut sărac, umil şi necunoscut, apoi adaoşe:

„Dar una cată să o ştiţi,
Inalt şi prea slăvit Stăpîn:
Sintem ai neamului romîn.”

Regele se informă despre patria recitatorului şi-i spuse: *Bravo!* şi de trei ori D. A. Sturdza, ministrul instrucţiunii de atunci, i-a ţinut isonul, zicînd: *frumos! frumos! prea frumos!* Apoi Suveranul dete lui Sturdza manuscrisul, spunîndu-i: *Vous me rendez cela!*

Am reprodus aceste amănunte, nu pentru că măgulesc dragostea

de părinte a autorului, care are bucuria de a-și vedea copilul lăudat de însuși capul încoronat al Țării și de sfinicii lui, ci pentru că aceste raze de lumină, alături de pata întunecoasă a Seminarului nemțesc din România, semnalată mai înainte, scoate așa de bine în relief adevărul proclamat de însuși apostolul neamurilor, S. Pavel, care a zis: „Ci în biserică mai bine voesc a grăi cinci cuvinte cu mîntea mea, ca și pe alții să-i învăț, decît zece mii de cuvinte în limbă.” (I Cor 14, 19)

Fiind rugat de un domn dela București, F. întreabă la 16 dec. 1898, pe episcopul Camilli, dacă știe adresa precisă a domnișoarei Beldiman, moștenitoarea pe jumătate a averii răposatei Balș, avere prețuită atunci la 1,650. 000 franci. Fiind numita domnișoară convertită, autorul speră multe ajutoare generoase, din partea ei, pentru scopurile catolice din România. — Dîndu-i adresa cerută (Liège, Belgique, Rue Bois, 16,) episcopul, cu marea lui cunoștință de oameni și de împrejurări, nu uită să amintească admirabilul proverb italian legat de numele Papei Pius II, mai înainte Aeneas Sylvius Piccolomini:

Quando mi chiamavo Enea,

Nissun mi conoscea:

Or che mi chiamo Pio,

Tutti mi dicono zio!

Dar nu numai chestiuni de ordin general, ci și de ordin familiar și personal formează subiectul acestei interesante corespondențe amicale. — La 26 iunie 1897, F. sub pseudonimul G. Fuscăreanu, de teama de a nu fi lpsit la moarte de mîngăierile religioase ce știa că le va avea la Venezia, descoperă prietenului său dela Roma intenția de a se repatria în Italia, lăsînd în România pe fiii săi cei mai mari: Emil, Hildebrand și Mariettina. În P. S. acestei scrisori adaogă: „ . . . Fiul lui Nerset Marianu scriînd și spunînd tatălui său că are de gînd să continue la timpul cuvenit și în toate chipurile opera lui, prin fapte și cuvinte, Marianu însuși întreabă pe P. S. V. dacă, înainte de a se despărți de fiu, nu este ceva piedică pentru a-i comunica în secret întîmplarea din vara anului 1886. Același Marianu întreabă dacă, în alte cazuri, ar fi vre-o împotrîvire din partea P. S. V. să se povestească această întîmplare, cînd slujba și slava lui Dumnezeu vor părea că cer aceasta.” — Răspunzînd la 6 iulie 1897, episcopul Camilli scrie: „Nu am nimic împotriva comunicărilor ce urmează a

se face fiului lui Lorenzo, nici împotriva publicării istoriei cunoscute. Să știi că eu însumi aveam intenția să public odată manuscrisul ce-l păstrez la mine, și pe care în câteva puncte îl făcui să se schimbe la transcriere, scoțînd puțin la iveală ca autor moral pe cel nedreptățit de Bongarzoni." Privitor la repatriare, îl povățuește să nu se grăbească și mai ales să nu lase vrabia din mîină pentru cea din gard.

În curînd prevederile înțeleptului prieten prelat aveau să se împlinescă. Moșioara pe care unul din nepoții lui F. o cumpărase la Porpetto în Friuli, aproape de frontiera Goriziei, cu bani dați de el și unde se odihniise într'o vară cu familia sa, fiind așa de încîn'at că acolo sudălmile și vorbele de rușine sînt necunoscute, — această moșioară a fost perdată prin lipsa de atențiune a numitului său nepot, care a încredințat o mare sumă de bani unui șarlatan. Astfel toate economiile și speranțele unor zile mai senine la bătrînețele sale greu muncite se spulberaseră. Și fiindcă o nenorocire nu vine niciodată singură, dela 1 sept. 1898 legea învățămîntului oprea pe profesorii universitari de a face cursuri în școlile secundare și profesionale. Astfel nu mai putea preda lecții de italiană la școala comercială superioară, rămînînd păgubit cu peste patru sute de lire pe lună.

Primind aceste triste știri în sîmbăta săptămîinei patimilor a anului 1898, episcopul Camilli răspunde că, cetîndu-i scrisoarea, a avut impresia că cetește un capitol din suferințele dreptului Iov. Îl mîngie însă cu cuvintele Mîntuitorului: „Au nu se cădea să pătimească Christos acestea, și să între întru mărirea sa?" (Lc. 54, 26), apoi observă: „Iată, dragul meu, ce mi-am zis: Dacă Isus Christos e pilda noastră în suferințe, tot el e temelul nostru în nădejde. Dumnezeu e care ridică și dă vieața, care coboară și scoate din iad pe toți pe care îi iubește și vrea să-i vadă asemenea Fiului Său, pilda desăvîrșită a tuturor celor aleși. Curaj deci, și nici în dureroasele încercări ce le trimite Domnul să nu-ți depărtezi urechea de acel glas Dumnezeesc care și D-tale îți zice: „Fii credincios pînă la moarte, și-ți voi da cununa vieții" (Apoc. 2, 10). Așa se adevăresc cuvintele Eccl. 6, 15-16 că nimic nu se poate asemăna cu un prieten bun, care e un adevărat leac pentru rănile vieții noastre.

În mijlocul acestor ruine și suferințe, pe lângă rugăciune, i-a mai rămas o mîngîiere aleasă: lectura. Cu cîtă plăcere nu vorbește

el în scrisoarea dela 6 april 1899 (ultima sa scrisoare !) despre pelerinajul dela Lourdes al lui ... Zola, scris cu atita nerv de celebrul Henri Lasserre, autorul „Istoriei Madonei din Lourdes”, sau despre monumentală apologetică în cinci volume a episcopului din Laval, E. Bougaud : „Creștinismul și timpul de azi”. „E o carte care mi face bine”, scrie F., la data arătată, către Camilli, „fiindcă cuprinde puncte de vedere foarte bune, expuse cu elocință mișcătoare” ... În continuare, reproșează Francezilor păcatul neascultărei de Papa Leon XIII, care i-a sfătuit să se împace definitiv cu noua formă de Stat : Republica. Ei însă au preferat să poarte lupte de partid și să înjosească chiar presa în combaterea lui Dreyfuss. Ar mai fi și alte momente de remarcat din corespondența acestor doi frunțași creștini. Ajungă deocamdată acestea.

IOAN GEORGESCU

MĂRTURII

Nu există vieață viitoare — afirmă mintea noastră științifică. Dar ce poate să știe mintea noastră, născută pentru o incompletă adaptare a unui puțin complicat organism, la un puțin variat mediu ?

G. IBĂILEANU — *Privind vieața*, p. 25

*

Dacă nu crezi în nici un Dumnezeu, atunci ce te împiedecă să-ți fie scumpe credințele și ritualele, care au consolat pe tatăl tău și pe mama ta și le-au ușurat ceasul greu al morței ?

Idem, p. 21

*

... religia catolică, cea mai grandioasă religie din cîte au existat.

MIHAI D. RALEA — *Memorial*, p. 90

O TRAGEDIE FRANCEZĂ DESPRE GRIGORE GHİKA. (*)

Prințul Grigore Ghikă, nefericitul voevod al Moldovei, ce a avut un sfârșit atât de tragic (1777), ne e prezentat de Francezul Charles Bouscharain, într'o lucrare extrem de curioasă: *Athenais ou Grégoire Ghika*, prince et hospodar de la Valachie (sic); tragédie en quatre actes et en vers. Nîmes, Ballivet et Fabre, 1846. Autorul care, după cît știm, nu a mai tipărit nimic în vieța sa, trădează prin versurile unicei „tragedii” ce-a dat la iveală, ca și prin prefața ce o precedează — scrisă, fără îndoială, de aceeași mină, deși intitulată „avis de l'éditeur”, — o naivitate subliniată și o vastă ignoranță a istoriei. Cele patru acte ce o compun sînt pline de atîtea neverosimilități și anacronisme, încît pare că scriitorul ce a compus o a voit să stabilească un original record. Autorul n'a consultat altceva, pentru a-și alcătui drama, decît un foileton, care i-a pus la dispoziție primele „date” ale acțiunii:

„Un foileton pe care autorul l-a cetit acum cîțiva ani, într'unul din ziarele capitalei, i-a dat ideea și subiectul tragediei ce tipărim. Lipsit de ajutorul istoriei, el n'a putut să se inspire decît din faptul în sine al asasinării lui Gr. Ghika; în zădar a căutat să-și procure aceste ajutoare: toate demersurile sale au dat greș. Acel foileton avea ca titlu: *Sfîrșitul tragic al lui Gr. Ghika, prinț și hospodar al Valahiei*”.

În cele ce urmează se povestește istoria agitată a domniei acestui voevod. El înlesni trecerea armatei lui Romansoff, feldmareșal al Imperiului. Fără declarație de război, armata Țarului atacă pe Turci; bătălia are loc pe malurile Prutului,

(*) Fragment din studiul inedit: *Romînul și pămîntul romînesc în literatura franceză*, scris în 1926. Un alt fragment, din același studiu, intitulat: „Un roman français oublié relatif aux Roumains” a apărut în revista *Gallia* (N. 2, juin 1929).

Asupra existenței lucrării ce analizăm aici, ne-a atras atenția D-l Leon Baidaff, la Paris, în 1925.

în 1772. Rusia ese învingătoare. Făgăduelile făcute lui Gr. Ghika fură uitate. Prințul părăsit, nevoit să ceară protecția lui Roman-soff, găsi adăpost într'una din provinciile acestuia. Exilul său țină doi ani. Mulțumită intervenției regelui Prusiei, redeveni voevodul Valahiei. Deoarece era foarte iubit de popor, Sultanul îi puse gînd rău și-i hotărî peirea. Un grec, „Michel Scarlatos“, care iubea averea și onorurile, primi însărcinarea de a asasina pe Prinț. El îl indeamnă la revoltă, pentru a avea apoi plăcerea să l piardă. (*)

După ce povestește asasinatul, așa după cum și tragedia îl prezintă, prefața se termină prin considerațiunile următoare:

„Povestirea acestei acțiuni îngrozitoare înfioră pe autor; sub impresia aceasta luă cîteva note cu creionul, însemnîndu-și numele personagiilor principale. Făcu un plan și îndrăzni să compue o tragedie, pe care o dă astăzi publicității, după multe ezitări. Ar dori ca publicul să-i întîmpine lucrarea cu bunăvoință. Va fi fericit dacă sentimente generoase și unele gîndiri nobile i-ar putea servi de recomandție“.

După un „motto“ de Voltaire: „l'amour n'est excusé que lorsqu'il est extrême“, facem cunoștință cu personagiile, ale căror nume pot fi sonore și poetice, dar nu sînt cîtuși de puțin romînești. Fiul lui Gr. Ghika se numește. . . Néarque; iubita acestuia — Athénaïs, pur și simplu. Trimisul împăratului Osman, acela care asasină pe Ghika: Mikaël. Confidentul Prințului este Ephime, iar al lui Mikaël: Soliman. Principalii conspiratori: Chriseis, Pietro, Eusèbe, Hassem. Și autorul adaugă: „scena se petrece în palatul Prințului, la Bucharest, capitala Valahiei“. După cum se poate vedea, Bouscharain nu are multe scrupule în ceea ce privește exactitatea istorică sau coloarea locală și nu cunoaște nimic din ce se scrisese pînă atunci în legătură cu Principatele Dunărene (și pînă la 1846 apăruse destule scrieri, pentru ca cineva să se poată documenta suficient asupra unor astfel de subiecte). Autorul, despre viața căruia nu avem nici o cunoștință, pare a nu fi eșit niciodată din orașul său, căci la Paris ar fi găsit ușor mijloace de a se documenta

(*) *Avis de l'éditeur, passim.*

mai serios decît după foiletonul utilizat. Ar fi aflat, în acel caz, că Gr. Ghika n'a fost voevodul Munteniei, că drama s'a petrecut la Iași și tot la Paris ar fi întâlnit desigur și studenți romîni, printre acei care la acea epocă se găseau în destul de mare număr, ca să-i spue că Néarque și Athénaïs n'au fost niciodată prenume rominești, nici măcar pe vremea lui Gr. Ghika al Moldovei.

Conținutul piesei? Tot ce poate fi mai complicat și mai incoherent.

După doi ani de exil, petrecuți în Rusia, în urma războiului ruso-turc dela 1772, mulțumită lui Frederic cel mare, regele Prusiei, Gr. Ghika se urcă pe tronul țării sale. Are însă dorința de a abdica, pentruca poporul să-și exprime (prin plebiscit?) părerea în această chestiune. Tocmai atunci primește o scrisoare din partea prietenului său Mikaël, un intrigant, unealtă a Sultanului Osman. Avînd un concediu de două luni, va veni să-l vadă. Fiul lui Gr. Ghika, Néarque, iubește pe Athénaïs, fata unui Romin viteaz, mort în război, și pe care o protejează acum Voevodul. Dar despre căsătoria fiului său cu această fată nici nu vrea să audă. Desperarea tinerilor. Acesta e actul I.

Actul II. Domnitorul continuă să se opue proiectelor de căsătorie ale fiului său. Néarque amintește părintelui său serviciile însemnate ale tatălui iubitei sale. Sosind Mikaël, Ghika îi face cunoscut planul său, în privința complotului pe care-l pregătește în contra lui Osman, pentru ca să scuture jugul turcesc. Mihaël îl sfătuește să trădeze pe ceilalți conspiratori și să-i dea pe mina Sultanului. Ghika, revoltat, refuză. Atunci Mikaël, sub pretext de a-i comunica noulăți secrete, îl atrage într'o cameră izolată, unde îl omoară. Cei din jurul Prințului protestează cu energie, dar se îmblînzesc, de îndată ce Mikaël le arată „firmanul” Sultanului. Athénaïs continuă să protesteze cu multă vehemență și respinge propunerile trădătorului, care vrea să o conducă în haremul lui Osman.

În actul III, Mikaël și confidentul său, Soliman, insistă pe lângă Athénaïs ca să accepte propunerea lor. În același timp ei cer lui Néarque să renunțe la Athénaïs, făgăduindu-i tronul

Moldovei. Amindoi refuză și cu ajutorul lui Soliman, pe care reușesc să-l cumpere, își procură două pumnale, cu scopul de a ucide pe intrigantul criminal.

În actul din urmă, asistăm la multe peripeții, ca într'un roman de aventuri. Athénaïs necedînd, Mikaël vrea să o înșele arătîndu-i o scrisoare a lui Néarque, prin care acesta îi cere să consimtă. Ea însă nu crede, mai ales cînd bagă de seamă, pe un colț al scrisorii, un semn aproape imperceptibil, prin care Néarque îi recomandă rezistență. Mikaël, care a condamnat la moarte pe ceilalți conjurați, asociați ai lui Ghika, e ucis de Athénaïs. Néarque o salvează căci, datorită ajutorului lui Ephime, trecut la adversari o clipă și apoi revenit la stăpînul său, învinge pe toți dușmanii. Nemulțumindu-se cu atît, mai dă ordin ca M.kaël, care este în agonie, să fie omorît drept pe locul unde acesta i-a asasinat părintele. Răzbunarea odată săvîrșită, Néarque și Athénaïs fug și piesa se sfîrșește.

După lectura ei, ți-ar fi greu să susții că s'ar putea găsi o producție literară mai puerilă și mai deslinată. Persoana de două ori nefericitului Gr. Ghika pare, în piesă, și mai naivă decît autorul. Totul trădează relele intenții ale lui Mikaël și cînd acesta îi anunță dintr'odată că are o taină să-i comunice, Prințul, uitînd alitudinea tovarășului său, nu găsește să-i răspundă altceva decît: „Care ți-e taina? Mor de nerăbdare s'o aud”. (II, 7) și cade lamentabil în cursa intrigantului, care-l invită să fie omorît în apartamentele sale. Ne-ar trebui, desigur, pagini întregi ca să înșirăm toate anacronismele și „perlele” textului. Dar iată, cel puțin, o pildă de felul cum vorbesc personagiile:

Athénaïs: . — Le crime le plus plus grand est dans l'ingratitude
Et pour ce crime - là je n'ai pas fait d'étude (III, 7)

Trăsăturile de gust îndoelnic mișună. Athénaïs, înainte de a ucide pe Mikaël, rostește acest discurs:

Mikaël, ce méchant, cet inepte en morale,
Dont chaque heure du jour a produit un scandale;
Ce monstre à traits humains dont la férocité,
Du tigre a surpassé toute la cruauté . . .

.....

Pour m'épargner la honte et remplir mon devoir
 Je ne vois du secours que dans mon désespoir,
 Et n'ayant que le crime en ce lieu pour m'absoudre,
 A rougir mon poignard, mon bras doit se résoudre (IV, 2):

De altfel acesta nu e singurul monolog ce întilnim în piesă; sint altele mai lungi și mai anoste ¹⁾.

Stilul sentențios abundă;

Il faut être martyr pour enseigner le monde (II, 7)

La pitié doit se taire où le devoir commence (III, 4).

Quand une femme veut, tout pour elle est possible (IV, 8)

Immoler les tyrans c'est mettre fin au crime (IV, 9) etc.

Autorul, căre-și iubea mult patria, găsește prilejul să si-lească eroul a exprima în amănunte toate sentimentele al căror entuziast depozitar era el însuși:

Généreuse la France, intelligente et brave,
 Compte des citoyens et n'a pas un esclave;
 Ses soldats, respirant l'air de la liberté,
 En ont toute la force et la virilité.
 Voyez ses bataillons: à leur aspect tout tremble.
 Ils peuvent défier les nations ensemble

.....
 Sans aller affronter les hasards de la guerre,
 La France par ses lois transformera la terre.

.....
 O, France, grande et belle. . .

Bouscharain nu pare să fi avut o vastă lectură, dar știe să utilizeze tot ce a cetit:

. . . la vengeance est douce à qui venge son père ²⁾ (III, 7).

M'ôter le souvenir d'une juste vengeance (IV, 9).

Un alt ecou din tragedia clasică:

Mikaël. — Mais de ton grand dessein, parle, qui répond?

Grégoire. — . . . . . Moi,

Moi, dis-je, secondé par ton expérience (II, 7)

(1) I, 1, I, 3, II, 5, III, 1, III, 4, etc.

(2) „A qui venge son père il n'est rien d'impossible”. . .

Și, aiurea, o nouă reminiscență — din Racine :

Barbare, qu'ai-je appris? (II, 9)

Athénaïs răspunde lui Gr. Gh. , ce refuză a-i aproba dragostea pentru Néarque :

Je n'ai pas à rougir d'une indigne faiblesse (II, 5)

Ca și nenorocita Andromaca, ea strigă :

Je dois quitter des lieux où je serais honteuse.

Laissez-moi loin de vous et toute à mes douleurs

Dévorer mon amour et pleurer mes malheurs. (II, 5).

Și Néarque, furios pentru că tatăl său nu-i admite pasiunea, parafrazează, în revolta ce-l înădușă, celebra tiradă „raciniană” : „Songe, songe Cephise, à cette nuit cruelle” : . . .

Mais des rives du Pruth

Auriez-vous oublié la terrible bataille?

Le bronze vomissant la mort et la mitraille.

Les Russes et les Turcs tour à tour culbutés,

Ces derniers voulant fuir, dans l'eau précipités . . .

La fureur des soldats des deux côtés égale

La mort sourde à leurs cris, à tous les rangs fatale

Et les deux camps mêlés! etc, (II, 5)

Gr. Gh. , la rîndul său, exclamă :

D'où vient que vous tremblez?

După exemplul lui Oreste, care — în faimoasa scenă a nebuniei — se întreba : „d'où vient que je frissonne?”

Dar ceea ce e și mai deplasat în această „tragedie” e că autorul a voit să facă din eroul său tipul desăvârșit al omului înzestrat numai cu virtuți și care avea în vedere, pentru poporul asupra căruia domnea, cele mai moderne reforme. Care era pentru Gh. scopul complotului ce a organizat?

L'égalité des droits est ce que je réclame

Pour tous, comme pour moi — c'est là la liberté;

Que l'impôt tous les ans, par le peuple voté

Des besoins de l'Etat assure la ressource

Et que les exacteurs n'en tournent point la source;

C'est, je crois, juste et sage (II, 7).

Uitind cu totul că eroul său nu era contemporanul lui Ludovic-Filip, autorul și-a pus în gînd să facă din Gh. un democrat plin de avînt, un om care — mai mult decît Enciclopediștii — recunoaște drepturile sfinte ale poporului și datoriile unui suveran:

Grégoire. — Un chef né souverain n'est plus qu'une imposture ;
 Qui du peuple n'a pas reçu la sanction
 Usurpe le pouvoir, étant sans mission
 . . . . .

Ephime. — Si le peuple trompé méconnaît le service ?

Grégoire. — Le peuple sait toujours réparer l'injustice (I, 1)

Concluzia piesei este deasemeni o profesiune de credință democratică :

Moi je dis honte et mort à tous les courtisans.

Vils artisans du meurtre . . . eux seuls font les tyrans (IV,9)

Autorul — lăudabil, desigur, în ceea ce privește intențiile ce l-au animat și sufletul lui de burghez cam „otova“, care iubea însă dreptatea și țara — a fost destul de rău inspirat să aleagă, în vederea expresiei concrete a acestor sentimente, literatura — pentru care nu avea, bietul om, nici o vocație.

I. M. RAȘCU

Drum drept

— La o răspîntie a evoluției
muzicii noastre religioase —

Cadrela chestiunei

Confratele „Vestitorul“, organul eparhiei noastre din Oradea, aduce în Nr dela 15 mai a. c. știria că apreciatul maestru al muzicii sacre și profane, pâr. Francisc Hubic, a făcut o nouă compoziție religioasă: „Răspunsuri la S. Liturghie“, cor bărbătesc, acompaniat de orchestră simfonică.

N'am avut încă fericirea să aud aceste răspunsuri; deci nu-mi pot da seama nici de calitățile, nici de cele câteva cusururi semnalate de d. C. Torsan, în amintitul Nr al „Vestitorului“. Nu cu scop de a confirma sau de a infirma vre-una din părerile emise cu această ocaziune, scriem aceste rînduri.

Altul e gîndul nostru.

Considerînd, cum e și firesc, muzica religioasă în funcție de liturghie, iar pe aceasta în funcție de credință, potrivit adevărului că legea credinței statorește felul rugăciunii, deci și al cîntărei (*lex credendi statuit legem orandi*) — vom privi și această chestiune în ansamblul de raporturi ce trebuie să existe între cele două părți mari ale Bisericii lui Christos, din Răsărit și Apus. Aceasta cu atît mai mult, cu cît dacă undeva trebuie să ne ferim de înnoiri pripite, de imitații sterile și mai ales de exagerări, de note stridente și turburătoare, de bună seamă trebuie pe tărîmul artei clasice a armoniilor cerești, în muzica noastră bisericească.

Pe lingă aceste considerații mai mult sau mai puțin generale, cînd e vorba de dezvoltarea muzicii religioase, la alte popoare, la noi Romîni sînt și altele, cu totul speciale. Noi sîntem singurul popor latin care nu aparținem în întregime mării comunități catolice a fraților noștri de un sînge, din Apus. Prin vitregia timpurilor și răutatea vrăjmașilor creștinismului, cămașa cea necusulă a Domnului este de afîta vreme spintecată în mijlocul neamului nostru. Cu toată urgia ce ne-a

adus și continuă să ne aducă Răsăritul zavistnic, cea mai mare parte a acestui neam continuă a privi spre Fanar și Vatopedi, ca spre locurile îndreptărei și îndrumărilor sale superioare, și abia o mică parte caută cu toată nădejdea spre stinca lui Petru din înălțimea Vaticanului, pe care Mintuitorul a voit să-și zidească Biserica Sa, făgăduindu-i acestei Biserici perpetuitatea: și porțile iadului nu o vor învinge.

Testamentul Domnului nostru Isus Christos, lăsat în rugăciunea sa de Arhiereu, ca una să fim și să ne iubim unii pe alții, este pentru noi o poruncă mai mare decât pentru vecinii noștri. Ei cei mai mulți sînt Slavi; aparțin aceleiași rase cu mult mai deferențiate decât rasa latină, că de rasa germană, zămislitoare și propagatoare a protestantismului sectar, nici nu vorbim. Pe cînd noi Românii facem parte dintr'o familie cu mult mai omogenă (de multe ori se înțelege și un țaran de al nostru cu un frate italian sau spaniol, dar apoi un intelectual!) Noi primim atîtea sugestii de Unire cu frații noștri mai mari din Apus și sub alte raporturi. De aceea porunca de a ne uni și de a ne iubi unii pe alții, primită dela Mintuitorul lumii, pe noi ne leagă mai mult. Scris este: Cui i s'a dat mult, mult i se va cere.

Și cine știe, dacă, înfăptuind noi, Românii, cei dintîi între toate popoarele Răsăritului, unitatea sufletească sub ascultarea urmașului lui Petru, nu vom fi destinați să fim puntea de aur între o parte și alta a lumii? Desnodămîntul războiului mondial, pe care am avut nenorocirea de a-l vedea dela început pînă la sfîrșit, ne-a arătat că atunci cînd a depus armele și a cerut pacea una dintre puterile beligerante, în cîrînd au depus și celelalte, urmînd armistițiul, apoi tratativele de pace neisprăvite nici astăzi. Ce fericit trebuie să fie un neam care cel dintîi iese din tranșeele urei și neputincioaselor svîrcoliri seculare împotriva unității creștine, se vede iarăși luminat și întărit de revărsarea harurilor cerești și al înțelegerilor frățești, prin unitatea duhului, în legătura păcii? Mai mult decât alții, el fiul lui Dumnezeu se va chema, fiind începătorul păcii.

Ocupîndu-se, într'o broșură tipărită nu de mult, de for-

mele hibride ce înfățișează unele biserici orientale unite cu Roma dar aservite prea mult ritului roman, forme pe care le numește „unialism”, și care sînt vrăjmașul și piedeca cea mai mare a adevăratei Uniri, pînă. Cyril Karalevsky găsește că singura Biserică Unită, care nu și-a schimonosit ritul și obiceiurile sale orientale, este cea românească. Aceiași este impresia Excelenței Sale Francisc Marmaggi, întiiul nunțiu apostolic în această țară, care a și declarat, că, întocmai ca și Sfîntul Părinte dela Roma, e adinc incredințat că neamul românesc va fi cel dintii care va reface unitatea creștină și, odată cu aceasta, unirea sufletească, cheazășia cea mai sigură a trăinicieii sale în lume.

În lumina acestor considerații generale și speciale, trebuie privită și problema noastră bisericească; inclusiv desvoltarea muziceii religioase. În această privință, sînt încă mari deosebiri de vederi. Să avem curajul de a le privi în față. Numai cine a măsurat extremitățile poate găsi centrul, adecă punctul de echilibru stabil; în geometrie și fizică, întocmai ca în lumea morală.

Deosebiri arhitectonice

Astfel o întie deosebire mare între Răsăriteni și Apuseni, în concret: între Ortodoksi și Catolici, pare a fi în însuși felul de clădire al bisericilor. Pe cînd Apusenii clădesc biserici mari, monumentale, Răsăritenii, mai ales cei din apropiatul Orient, locuit de atîtea popoare mici, fac mai bucuros biserici multe și mărunte, risipite în tot cuprinsul țării.

Biserica S. Petru din Roma e imensă, putînd adăposti în cuprinsul ei 40.000 de oameni, deci un oraș întreg. La fel e și domul din Milano, ce pare un uriaș masiv muntos sculptat, dantelat, dăltuit în mii de fețe. Asemenea San-Marco ce dominează orașul lagunelor, Veneția, și atîtea alte biserici din țara clasică a monumentelor, Italia.

Franța, Belgia, Germania și Austria au nenumărate biserici ridicate pe îndelete, timp de mai multe sute de ani, prin truda atîtor generații ce s'au succedat în cursul timpului. Catedralele din Paris, Reims, Strasbourg, Bruxelles, Anvers, Liège,

Malines, Colonia, Viena ș. a. sînt dovezile cele mai grăitoare de evlavie adîncă și puterea de muncă neistovită a alîtor milioane de creștini.

În Orient și mai cu seamă la noi, e cu totul altă evoluție. Domnii noștri zidesc mănăstiri și biserici mai mult numai pentru ei și familia lor, cel mult pentru o parte din suită, nu însă pentru mulțimea credincioșilor. Aceștia, probabil, ca pe vremea păgînismului greco-roman, cînd se ridicau temple exclusiv cu scopul de a se așeza în ele statuia zeului și altarul la care preotul acestuia avea să-i aducă sacrificiile, trebuiau să stea afară, sub cerul liber și să se mulțumească cu glasul de chemare al toacăi și al clopotelor, iar cînd și cînd cu cite un stih de cîntare. Slujba dumnezească, cu minunatele ei ceremonii, cîntări, citanii și propovedanii, nu era pentru ei, ci cînd era, din ce în ce mai rar — era numai pentru cîțiva aleși, pentru fețele simandicoase, ca și cum numai aceștia ar avea nevoi duhovnicești, nu și norodul de rînd. Epoca strălucită a Chriostomilor care răscoleau și purificau cu puterea cuvîntului lor mulțimea credincioșilor din Antiohia și Constantinopol a trecut, începînd în schimb era proto-și deftero-psalților fornăiți și adormiți.

Din nenorocire, în zodia acestora își înalță mîndrele lor ctitorii Vladislav, Mircea, Radu cel mare și chiar Neagoe Basarab care, în adevăr, a zidit la Argeș „mănăstire 'naltă, cum nu mai e alta“ în tot Orientul creștin.

N'au simțul monumentalității nici domni a căror stăpînire marchează epoci de mare înflorire economică, cum sînt Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei, sau Constantin Brîncoveanu, Domnul Munteniei. Cel dintîi zidește o mulțime de biserici sătești (Păpăuți-Orhei; Pătrăuți-Suceava ș. a.) mici, dar nu sînt mari nici cele ridicate de el în cîteva țîrguri (Piatra, Vaslui ș. a.) La fel sînt și ctitoriile brîncovenești. Catedrala din Făgăraș nu e mai mare, deși e zidită la oraș, decît ctitoria aceluiași Voievod dela Sîmbăta de sus. Mănăstirea Hurezul din județul Vîlcea, destinată să-i fie gropniță domnească, era puțin mai mare. Și cînd te gîndești ce mijloace materiale avea acest Domn!

Fiică-sa căsătorită cu Duca Vodă al Moldovei spunea, la plecarea ei după înfia domnie, că va pune tatăl ei pungă de pungă din București pînă în Constantinopol și iarăși se vor înapoia. Ce nu s'ar fi putut face cu mijloacele și gustul nostru artistic netăgăduit, dacă ar fi fost altfel îndrumat!

Așa, nu e mirare că istoricii și criticii noștri de artă sînt nevoiți să constate că, pînă acum, n'am izbutit să dăm decît mici giuvaere, nu însă monumente mărețe care să impună respect și admirație și celor din depărtare. La București avem, de pildă, paraclisul Mitropoliei, biserița Stavropoleos, Domnița Balașa ș. a. La Iași, Sfinții Trei Ierarhi, Nicolae cel Domnesc ș. a.

Cînd am încercat, în zilele noastre, să înălțăm și cîteva lăcașuri de închinare monumentale, ca mitropoliile din Iași, Cernăuți și Sibiu — în lipsă de tradiții și de statornicie în această direcție — am izbutit mai puțin. Criticile aduse acestor și altor clădiri asemănătoare o dovedesc îndeajuns.

Am stăruit asupra deosebirilor arhitectonice dintre bisericile noastre și cele Apusene, fiindcă ele sînt de mare însemnătate.

De arhitectură depind nu numai pictura, sculptura, orfevreria, argintăria, dulgheria și altele alte meșteșuguri; de ea depind și funcțiunile sacre, incluziv cele liturgice, deci și cîntarea bisericească.

Dacă orga cu sute de resorturi, dacă ch'ar corurile mixte de sute de persoane, acompaniate de orchestră cu altele instrumente muzicale de toate felurile sînt la locul lor în unele bazine și domuri, ele n'au desigur ce căuta în schiturile, metoacele și paraclisele noastre. În acestea, rugăciunile abia șoptite și cîntarea de solo sau de cor mai redus, dar mai ales, făcute cu evlavie cuvenită, ne mișcă de altele ori mai mult decît fastul și strălucirea de multe ori prea teatrală a marilor catedrale din Apus.

Dar mai sînt și alte deosebiri mari, asupra cărora trebuie să stăruim.

Deosebiri liturgice

În Răsărit, afară de câteva excepții Rusești, nu există biserici cu mai multe altare. În fiecare biserică creștină orientală e un singur altar, la care se aduce în fiecare Duminecă și sărbătoare, oricît de mult popor s'ar strînge la un loc, o singură jertfă dumnezească.

Chiar cînd sînt mai mulți preoți laolaltă, ei nu fac sfintele slujbe pe rînd, ci deodată; conliturghisesc.

În Apus e altfel.

Aproape toate bisericile mai de seamă au mai multe altare, la care vin și slujesc pe rînd, diferiți preoți, pentru a da prilej și posibilitate de a-și împlini creștineasca datorie cît mai mulți credincioși. De sigur, un mare avantajiu, cînd te gîndești că în unele catedrale catolice ale Apusului ai posibilitate să asculți 10-12 liturghii întregi într'o Duminecă sau sărbătoare, de dimineața pînă la amiază!

Dar nu asupra avantajilor și desavantajilor ce sînt de o parte și de alta, în această privință, vrem să insistăm aici, ci asupra principalelor deosebiri liturgice dintre cele două mari Biserici creștine, precum și a consecințelor ce rezultă din aceste deosebiri.

Se știe că liturghia latină, odinioară tot atît de lungă, ca și cea bizantină, s'a prescurtat mult.

S'au suprimat nu numai rugăciuni diferite, ci părți întregi de liturghie; astfel e „missa catechumenorum“. Așa se face că, pe cînd o liturghie obișnuită latină se poate prea bine face în 20-25 minute, pentru cea mai scurtă liturghie orientală se cer cel puțin trei sferturi de ceas.

Unui preot latin, afară de acestea, nu i se cere neapărat să aibă voce frumoasă și să știe cînta ireproșabil. El abia are câteva texte liturgice pe care trebuie să le execute în asemenea condițiuni. (Oremus, Dominus vobiscum, Praefatio).

Alta e chemarea preotului oriental. El trebuie neapărat să aibă ureche fină, să învețe toate melodiile, să cetească cu adevărată artă — ectenie însemnează întindere — să officieze „cîntînd, strigînd, glas înălțînd și grăind“, cum cere însuși tex-

tul dumnezeieștei liturghii a S. Ioan Gură de Aur, întrebuițată în partea cea mai mare a anului de Biserica de rit bizantin.

Aici e un vast teren de afirmare pentru oricare preot răsăritean. Slujba lui trebuie să dea senzația tainei celei mari a transsubstanțiației ce se săvârșește la fiecare jertfă a liturghiei. Ca într'o poemă sau într'o mare operă de artă, chiar pauzele au adîncă lor semnificație. „Te duci la biserică”, zice un scriitor modern, „nu pentrucă te îndoești și ca să crezi; te duci să ascuți o rugăciune zisă frumos, îmbrăcată în amănunte și în conture de bijuterie”.

Analizînd cu băgare de seamă liturghiile orientale, vedem că rolul principal în săvîrșirea acestora nu-l are corul chemat să cînte de obicei „Doamne miluește”, „Dă-ne, Doamne” și „Amin”, învîrstate de Cheruvic, de Cuvine-se și de Priceasnă, — ci preotul și diaconul.

De destoinicia acestora atîrnă să se reliefeze sau nu, în sufletele ascultătorilor, ca dintr'o cutie de fildeș, întîmplarea sau învățătura cuprinsă în pericopa evanghelică și în textele sfințelor rugăciuni.

Mai cu seamă au prilej să constate aceasta creștinii în Joia sfințelor Patimi, cînd se cetesc cele 12 evanghelii, înfățișînd cumplinele suferințe ale Mintuitorului.

Ce noroc și binecuvîntare cerească, să poți asculta aceste sfințe evanghelii din gura unui preot cu adevărat dar dela Dumnezeu, cum spunea profesorul universitar din Cluj, Ioan Paul, în Amintirile despre neuitatul său prieten, canonicul din Blaj, membru al Academiei Romîne, Augustin Bunea!

Incheieri

În asemenea condiții, de sine se ivește întrebarea: dacă așa sînt componentele sfințelor slujbe orientale — și așa sînt — n'ar fi mai firesc să se dea o mai mare importanță educației muzicale a tînărului cler? Cu alte cuvînte, n'ar fi mai potrivit ca, pe lingă sau alături de „Răspunsuri la S. Liturghie”, pentru coruri bărbătești și mixte, să se întocmească Liturghii întregi, fixîndu-se în note muzicale corespunzătoare toate ecteniile și strigările (effonisis) ce urmează să fie cîntate de dia-

coni și preoți, pentruca acestea împreună cu Răspunsurile corului să formeze, în adevăr, un tot armonic?

Procedindu-se astfel, s'ar elimina anomalia întimpinată de atâtea ori în bisericile noastre, mai ales la orașe, unde avem excelente coruri liturgice, de a nu fi nevoiți să ascultăm atâtea ectenii și strigări lipsite de armonia cuvenită.

Așa a făcut pe cît știi și Biserica Romei. Cu mult înainte de „introitus”-urile, „offertoria”, „credo” și alte creații ale compozitorilor moderni, Papa Grigorie I cel mare a fixat pentru toate timpurile neîntrecuta „praefatio missae”, despre care un Mozart spunea cu uimire că și-ar da bucuros toate operele sale pentru o asemenea bucată.

Ce posibilități de înfăptuiri nu numai artistice muzicale, ci și pastorale-hodegetice, nu oferă aceste perspective?!

Dacă undeva, în asemenea mari creații de ansamblu liturgic, se poate vădi mai cu seamă vechimea și originalitatea venerabilă a ritului nostru.

N'a zis însuși marele Papă Leon XIII al Romei, în enciclica sa „Vrednicia Răsăritenilor”, că păstrarea riturilor orientale e de mai mare însemnătate decît s'ar crede? Augusta antichitate ce innobilează aceste diferite rituri e podoaba întregii Biserici, dovedind dumnezeiasca unitate a credinței catolice. Ele arată obirșia apostolică a principalelor Biserici din Răsărit, arătînd totodată în deplină lumină, dela începutul creștinismului, legătura lor strînsă cu Biserica Romană.

În adevăr, nimic nu înfățișează mai mult nota *catolicității* în Biserica lui Dumnezeu ca închinarea unică a acestor ceremonii de forme felurite, săvirșite în limbi venerabile prin vechimea lor, sfințite și mai mult prin întrebuițarea lor de către Apostoli și Sfinții Părinți. E aproape înnoirea cultului ales, adus lui Christos, dumnezeescului întemeietor al Bisericii, de Magii veniți din diferite părți ale Răsăritului, să i se închine Lui (Mt. II, 1-2).

Eparhia Orădană, care a meritat să fie numită pe vremuri „perla tuturor eparhiilor catolice de rit oriental”, sîntem convinși că va găsi drumul cel drept la această răsplinie istorică a evoluției Bisericii Românești.

IOAN GEORGESCU

Cronica

Agru

E numele prescurtat și simbolic al „Asociației generale a Românilor Uniți”. Ogorul sfânt al acțiunii catolice preconizată cu atîta convingere de actualul Papă Pius XI și înfăptuită sub cele mai frumoase auspicii la frații noștri de peste Carpați. A fost o veche dorință a Românilor ardeleni să participe activ la afacerile bisericești. Adunarea națională, ținută pe Cîmpia libertății dela Blaj la 3/15 mai 1848, exprimă în punctul 2 al dorințelor și cererea de „restabilire a Mitropoliei romîne și a Sinodului general anual după vechiul drept, în care sinod să fie deputați bisericești și mirenești”. Această dorință, în forma exprimată aci, nu s'a realizat decît pentru Romîni ortodoxi, care au izbutit, grație destoiniciei lui Șaguna, să-și vadă autonomia lor bisericească pusă sub adăpostul Statului Organic. Frații uniți n'au avut acest noroc. Mitropolitul de fericită pomenire Ioan Vancea a cerut în trei rînduri (1868, 1869 și 1870) autorizație pentru convocarea unui congres mixt de clerici și mireni, pentru organizarea autonomiei Bisericii Unite. Autorizația cerută nu s'a dat. Dimpotrivă, congresul catolic maghiar, în noemvre 1870, manifesta tendința de a încorpora în organismul său și provincia mitropolitană unită de Alba-Iulia și Făgăraș. Pentru a zădărnici aceste tendințe au protestat energic nu numai chiriarihiile unite, ci și deputații clerici și mireni (Iustin Popfiu, Iosif Roman și Iosif Vulcan) chemați la congresul catolic unguresc din Buda-Pesta, ba chiar și conferența dela Alba-Iulia, convocată de baronul Vasile Pop, fost președinte de senat la curtea de casație din capitala Ungariei. La conferența aceasta au venit, în ziua de 13 april 1871, o mulțime de fruntași uniți (50 de preoți și 85 mireni). Aceste proteste bărbătești au înlăturat deocamdată primejdia contopirii Bisericii Unite în Biserica romano-catolică ungurească.

Pentru a-și pune Biserica sa și mai mult la adăpostul încercărilor ungurești de contopire, mitropolitul I. Vancea convoacă și conduce cu rară înțelepciune două sinoade provinciale (1878 și 1882,) la care

au participat toți chiriarii uniți și reprezentanții autorizați ai clerului. Hotărârile acestor sinoade, primind aprobarea Sfântului Scaun al Romei, au devenit citadela inexpugnabilă a caracterului românesc al Bisericii Unite.

Pînă în 1897 Ungurii catolici nu mai îndrăznesc să reia chestiunea autonomiei catolice. Cînd o reiau în acest an, ei întîmpină un refuz tot atît de categoric din partea Romînilor uniți, ca și la 1871. Răspunsul conferenței episcopilor uniți către cardinalul primat al Ungariei e un monument de erudiție canonică și de demnitate romîneas-că. Simțind primejdia ce vrea să revină asupra bisericii lor, se convocă o nouă conferință mixtă, de astădată la Cluj, în 29 iunie 1817, participînd 57 preoți și 131 mireni. În acești ani, paznicul neadormit al autonomiei Bisericii Unite este nemuritorul istoric, cuvîntător și canonic dela Blaj, Augustin Bunea, cel care a scris istoria autonomiei noastre bisericești și a îndrumat-o efectiv în momentele cele mai critice. Acțiunea aceasta a fost așa de chibzuită și de hotărîtoare, încît congresul autonomiei ungurești, prezidat de contele Szapáry Gyula și la care au participat politicieni cunoscuți ca : groful Apponyi Albert, Ugron Gabor ș. a. sînt de părere că, pentru a nu se compromite, discutînd și rezolvînd chestiuni ce nu-i privesc, protestul provinciei bisericești unite să-l trimită fără nici o observație cardinalului primat, pentru a proceda cum va crede de cuviință.

Un moment însemnat de colaborare a elementului mirean cu clerul unit este adunarea de protestare, convocată în 1912 la Alba Iulia, de D-l Iuliu Maniu, împotriva răpirei a 82 parohii romînești pentru episcopia ungurească de Haidu-Dorogh. În România întregită, situația s'a schimbat spre mai bine. Caracterul național al Bisericii Unite nu mai e amenințat de nimeni. Dimpotrivă, recunoscut, apărat, întărit. Necesitatea conlucrării credincioșilor cu preoțimea a rămas, însă, cu toate acestea, fiindcă unii chiriarii ortodoxi au declarat că nu-și vor da odihnă oaselor, pînă cînd va mai fi un suflet de Romîn „uniat“. Momentul cel mai prielnic pentru a da lovitura de grație Bisericii Unite credeau că este în 1928, cu prilejiul votării legii cultelor. Simțind primejdia ce amenință de astădată convingerile lor religioase, frunțașii uniți din diferite centre : Cluj, Sibiu și mai ales Tîrgu-Mureș, s'au ridicat ca un singur om și au spus cu toată bărbăția că nici o putere omenească nu va putea rupe pecețile Unirei cu Roma, leagănul

credinței și al obirșiei noastre, Chiar dacă, printr'o imposibilitate, chiriarhii uniți ar apostata, ei nu i-ar urma, ci ar rămînea credincioși Romei. Declarație care face cinste convingerei lor religioase.

Așa s'a hotărît definitiv încă în acest an înființarea Agru-lui, care în 1929 și-a ținut întîiul său congres general la Blaj, în această mică Romă; al doilea la Sighet în 1930, cu prilejul înființării episcopiei Maramureșului, cînd au participat peste 10.000 de credincioși; iar al treilea, la 21 și 22 noemvre 1931 în Oradea, în condiții ce au uimit toată lumea. În absența președintelui, congresul a fost deschis și condus cu mare prestigiu de Dr. Iuliu Hațieganu, fost ministru și prorector al Universității din Cluj și salutat de toate autoritățile și organizațiile din provincie. Intre cele dintîi amintim pe P. S. S. episcopul Roman Ciorogariu și arhierul său Andrei Crișanul, precum și pe Excelența Sa St. Fiedler, episcopul romano-catolic de Oradea Satu Mare. Congresul a avut, pe lîngă atîtea ședințe solemne, deosebit de înălțătoare, o magnifică procesiune eucharistică finală.

Correspondentul ocazional (prietenul A. Micu) al ziarului catolic *La Croix* din Paris, 10 decemvrie 1931, scrie că aceasta manifestație romînească și creștinească a fraților noștri se poate asemăna Federației Naționale Catolice din Franța sau Acțiunii Catolice din Italia. Frumos început și mai frumoase promisiuni și angajamente. La București încă s'a constituit o secție a *Agru-lui*, sub președința D lui Dr. Aristotel Banciu, de care se leagă atîtea nădejdi îndreptățite.

Iustin Popfiu

Pentru semicentenarul morței sale

Se împlinesc 50 ani dela moartea lui I. P. , unul din cei mai străluciți animatori ai conștiinței noastre religioase și naționale. Comemorarea lui e mai mult decît un act de pietate creștinească; e un categoric imperativ romînesc. Mai ales la granița de Vest a Romînismului, pentru întărirea căruia el și-a pus la îndemină toată agerimea minței sale luminate și toată tăria voinței sale neînduplecate, această comemorare se impune cu atît mai mult, cu cît vecinii noștri revizioniști dela Apus trîmbează în lumea largă că numai

ei au drepturi și amintiri istorice, nu și noi, moștenitori uzurpatori. Mormîntul lui uitat și părăsit din Leta Mare (Ungaria), unde astăzi nu ni se îngăduie să-i ridicăm o simplă cruce de piatră, fotografiat și adus la cunoștința generală, așa cum se găsește, ar fi o mai bună pledoarie pentru cauza noastră decît duzini întregi de articole și broșuri „de propagandă“.

De unde atîta urgie împotriva unui mort?

Din două părți, în care mai ales s'a desfășurat activitatea acestui apostol, una romînească și alta creștinească, în particular catolică, amîndouă egal de nesuferite Ungurilor calviniști, atotputernici în Dobrișin și împrejurimi. De aceea să facem, cu acest prilej, o revivire asupra vieții și activității acestui distins luptător.

Născut în Dijir, la 23 oct. 1841, face clasele primare în Baia Mare și Carei, iar liceul în Oradea. La 1859 e primit la teologie, iar în anul următor e trimis la studii superioare în institutul Sfînta Barbara, la Viena. Regulamentul acestui institut, care a dat neamului o serie însemnată de clerici cu rosturi superioare în viața noastră bisericească și națională, prevedea: „Clericii care se disting în cultivarea literaturii naționale, sînt vrednici de atenția deosebită a superiorilor și de recunoștința Bisericii“. El, însă, n'are numai meritul de a se fi distins personal pe tărîmul acesta, ci și pe acela de fi îndemnat și pe alții la o astfel de activitate, întemeind o societate de lectură, în acest scop.

La 1 noemvre 1863 se hirotonește ca preot necăsătorit, pentru ca cu atît mai mult să poată munci și jertfi pentru binele și înaintarea neamului și a bisericii, ocupînd pe rînd funcțiile de arhivar, ceremoniar și notar consistorial. Fiînd numit profesor de religie și de limba romînă la liceul călugărilor premonstratensi din Oradea, renunță la alte însărcinări, pentru că cu atît mai bine să se devoteze noii sale slujbe. În 1871, e numit camerar papal, apoi asesor consistorial și protopop onorar. Intrînd însă în luptele politice și punîndu-și candidatura ca deputat naționalist romîn, el își pierde nu numai micile economii strînse cu atîta trudă pînă atunci, ci și catedra dela numitul liceu. Bunul episcop Mihail Pavel e nevoit să-l trimită ca paroh și protopop în Leta Mare, unde și moare în 1882. În această parohie, a lăsat amintiri neuitate despre milostivirea lui bogată. Puțini preoți ai noștri au înfăptuit cu atîta rîvnă și credință

porunca Mîntuitorului, ca el : „Ci cînd faci ospăţ, chiamă săracii, neputincioşii, orbii, şchiopii, şi fericit vei fi, pentrucă nu au ce-ţi întoarce : iară ție ți se va răsplăti la învierea dreptilor” (Luca XIV. 13-14). Localnicii povestesc că nu treceau Paşti, Rusalii, Crăciun sau alt praznic mare, fără ca preotul român să nu fi poftit la sine pe toţi săracii din acea localitate, fără deosebire de limbă, lege sau neam, să ia cu el masa şi să se veselească în Domnul.

I. P. a dezvoltat o remarcabilă activitate literară. Găsind o frumoasă tradiţie de îndeletniciri literare la liceul din Oradea, începînd cu „Muza Crişană”, o revistă a tineretului şcolar ce se litografia în zilele lui Vasile Eidelii (Ardeleanul) şi continuînd cu „Diorile (Zorile) Bihorului”, tipărite la 1854 de Dionisie Păşcuţ, predecesorul său la catedră, el sporeşte această moştenire cu o nouă colecţie intitulată „Fenice” (Phœnix), tipărită la Oradea, în 1864.

După patru ani, în 1868, el editează „Amvonulu”, o revistă homiletică bilunară, în care a tipărit lucrările mai de seamă din sfera oratoriei sacre ale colaboratorilor externi şi vre-o 50 de lucrări personale. Fiind ~~unica revistă de acest fel pe timpul său~~, ea era destul de răspîndită, avînd atunci 1300 de abonaţi. Din colecţiile acestei reviste s'a retipărit şi tomul I de „Predici pentru Dumineci” în editura Aurora (A. Tudoran), la Gherla, în 1895. Editorul (Iuliu Szabó) spune că multe predici au rămas nepublicate şi se păstrează în manuscris, la rudele regretatului preot.

Discutîndu-se apoi chestia autonomiei catolice, I. P. şi Iosif Vulcan, aleşi ca reprezentanţi ai Romînilor Uniţi pentru congresul catolic ce avea să se ocupe de acea autonomie, nu se prezintă la congres, ci înaintează un bine documentat memoriu, arătînd toate cauzele care opresc pe Romîni să participe la asemenea lucrări. Textul romînesc al acestui admirabil protest e publicat de Dr. Augustin Bunea (*Discursuri, Autonomia bisericească, Diverse*. Blaj. 1903).

Nefiind cultivată liturgica, la 1874 episcopul Ioan Olteanu numi pe I. P. profesor şi de această materie, pentru clericii romîni ai Seminarului Latin din Oradea. În această calitate, el dete un mult apreciat tratat de liturgică orientală. Cu o parte din aceasta lucrare, el lua în 1877 premiul publicat de „Predicatorul săteanului român”,

în suma de zece galbeni. În „Sionul Românesc din 1866 încă publică un studiu despre consacrarea episcopilor.

În 1877, ne dă și o carte de rugăciune pentru intelectuali. Meditațiile asupra misterelor de credință le dete după Albach. Strînse și un mănunchi de poezii religioase originale, cu gîndul ca ele să formeze trecerea dela rugăciunile zilnice la meditațiile religioase mai adînci. Gînd destul de norocos, chiar dacă realizarea lui nu e totdeauna la înălțimea așteptărilor. Astfel putem cita aceste două versuri din Imnul său de toate zilele către Prea Curata Fecioara Maria.

*Dar buzele-Ți prea sfinte un grai numai să sune
Și va'nvia cu tală străbuna mea națiune!*

Redactînd Mendlik Agost un album al episcopatului catolic din Ungaria, I. P. tipărește în acest album două biografii importante: una asupra episcopului Iosif Pop Sălăjanul (Papp Szilágyi) și alta asupra mitropolitului Al. Șterca Șuluțiu. Tot în Oradea, la 1875, tipărește I. P. frumosul său discurs comemorativ asupra lui Vasile Pop, fost vice-governator al Transilvaniei și al doilea președinte al Astrei, iar la 12 fevr. 1876 — panegiricul asupra lui Francisc Deák, autorul dualismului austro-ungar, panegiric admirat de întreaga intelectualitate ungară pentru iscusința oratorică a compunerii lui.

Cu toate fulgerele criticei necruțătoare a lui Titu Maiorescu (*Critice*, București, 1908, Minerva I. 118, nota, apoi pp. 124, 134, 172) chiar dacă din punct de vedere literar și artistic unele versuri ale lui și mai ales ale elevilor lui lasă de dorit, din punct de vedere național aceste manifestări nepretențioase și mai ales entuziasta lui schiță de istoria literaturii romîne, întrebuițată multă vreme cu deplin succes ca manual de limbă și literatură la liceul ungueresc din Oradea, au avut un rost însemnat și incontestabil. Nu vom spune aici aprecierea mult mai dreaptă și înțelegătoare a lui Mihail Eminescu asupra Școalei Ardelene, fiind destul de cunoscută, ci vom aminti judecata desigur mai nepărtinitoare a istoricului maghiar Dr. Márki Sándor (Bihari román irok — *Scriitori romîni din Bihor*, Oradea 1880, edit. Ho'ósy Ienő p. 43 și urm): „Dar ce reproș îi poate atinge pe scriitorii aceștia pentru greșelile lor? Mai mare reproș nu, decît pe filologii și istoricii altor popoare, cu literatură începătoare! Procedura critică totdeauna e precedată de cea sentimentală; iar însuflețirea nu e alegătoare. Față de alte popoare cu istorie literară bo-

gată, Românii mai au și scuza că s'au putut încrede mai mult în viitor decât în trecut." Cuvinte pe care Istoria, învățătoarea și judecătoarea vieței, și-a luat însărcinarea să le verifice.

Sintetizînd calitățile distinse ale lui, putem spune: El e un scriitor și cuvîntător de seamă. E avîntat, dar nu bombastic. Disciplinat, fără manieră. Temeinic, fără pedantism și pretenții. Credincios, însă nu fanatic. Patriot neșovinist. Are mult elan și însuflețire, dar nu e lipsit de cumpăt și autocritică.

Cu acest memorabil prilej, ar fi bine să se strîngă toate manuscrisurile și operele lui risipite, să se culeagă amintiri asupra lui dela puținii credincioși în viețată care l-au cunoscut, să se facă un parastas și o ședință literară solemnă pentru pomenirea lui, să se servească o pomană săracilor și, dacă e posibil, să se așeze chiar o tablă comemorativă la Seminarul Unit din Oradea, unde neuitatul preot și profesor a desfășurat cea mai mare parte a activității sale apostolice.

„Agrul“ diecezan are cuvîntul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Triumful unei idei

Cu ocazia discuției Legii învățămîntului superior, în ședința de la 22 april 1932 a Adunării deputaților, părintele Ioan Coltor a propus, iar d. primînistru N. Iorga și numita Adunare au admis ca, la art. 94, alin. 2, să se adauge alineat 3 nou: „Pe lîngă Universitatea din București, se poate înființa o facultate de teologie catolică“. Motivarea acestui amendament a dat-o numitul deputat, spunînd că înființarea unei Facultăți de teologie catolică la București este un vechiu deziderat al Bisericii Unite, aprobat de mai multe congrese (al profesorilor din Sibiu, ținut în primăvara anului 1919 și al preoților, ținut la Cluj în primăvara aceluiași an, precum și de toate guvernele Romîniei întregite).

Este și un drept firesc al celor patru milioane de cetățeni catolici ai Romîniei, ca să-și aibă clerul înalt (profesori de teologie, canonici, episcopi etc.) cu diplome dobîndite în țară, nu în străinătate. E apoi puternică rațiune de stat ca toți cei de limbă și naționalitate străină să fie apropiați de sufletul romînismului și să vadă nu numai

întreaga toleranță, ci deplina înțelegere de care se bucură religia lor în acest Stat. Mulțumind apoi păr. deputat Coltor, d-lui prim-ministru N. Iorga, pentru încuviințarea dată amendamentului său, a mai adăugat un motiv: bunătatea de suflet a mult huilului Vechiu Regat, pe care el, Ardeleanul, o recunoaște cel dintâi și de care ar dori să profite și acei frați ai săi Ardeleni, care își zic „din altă strană“, ca să nu mai dăm spectacolul trist al atîtor certuri și lupte confesionale dincoace de Carpați. Cu toată dorința așa de creștinească și de romînească a părintelui deputat, acoperită la început de aplauzele unanime ale Camerei deputaților, totuși s'au găsit cîțiva care, într'o ședință următoare, au spus că, prin acel amendament, s'ar fi adus „ofense“ întregii Camere; au vorbit de „neeleganță“; de „atăcarea ordinii publice în mod scandalos“; de „divizare sufletească“; de „răzvod“; de „luptă confesională“; de „sensibilitate ortodoxă a întregii Țări Romînești“ ș. a.

Răspunzînd acestor aleși ai națiunii lipsiți de experiența parlamentară, D-l prim-ministru N. Iorga, între altele în ședința dela 27 april a. c. a spus: „Cum sensibilitate ortodoxă a întregii Țări Romînești? Dar, uite, văd pe colegul meu, care crește în german. Nu are aerul să aibă o sensibilitate ortodoxă. Și părintele Coltor este un membru al Adunării; are voie să fie unit, dar ar refuza să i se admită o sensibilitate ortodoxă. Colegii noștri de acolo (evrei), domnii cari intră din cînd în cînd în conflict cu amicul meu Cuza, nu au desigur o sensibilitate ortodoxă foarte dezvoltată“ (Iaritate). Privitor la protestul înaintat mai tîrziu de Facultatea de teologie ortodoxă din București împotriva înființării unei Facultăți de teologie catolică, D-l prim-ministru observă cu dreptate că nu poate fi vorba de trezirea luptelor confesionale. În Paris există o Facultate de teologie protestantă și una catolică și nimeni nu mai vede astăzi lupte religioase pe stradă, ca în vremea lui Carol IX, nici nu se mai pregătesc nopți ale Sfîntului Bartolomeu. La Viena încă a funcționat și funcționează, pe lângă vechea Facultate de teologie catolică, o Facultate de teologie protestantă, deși numărul luteranilor în vechea împărăție Habsburgică era disparent. Nici de atingerea autonomiei universitare nu poate fi vorba, fiindcă și alte amendamente s'au adus la fel, din inițiativă parlamentară, nu în urma propunerii făcută de una din universități.

Cu atât mai puțin se poate vorbi de alterarea caracterului național al universității din București. Bine a spus D-l N. Iorga: „Ortodoxia nu este o creație numai a Românilor și numai pentru Români”, totuși Facultatea de teologie ortodoxă din București este și trebuie să fie românească. Acelaș lucru trebuie să fie noua Facultate de teologie catolică. Dacă e vorba de caracterul național al universității, aceasta, consistă vorba aceluiași prim-ministru: „în oglindirea virtuților nobile de bunătate, de seninătate, de frăție care sînt la baza poporului român”. Aplauzele prelungite și îndelung repetate ce au însoțit aceste cuvinte ale președintelui Consiliului de Miniștri și dincolo de incinta Adunării deputaților în tot cuprinsul Țării, ne face să credem cu toată seriozitatea că e vorba de triumful unei idei mari, în curs de înfăptuire.

† Dr. Iacob Radu

În ziua istorică a restaurării dinastiei noastre, la 8 Iunie 1932, se stinge din viață, după o lungă și necruțătoare boală, îndurată cu resemnare creștinească, prepositul capitular, protonotar apostolic, mare ofițer al ordinului „Coroana României” etc. Dr. I. R. Vieța și activitatea lui merită să fie înfățișată ca o pildă, vrednică de urmare, pentru tot creștinul și Românul adevărat. Sub povara durerii ce ne copleșește însă, abia putem schița conturile generale ale unei asemenea lucrări.

Ridicat ca și fratele său, episcopul Demetriu, dintr'o frunțășă familie țărănească de pe valea Mureșului, după studii temeinice făcute la Blaj și la Roma, el își servește neamul și biserica în cele mai felurite și anevoioase posturi. Întîi ca umil administrator parohial în Șermaș, jud. Ciuc, pe urmă ca profesor de religie și duhovnic seminarial la Blaj. Cînd nevoia cere, el trece chiar frontierele politice de atunci și în toamna anului 1897, după înălțarea fratelui său Demetriu în scaunul episcopesc al Lugojului, el ia succesiunea acestuia: sarcina de paroh al Românilor Uniți din București, sporită cu cea de profesor la Seminarul Arhiepiscopiei Latine și de predicator român al Catedralei Sf. Iosif din această capitală. Din nefericire însă, nu rămîne decît puțin timp cu aceste însărcinări. Chemat de fratele său, el trece întîi în serviciul administrației eparhiale din Lugoj, pe urmă e numit vicar al Hațegului. În această calitate, zidește o frumoasă

casă vicarială și supraveghează, cu toată solitudinea, reclădirea istoricei mănăstiri a Prislopului, ctitoria domniței Zamfira, fiica lui Moise Vodă. Pentru aceste și alte multe vrednicii, neuitatul episcop Vasile Hossu l-a ridicat în rangul înfiilor săi sfetnici, numindu-l canonic capitular. În 1914 schimbă cu colegul său dela Oradea, Dr. Cornel Bulcu, ocupînd scaunul canonicesc al acestuia. Aici îl găsește nioarta, la data numită, ca preposit capitular.

Paralel cu activitatea sa eclesiastică duhovnicească, el a dezvoltat o remarcabilă activitate științifică literară. „Vestitorul,” organ al Eparchiei romîne unite din Oradea, a închinat nu de mult (No 8 a. VIII din 15 Aprilie 1932) un număr întreg prețuirei activității sale, mai cu seamă în această direcție. El însuși amintește în schița sa autobiografică 12 lucrări independente. D-l Petru Dejeu, ocupîndu-se mai de aproape de chestiune, arată că ele sunt 17. Și are dreptate, Nu există post mai însemnat de activitate în viața decedatului nostru preposit care să fi rămas fără cuvenitul răsunset științific — literar. Fost elev al școlilor clericale din Roma, el și-a ținut de o pioasă datorie să ne dea — și „Observatorul” poate fi mîndru că a publicat-o cel dintîi — lista foștilor elevi romîni ai numitelor școli. Fost vicar al Hațegului, el s'a străduit ca puțini alții să culeagă din arhivele parohiale, din notițele și însemnările făcute pe marginea cărților bisericești, din zapise și pisanii etc. istoria acelu vicariat. Fost membru al capitolului canonicesc din Oradea, el l-a scris analele. Mare demnitar bisericesc, înfiul după chiriarnu acestei de Dumnezeu păzite eparhii, el a publicat cu prilejul aniversării a 150 dela întemeierea ei-o lucrare bine informată, în stare să marcheze progresul studiilor noastre științifice pe tărîmul istoriei bisericești. Iar ce a făcut pentru eternizarea memoriei iubitului său frate Demetriu, începînd să-i editeze operele, strîngînd cu pietate nespusă tot ce privea fundația și apoi sfîrșitul lui tragic, atît de mișcător, depășește tot ce s'a încercat la noi în această direcție.

Iată, pentru ce credem că, chiar dacă în unele privințe viața și activitatea lui, ca a oricărei muritor, prezintă oarecari lacune și defecte, suferințele lui de pe timpul comunismului unguresc din Mart-April 1919, precum și durerile anului din urmă, l-au lămurit și înălțat în rîndul celor mai alese suflete de creștini și de Romîni. *In veci pomenirea lui!*

I. GEORGESCU.

RECENZII

D. Murărașu. — *Naționalismul lui Eminescu* (I. M. R.); Dr. V. Tr. Frențiu. — *Criza economico-financiară și rezolvirea ei* (I. F.); Dr. A. L. Tăutu. — *Creștinism și Caracter* (I. F.); V. I. Ghika. — *La femme adultère* (I. M. R.); Dr. I. Bălan. — *Les Martyrs de l'Eucharistie dans l'Eglise Roumaine-Unie* (I. F.); A. Lascarov-Moldovanu. — *Biserica năruită* (I. M. R.); Perpessicius. — *Itinerar sentimental* (I. M. R.); Sertillanges O. P. — *L'orateur chrétien* (I. G.); A. Godoy. — *Le poème de l'Atlantide* (I. M. R.); A. Mortier. — *Machiavel* (M. F.); Dr. I. Bălan. — *Calea Fericirii* (I. F.); N. Bagdasar. — *Din problemele culturii europene* (I. G.); T. Vianu. — *Arta și frumosul* (I. F.); I. Petrovici. — *Peste hotare* (I. M. R.); I. Voronca. — *Incantații* (I. M. R.); S. S. de Faucamberge. — *Petite lumière* (I. M. R.); José Martí. — *Les petits souliers roses* (I. M. R.); Al. Lascarov-Moldovanu. — *Casa din pădure* (I. M. R.); E. Vitta. — *Le rythme universel* (I. M. R.); T. Arghezi. — *Flori de mucigai* (I. G.); O. Prie. — *Porcii* (I. G.).

D. MURĂRAȘU. — *Naționalismul lui Eminescu*, Editura „Bucovina“, (f. a).

Cum „eminescologi“ — ca să întrebuițez un nou termen cu circulație zeloasă — au, zice-se, ca primă caracteristică, negarea

oricăror merite tovarășilor de îndeletniciri și cum și cel care seamănă aceste rînduri e un „eminescolog” . . . *en herbe*, dacă vreți, — îmi recunosc, în circumstanță, o situație oarecum delicată, ceea ce nu mă va îndemna, totuși, cînd ocazia s'ar ivi, să preamăresc însușirile unei lucrări lipsite de merit, dar nici să scad cu orice chip meritele unei munci evidente și cu rezultate ce nu se pot neglija.

Volumul Dlui D. Murărașu e isvorit dintr'o astfel de muncă și țin, dela început, să subliniez utilitatea lui solidă. Fără îndoială se pot găsi — ca oricărei lucrări de altfel — lipsuri și acestei contribuții asupra naționalismului celui mai mare poet al nostru. Voi avea prilejul să spicuesc, în cele ce urmează, cîteva din ele. Dar acele relatări nu vor putea să întunece — și de altminteri nici nu vor avea acest scop — aportul real ce prezintă cercetarea copioasă și — trebuie s'o spunem — curajoasă a Dlui M.

Căci e un curaj să „ataci” un subiect de o asemenea anvergură, subiect cu multiple fațete, cu „trape” viclene, cu oferte de probleme vaste și să încerci analiza unui sistem cu nuanțe ce par uneori contradicții și pentru care planul cel mai potrivit pare totdeauna mai puțin potrivit decît altul, ideal, ce nu vrea să se închege.

Au trecut patruzeci și trei de ani dela moartea lui Eminescu și nimeni n'a încercat, pînă la Dl M., un studiu amănunțit și documentat al naționalismului său — cel mai caracteristic și mai bogat aspect sufletesc al scriitorului. Chiar dacă acest studiu ar prezenta lipsuri mai mari, încercarea de azi, cinstită și aridă, trebuie socotită *cel puțin* ca o croire de căi ce se vor bătători cu vremea și fără îndoială ca un serviciu necontestat, deoarece pune la îndemîna cetitorilor înfățișări adesea necunoscute pînă azi, din personalitatea poetului, autorul utilizînd mare parte a articolelor din ziarul *Timpul*, neadunate în nici o culegere și, ași îndrăzni să spun, *necetite în întregime de nimeni*.

Este nedrept să ceri autorului unei lucrări altceva decît a voit el să dea — și obiceiul e foarte frecvent la noi. În adevăr, i s'ar putea exprima Dlui M. dorința de a-l fi văzut dînd o sinteză susținută a ideilor politice ale lui Em.; un studiu larg al curentelor so-

ciale ale epocii; un rezultat al formulărei lor cît și geneza sau filiația ideilor exprimate în atîtea articole. Scopul autorului pare a fi fost, însă, mai îngădat și, din cauza aceasta, mai prudent. Desigur că și mai modest. Dar ceea ce rămîne un cîștig real și ceea ce este un merit precis al lucrărei e că lectura ei poate scuti pe cetitorul . . . mijlociu de cercetarea amănunțită și care cere multă răbdare a tuturor articolelor politice și sociale ale marelui gazetar. Cu atît mai mult acest folos se reliefează cu cît astăzi lectura aceasta, pentru mulți muritori din diferite colțuri ale țării, este imposibilă, neexistînd deocamdată o ediție a tuturor articolelor acestora, iar ziarul „Timpul”, în care se găsește majoritatea lor, neafîindu-se — ne-complect totuși — decît la Biblioteca Academiei.

La pag. 3 a lucrărei, Dl. M. spune: „am voit să arăt formele sub care se prezintă naționalismul eminescian, trăsăturile lui generale și caracteristice, expresia lui literară. Scopul lucrărei mele e lămurirea ideilor și atitudinii lui Em. naționalistul și arătarea calităților literare ale operei privită sub unghiul problemei“. Toate bune, dar e adevărat că lămurirea dată, fără studiul izvoarelor acestor idei, nu e completă. Dacă această parte lipsește, cea care există nu e de neglijat. Autorul devine și mai precis în lămuririle ce dă mai departe. „Desigur nu voi încerca să-l fixez pe Em. în cadrul european al mișcărilor politice și sociale, dar voi căuta să fixez trăsăturile naționalismului eminescian în ambianța sentimentală și ideologică a societății românești contemporane“. Printr'o raționată și viitoare diviziune a muncii, fizionomia poetului, întregă, ar rămînea să se desprindă și cu ajutorul altor studii paralele ce s'ar mai întreprinde și atunci lucrarea Dlui M. și-ar rotunzi rolul-ei de „contribuție“ la înlesnirea elucidărei unei probleme. Bazat pe acest proiect, autorul schițează în mari trăsături planul său: Partea I - *Formele naționalismului eminescian*, studiind pe rînd: 1) Naționalismul entuziast și afirmativ 2) Naționalismul criticist 3) Naționalismul cultural — Partea II - *Natura naționalismului eminescian*: 1) Dezvoltarea gîndirii lui Eminescu 2) Substratul afectiv și ideologic al naționalismului eminescian 3) Privire sintetică asupra naționalismului eminescian. Partea III - *Expresia literară a naționalismului eminescian*: 1) Scriitorul 2) Poetul.

În Partea I forma e strict analitică, de spicuiri fidele, desprin-

se din unele articole ale scriitorului, încadrate în succinte, poate prea sgîrcite comentarii. E un expozeu atent, clădit din crîmpee de citații și din rezumări conștiințioase. În Partea II m'ași fi așteptat să văd o sinteză ceva mai pronunțată. Primul capitol însă e urzit tot din citații și din „trimetri” neobosite. Doar la sfîrșitul celui de al doilea cap. din această parte dacă autorul prinde realmente „tonul” ce trebuia, deși unele idei rediate aici par repetarea altora deja expuse. Nu găsesc potrivit că s'a amestecat, în aceleași capitole, analiza articolelor teoretice și a poeziilor patriotice, care trebuiau tratate cu altă metodă adecvată și după alt criteriu. Apoi rezumatele poeziilor sînt prea didactic expuse și urmăresc prea deaproape textul. Sînt un fel de . . . „transformare de poezie în proză”, cum se zicea pe vremuri. Poezia e mai întîi sugerare. Trebuie rediate miezul ei, *sufletul* ei: „rien que la nuance” — nu rezumatul. În această redare sîrguincioasă autorul rămîne atît de fidel originalului, încît reproduce chiar versuri aproape aidoma: „virtutea e o nerozie, iar geniul e nefericire” (p. 329), „Eminescu le cere (acestor oameni) ca măcar pe strămoși să-i lase în pace să doarmă în colb de cronici” (ibid). Uneori transcrie chiar rimele versurilor: „Acestea sînt vremuri cunoscute de cronicari și *rapsozi*. Prezentul însă e plin de saltimbanci și de *irozi*” (p. 338), . . . „de la Boian la Vatra *Dornei*, străinii sînt ca omizile ce copleșesc *cornii*” (p. 347), „Codrul — fratele Romînului — cade sub secure, izvoarele-i seacă, e sărac și el în țară *săracă*” (ibidem).

În totalitatea părților și a capitolelor, impresia ce-mi rămîne e că materialul cules e cam aruncat cu țapoii cîteodată. Unele reveniri asupra aceluiași idei (ceea ce nu poate fi motivat de revenirea scriitorului asupra aceluiași teme, în mai multe articole ale sale), repetiții, lipsa, de cîteva ori, de legătură logică, de continuitate firească, între ideile reproduse, ale lui Em. expun concepțiile poetului cam pe același plan și le prezintă ca prea asemănătoare între dînsese, fără nuanțe și fără evidențierea mai subliniată a unora din ele.

Tendința autorului de a ne reda, cu orice chip, aspectul preocupărilor similare acelor ale lui Em. — mai la fiecare capitol — e uneori ratată întrucîtvă, din cauza imposibilității de a cuprinde în totalul lor aceste preocupări. Rezultatul oferă înfățișări de ușoară superficialitate. De pildă, felul cum chestia țărănească s'a mai oglindit

în spiritele contimporanilor (pp. 174-177) sau, aiurea (pg. 298), când D-l M. ține să ne stabilească unele influențe exercitate asupra formării cugetărilor politice a poetului. Tabloul de nume e cu totul necomplet. Mai lipsesc mulți autori — *et des meilleurs*. Nu era mai potrivit să se fi renunțat la asemenea liste de nume, mai ales când pare că autorul își propusese chiar așa ceva, dela început? Căci pe alocuri, trebuie s'o mărturisesc, se observă oarecare grabă în adunarea materialului, în îngrămădirea lui și mai ales în redactare, deși, în general, tonul lucrării nu e cel de improvizație. Prezența unui plan rapid elaborat apare de ex. în cap. *Biciuitorul prezentului*, unde după ce ni se expun unele idei ale lui Em., se vorbește de ideile altora (pp. 82-83), pentru a se trece apoi iar la părerile poetului studiat. Poate tot din pricinile arătate, redactarea etalează unii termeni eronați: *clocotă, biciue, destăinue* sau alții prea . . . regionaliști: „pretutindeni Em. vede numai *pișicherlic*“. Este cuvântul ăsta în textul articolelor studiate? N'am avut răgaz să controlez — dar chiar de-ar fi . . . Și de altfel autorul nu ni-l pune în semnele citărei. Afară de unele excepții de acest fel, stilul e corect și dacă nu strălucește prin însușiri necomune, niciodată nu cade în platitudini propriu zise — ba așa putea spune că e chiar susținut, pentru cele 360 pp. dense ale volumului.

Despre o carte ca aceasta, generatoare prin excelență de discuții și completări, ar fi fără îndoială încă de spus multe în legătură cu aspectele problemelor analizate. Dar pentru aceasta mi-ar trebui cadrele unui studiu, nu ale unei recenzii. Totuși așa vrea să ating aici, măcar în treacăt, o chestiune destul de importantă: aceea a . . . francofobiei lui Em., chestiune pe care D-l M. o discută și D-sa în Partea I, Cartea III, cap VI: *Xenofobul*, capitolul ale cărui conținut și afirmații — „Em. . . . trece uneori dincolo de critica frantuzismului și *atacă societatea și cultura franceză*“ (p. 156) — s'ar cam opune părerii ce D-sa exprimă la pg. 227, când dezvoltă principiile călăuzitoare ale doctrinei scriitorului: „*Critică a galomaniei, dar și recunoașterea superiorității culturale franceze*“. Cred că autorul greșește când susține că: „Em e constant în atitudinea sa împotriva influenței franceze“ (158). Nu. De altfel D-l M. nu e primul care are aerul să arate pe poetul nostru ca pe cineva care mai mult

ar fi anti-patizat cultura și poporul francez. D-l P. V. Haneș, — ca să nu citez deocamdată decît un nume — (în *Prietenii Istoriei literare* I, p. 19) are aceeași atitudine. Cred că aceste concluzii sau arătări se bazează pe o utilizare necompletă a articolelor politice ale scriitorului. Nu trebuiesc trase concluzii din afirmații disparate, ci trebuie să avem în vedere ansamblul opiniilor, care pot părea contradictorii, dar care, în fond, exprimă același suflet și minte complexe și mai ales oglindesc activitatea mobilă, prin forța împrejurărilor, a unui gazetar.

Dacă am lua *Mortua est* ca prototip al concepției poetice eminesciene, am risca să formulăm o judecată greșită. Tot astfel și cu atitudinea lui Em. în chestia ce ne preocupă.

Dezvolt toate aceste idei aiurea, într'o lucrare în cea mai mare parte inedită — aici mărginindu-mă să înșir o citație două, pentru a îndepărta, atît cît e posibil deocamdată, o părere ce și-a făcut loc îndrăzneț în opinia publică.

A nu admira pe Corneille sau Racine, a te ridica în contra *franțuzomaniei*, nu înseamnă, numai decît a nu iubi Franța sau a fi împotriva ei.

Și pot s'o spun de pe acum: *Em. iubea profund Franța*, avea chiar o slăbiciune, explicabilă la un Român, pentru ea. Față de Germania își putea exprima, uneori, admirație. Sufletul său vibra însă pentru Franța, *chiar cînd tendințele și actele politice ale acesteia erau de natură să-i pue la gîta încercare sentimentele*. Reproduc aici unele rînduri din *Timpul*, scrise de poet cu prilejul morței lui Gambeta (1882, 31 decembrie) și pe care nimeni încă nu le-a citat: „Deși am avea să ne plîngem mult de conduita guvernului francez față cu noi, în aceste de pe urmă timpuri (. . . *chestia Dunărei, în special*. Nota recenzentului), nu ne putem împiedeca de a trimete *marei surori latine (toate sublinierile sînt ale recenzentului)* expresiunea durerei și compătimirii noastre, pentru nenorocirile ireparabile care o lovesc — . . . Datoria noastră e de a impune tăcere oricărei nemulțumiri și de a saluta cu respect acest nemărginit doliu“. Iar la urmă: „astăzi Fr. este aruncată într'un necunoscut înspăimîntător. Francezii n'ar trebui să piardă din vedere că există undeva un om cu privirea arzîndă, *cu surșul satanic*, cu pieptul gîfînd de dorințe, care privește acest duel

fratricid (*între extremele politice*. N. R.), spre a se arunca din nou asupra pradei sale și a consuma opera începută la Sedan".

Mai e nevoie de comentarii ?

Em. scrișnește de necaz, cînd vede ce rol șters înțelege să joace Republica franceză în afacerile Orientului : „este nedemn și de trecutul și de reputația numelui francez.“ Ura lui Em. se îndrepta, deci, în contra Republicii demagoge, nu a Franței. Amărit de felul cum oamenii acestei Republici au găsit de cuviință să rezolve chestia navigației pe Dunăre, gazetarul dela *Timpul* își arată mirarea dureroasă că lovitura ne-a venit „tocmai dela aceia pe care ne învățaserăm a-i iubi și a-i respecta. Și a trebuit toată încrederea dragostei și toată țaria caracterului național, spre a rezista acestei nesocotite lovituri.“ (*Timpul*, 1882, 29 iunie.) Decăderea politică ce o constată în Franța e datorită, după Em., numai celei de a III-a Republici și demagogiei care o caracterizează, „întreruptă — dela începutul secolului, - de Nap. I, de monarchia constituțională și de Nap. III“ . . . „Este de necrezut cum acest popor mare intru toate a scăzut deodată în toate manifestațiunile vieții politice, cum această națiune care a exercitat totdeauna un fel de predominare asupra lumii întregi . . . cum acest pămînt roditor de oratori, de oameni de stat, de geniuri politice, războinice, s'a s'îrpit deodată și numai produce decît urlători de răs_pîntii.“ (Ibid.) Felul cum Bismarck tratează Fr. umilind-o, îl doare pe poet : „iacă unde a ajuns (Fr.) în zece sau doisprezece ani de demagogie“ (Ibid.) Constată cu durere că această demagogie vine-să dea o lovitură de grație magistraturei franceze, introducînd sistemul alegerii reprezentanților ei de către popor. „Magistratura franceză este magistratura cea mai luminată și mai integră din Europa, deci demagogia vrea s'o dărîme.“ (Ibid.)

Să judece cetitorii dacă astfel de rînduri sînt ale unui francofob. Și se mai găsesc și altele, în opera politică a lui Em. și mai concludente decît acestea. Reproducerea, așa dar, numai a unor păreri, popularizate de vechile ediții mai ales, nu rezolvă o chestie importantă, care nu trebuie tratată grăbit sau parțial. Așa zisa francofobie a lui Em. era de fapt, prin urmare, antipatie față de franțuși și față de regimul demagogic ce-l constata în politica Franței. A fi împotriva unor scriitori nu înseamnă că ești în contra culturai țarei căreia ei

aparțin. Cunosco un francofil notoriu, care nu poate suferi pe Paul Valéry.

— Foarte interesante și convingătoare argumentele ce aduce Dl. M. pentru a dovedi că articolele din *Timpu* sunt ale lui Em. (pp. 316, 343 și mai ales XX — XXXIII.) Cred că era util să se aducă toate argumentele ce se puteau produce în această privință, căci „cei interesați” (și „eminescologii” numără și de aceștia) vor cu orice chip, cînd o idee nu le convine, pentru că răstoarnă unele afirmații anterioare ale lor, să nege faptul că anumit articol ar fi al lui Em. (știut fiind că articolele poetului, din *T.*, apar neiscălite.) Adunînd numai unele din aceste tăgăduiri „ad hoc,” s’ar crede că Em. nici n’a colaborat la acest jurnal. De aceea poate era bine să se mai dea indicații întru stabilirea paternității contestate. Mai iată cîteva: „Ca paserea Phoenix din antichitate care, prefăcîndu-se în cenușă prin fiacăr, reapărea mai radioasă” . . . (1881, 15 febr.) „adevărul e o farsă; onestitatea — o nerozie”, „erorile legate de o mîină de pămînt,” „aceștia sînt dintre cei ce se nasc spre a muri și mor spre a se naște (1882, 25 april.) „tinerimea aceea care, la Paris, va culege preceptele la Mabilie,” „aceste idei culese din moralul Mabilului” (1883, 30 mart.) „parvenire fără muncă” (83, 17 febr.) și mai ales: „Tu (Ștefan) ale cărui raze ajung pînă la noi, ca și acele ale unui soare ce demult s’a stins, dar a cărui lumină călătorește încă mii de ani prin univers după stingerea lui . . .” (83, 18 iunie) 1.)

S’ar mai putea găsi și alte asemenea exemple.

Toată lumea vorbea și vorbește de salahoria lui Em. la *Timpu* și unii ar vrea să-și închipue pe poet scriind în ziar la un an odată. A scrie chiar un singur articol pe zi nu e o salahorie. Atîția gazetari de azi fac aceasta și au, paralel, și alte grele ocupații. *Cel puțin jumătate de gazetă era scrisă de Em.* Iată o proprie mărturie a lui: „Dacă n’am scris multora din ei (membri ai Junimei. N. R.) cauza e că la „*Timpu*” am în fie ce zi de umplut o coală de tipar (împreună cu Slavici) 2.) (Scrisoare către I. Negruzzi, Ms. 2255, f. 313.)

— Ar mai fi, între altele, de pus la punct o chestiune în legătură cu antisemitismul lui Em. Poetul nu era în contra *tuturor* Evrei-

1) O imagine asemănătoare — citată de Dl. M. după *Timpu* 83, 9 dec.

2) și Slavici n’a fost tot timpul cu Em. la acest ziar.

lor: „Nu vorbim de meseriași buni și nu în contra lor e îndreptată vre-odată o vorbă a noastră.“ Aceștia „sînt netăgăduit folositori.“ „Această categorie de meseriași e utilă și necesară și asupra ei nu pierdem nici o vorbă.“ (T. 81, 30 oct.) Em. se ridică împotriva consumatorilor neproductivi, Evreii veniți din Rusia și Galiția. Familiile vechi israelite erau, înainte de 1848, pe același picior de egalitate cu ceilalți cetățeni; „familia Daniel, bună oară, din Iași era considerată ca familie boerească, în rînd cu oricare alta. Oameni nu tocmai bătrîni țin bine minte ce onorabili din toate punctele de vedere erau pușinii „membri ai comunităților israelite“. Evreii nou veniți au scumpit traiul, au exploatat poporul incult . . . „relațiile vechi, frumoase, întemeiate pe o absolută bună credință, s'au descompus . . . Iată cum s'a născut chestia israelită“ (T. 81, 26 oct.)

— Părerii ponderate și juste (la p. 279) în legătură cu admirația poetului față de trecut.

— Titlul de capitol: *Profetul viitorului* (sic) nu e prea forțat și echivoc?

— Pe unii autori citați, Dl. M. îi numește *D-I* (Iorga, Rădulescu Pogoneanu, Marin Ștefănescu, Densusianu, Ibrăileanu), pe alții însă numai pe nume: Z. Arbore, Fl. Sion, Burac. De ce?

Dar să ne oprim aici cu observațiile de amănunt, în legătură cu o lucrare ce deschide largi orizonturi pentru dezvoltări ample. Sfirșesc, subliniind încă odată munca depusă de autor și rezultatele ei meritoase.

I. M. R.

VALERIU TRAIAN FRENȚIU. — *Criza economico-financiară și rezolvirea ei*. Oradea, 1932.

Bărbații politici se muncesc să rezolve acuta criză economico-financiară care ne chinuște și mereu uită factorul moral care a cauzat-o și factorul moral care poate s'o vindece. Faimosul raport al D-lui Rist, deși scris fără urme de mentalitate creștină, arată cum ja noi criza financiară nu era de loc necesară ca o urmare a crizei economice mondiale și, dacă ar fi să facem la rîndul nostru un „raport“ asupra crizei economice mondiale, am putea arăta că nici această criză nu era absolut necesară ca o consecință a războiului mondial, ci, întocmai ca dezechilibrul nostru financiar, rezultă și ea

din motive morale, din dezordine și abuzuri de natură spirituală: călcarea repetată și în masă a legei lui Dumnezeu în privința modului de a întrebuița bogățiile și a atașării sufletului de bunurile pămîntești. — Trebuie să-I mulțumim Excelenței Sale, Episcopului unit de Oradea, că și-a tipărit această pastorală care tratează problema cea mare a zilei din punctul de vedere creștin pentruca, depășind limitele eparhiei Excelenței Sale, să fie la dispoziția tuturor oamenilor „bonae voluntatis”, chemați să se ocupe de treburile Țării.

I. F.

PĂR. DR. ALOISIE L. TĂUTU. — *Creștinism și Caracter*. Tipografia și Litografia românească S. A. Oradea. 1932. 32 de pagini. Prețul: 6 lei.

Nu orice conferință merită să fie scrisă și nici orice conferință scrisă nu merită să fie tipărită. Conferința Părintelui Tăutu despre Creștinism și Caracter, ținută la Beiuș cu ocazia jubileului de 10 ani al reuniunii religioase „Sf. Maria”, din acel minunat focar intelectual și religios, merită nu numai să fie scrisă și tipărită, dar și să fie răspîndită cît mai mult, spre binele tineretului în special, deoarece tratează cum trebuie să fie tratat un subiect alît de însemnat și mai totdeauna greșit înțeles.

De obicei se definește caracterul: un zel constant de a acționa, sau în chip mai concret: un om dintr'o bucată. Părintele Tăutu arată că pe lîngă modul constant de a lucra se mai cere și zelul în care trebuie să fie constant omul de caracter și anume: „*consequent cu Eul său cel mai bun*”.

De obicei se înțelege prin caracter numai accentuarea anumitor virtuți naturale care impresionează vederile vulgului, ca de pildă un Mucius Scaevola sau un Cato Maior. Părintele Tăutu arată cu toată dreptatea că adevăratul caracter este numai acela care e rezultatul armonic al tuturor virtuților naturale și supranaturale cum îl găsim personificat în Domnul Cristos și în copiii sale cele mai asemănătoare: sfinții.

Toate acestea desvoitate pe larg și bine documentate dau conferinței Părintelui Tăutu valoarea pe care am afirmat-o dela început.

I. F.

V. I. GHICA. — *La femme adultère*, un prologue, un acte, un épilogue, Paris, Gabriel Enault, 1931.

Dificultatea transpunerii unor teme biblice în cadrele producțiilor de imaginație e cunoscută. Din parte-mi, n'am avut prilej să înțitnesc o singură asemenea lucrare, cu efecte vizibile și trainice la cetire sau la înfățișarea scenică. Autorilor respectivi le-a lipsit sau vocația literară, sau sacrul foc al credinței. Monseniorul Vladimir Ghika, întrunind — „cu asupra de măsură“, cum ar spune Eminescu — toate condițiile inerente unei încercări extrem de curajoase, ne mîngie sufletul cu parafrazarea dramatică a celebrului episod biblic despre femeia adulteră, condamnată de mulțime și absolvită — în urma pocăinței reale — de Mîntuitor. În prolog, care se desfășoară îndărătul cortinei, sbucnește tumultuos conflictul: sgomot, vociferări; femeia adulteră prinsă e tîrită spre locul supliciului.

Actul (unic) reprezintă interiorul răvășit al încăperei, în care s'a petrecut tragedia Prologului. Și atunci asistăm, alături de personajul soțului — singur în odaia goală — la o scenă complexă, dar invizibilă, care se petrece în preajma zidurilor camerei. Sînt pregătirile pentru execuție, pe care le auzim în toată grozăvia lor ascendentă. Dar alarma și urletele încetează. Femeia apare în fața soțului sdrobit și-i povestește, sfîrșită de emoție și de contrițiune, sosirea Lui, vorbele-L de mîngîiere divină, iertarea Lui. Bărbatul, la rîndul său, îi întinde brațele-i îndurătoare: „Cum te-a iertat El, astfel te iert și eu“. La care femeia răspunde: „Dacă mă erți așa cum m'a ertat El, știi ce mi-a zis? „Pleacă și nu mai păcătui“. Plec. Dacă am venit aici, mai întii pentrucă trebuia, n'am venit să caut un adăpost, ci o ispășire, o ertare și un consimțimint. Am înșelat pe Dumnezeu înainte de a te înșela pe tine. Nu trebuie să mai am adăpost care să-mi aparție, nici alt culcuș sfînt decît al viului Dumnezeu. Acea care a avut o rană înspăimîntătoare în suflet și care a rănit alte suflete, va îngriji, cu fața acoperită de văluri, la porțile Templului, ulcerele săracilor și va spăla piciorile trudite ale pelerinilor. Trupul, templu al Domnului, mi-a fost profanat; mă voi duce la porțile sanctuarului, fără să pătrund în el, să mă fac sluga nenorociților care au dreptul să-i păsească pragul. Mila m'a readus la viață, din milă vreau să trăesc de azi înainte . . . Iertarea care mi-a venit n'o merit, de aceea trebuie să mă *consacru* într'un fel, ca să fiu demnă

de ea". — Epilogul ne arată cum, pe drumul Calvarului, fosta femeie vinovată — Veronica — a adus ultima mîngiere divinului crucificat. Sfirşitul e o rugăciune către Sf-ta Faţa a lui Christos, de o elevaţie şi de o puritate alese, ce contribuie să transforme piesa — şi acesta e idealul unei astfel de produceri dramatice — într'un veritabil oficiu divin în cinstea Mintuitorului.

Drama — care cred că se va traduce curînd în romîneşte şi care a fost reprezentată cu succes la Paris, de amatori plini de talent şi de pietate — va găsi oare şi aici încurajare şi înţelegere, pentru a oferi unui public de elită prilej de înalte emoţii şi de îndemnuri pure?

I. M. R.

DR. I. BĂLAN — *Les Martyrs de l'Eucharistie* dans l'Église Roumaine-unie. 1931.

Este discursul rostit de către Părintele Dr. I. Bălan, canonic din Blaj, la secţia orientală a Congresului eucharistic internaţional din Cartagina, sîmbătă 10 mai, 1930. Minunată coincidenţă între ziua noastră de sărbătoare naţională şi proslăvirea celor mai venerabili eroi ai neamului, sfinţii martiri romîni, din epoca străveche a bisericii romîne şi din timpurile glorioasei sale renaşteri din Transilvania, înaintea unui public imens alcătuit din bărbaţii cei mai de seamă ai întregii creştinătăţi. Acest opuscul de numai 13 pagini este rezultatul unei serioase cercetări istorice, într'un domeniu prea puţin explorat, deşi ar merita mai multă atenţie din partea istoricilor romîni, căci prin asemenea studii întrăm în posesia comoarei noastre celei mai de preţ: tezaurul moral al neamului, de unde putem extrage energia necesară pentru toate nevoile vremurilor.

I. F.

AL. LASCAROV-MOLDOVANU. — *Biserica năruită*. Editura naţională Ciornei, Colecţia Rosidor, (f. a.).

O povestire odihnitoare, ca o pernă înfioată, de ţară, dintr'un conac bătrînesc, în care ar mirosi a mere şi a sulfiră. O evocare plină de vibraţii sufleteşti, pentru o lume fixată de autor într'un trecut relativ (ce ar vrea să fie anterior războiului de la 77, dar care de fapt e lumea şi de azi a unor aşezări tihnite de ţară — sau dacă azi nu ne mai e îngăduit să vorbim de *tihnă*, lumea de ieri, lumea de zîmbete fără griji, de aspiraţii simple, de ūragoste pentru

pământ, de mese îmbeșugate și de visări potolite.) Eroul, Sandu, e totdeauna fericit și . . . zîmbește în toate paginile cărții, iar eroina, iubita lui: Mărioara, în aceleași pagini, ne apare mereu sfîoasă și cu ochii mereu în jos. Și iată povestea: o dragoste înfiripată cîndva departe, la o moșie moldovenească. Pasiunea această liliială e redată de autor paralel cu succesiunea anotimpurilor, cu întîmplări rustice mărunte, cu desfășurări de obiceiuri bătrîne — și prin lumina ei trec, ca fluturii prin flacăra de luminare, tipuri zîmbitoare, îndrăgostite de viață, cu aspirații așezate și cu suflet tînăr. Toate se topesc în principala acțiune, — deși unele din ele trăesc mai viu decît eroii îndrăgostiți, care se muțumesc doar să zîmbească și să se uite în pământ. Chipuri ca ale Doamnei Elena, Lizuca și mai ales acel al căpitanului Balmuș rămîn în amintire prin gesturi vii sau prin atitudinile conturate. Ele nu sînt *pasiune*; ele-s, mai întîi de toate, viață exterioară, revărsată bogat prin vorbe, prin mișcări, prin ticuri. Dar autorul nici n'a urmărit să creeze — realist — viață.

Cartea sa nu e un roman. E un poem idilic, un poem de o clasică armonie a compoziției (exceptînd sfîrșitul strident și deci nelalocul lui: moartea lui Sandu în război. „Biserica năruită” e ruina lîngă care bătrîna eroină evocă trecutul înaripat și risipit). Povestitorul ne-a reînviat, ca unii dintre poeții romantici, în trăsături adesea fluide, deși colorate, o lume în cadru pastoral și ne-a făcut, printr'o formă comunicativă și sonoră, să uităm că lucrarea nu e scrisă în versuri, așa cum ne rămîne impresia după ce am cetit-o. E vădit că arta autorului e debitoare celei a Dlui Sadoveanu*), dar trebuie să recunoaștem că dintre adepții acestuia nici unul n'a dus la o maturitate mai amplă mijloacele desăvîrșitului povestitor moldovean decît evocatorul „Bisericii năruite”. Aceste mijloace nu sînt complexe, dar au ajuns, cu acest volum mai ales, să fie sigure și pregnante. Ne gîndim la prozatori cu reputația stabilită, la Gîrleanu, de ex. și nu-i putem compara compozițiile îngrijite, însă pline de mireasmă didactică adesea și de ceva voit, cu spontaneitatea aceas-

*) Învăluiri de clipe (p. 52), învăluiri ale vîntului (71), mustățile lungi ca niște fuioare de cînepă (93), își trăgea fuiorul lungilor sale mustăți cînepii (135), o gazornită slabă împrăștia . . . o lumină palidă (137), o tălăzuire de mirare (id), cuprinsul hăului (154), ospățul și jocul nunței se prăbușiră apoi în casa și curtea conacului (174).

ta de isvor ce răcorește, a povestirii D-lui L. M. Pentru asta paginile ce amintesc altele mai cunoscute nu ne fac impresie puțin agreabilă, ca la alți scriitori. Zugrăvirea drumurilor desfundate și a ploilor putrede de toamnă ne duc, de pildă, cu gândul spre „Bordeenii” lui Sadoveanu, iar chipul vătafului ne amintește pe acel al Baciului Micu din „Vieța la țară” a lui Duiliu Zamfirescu. „Da, măi copile Sandu, aici, pe acest pământ în care m’am ridicat, găsești tot ce vrei. . . . Și mai departe: „Pământul — acesta e adevărul cel mare și neclintit. El îți dă și putere și nădejde și încă acea ostoire de vieță, — acea mulțumire pe care n’o poți găsi nici într’o altă parte. Aici vremea trece ca o învrednicire a lui Dumnezeu”. Sau: „sîntem ai pământului acesta — Lîngă el și prin el trebuie să trăim. Iată, vreau și eu să mă statornicesc aici, pe vecie. El îmi este tată și mamă”. . . . Nu-i așa că parcă recunoașteți tonul boerului Dinu Murguleț sau al lui Matei Damian, exaltînd frumusețile Bărăganului? Apoi vorba cu Baci:

— „Cum o duci, tată baciule” ?

— „Plouă avan” — dar glasul lui nu era de ocară, ci mai mult de cutezanță, de înfruntare.

— „E bine pentru arătură”.

— „De asta nici vorbă”

Baciul Micu — nu ?

Altădată, cînd facem cunoștință cu moș Coti, ne răsar în min-te imagini și din luminoasa schiță *Spre Cotești*, a marelui scriitor răposat acum zece ani.

Totuși descrierile mai ales ne urmăresc și unele din ele se ridică pînă la valoarea unor adevărate pagini de antologie:

„Ocări proaste cad pe nămolul surd, iar ghioage lustruite sboară prin văzduh, fără să ajungă ținta, spre vita răsniță de ocol Oile behăesc moale și ud pe după perdelele rare, în preajma unui foc care nu se poate aprinde cu flăcări. Un fum rău la miros se tirăște pe jos, de parcă ar căuța vre o gaură, prin care să se ducă la țîl pământului, să-i spună că sus plouă de nu se mai isprăvește”. (72)

Cînd primăvara crudă apare, „ca o fință imensă, pământul își spală fața atunci, cu căldură potopitoare . . . Șuvoae, mici la început, se porniră, adunîndu-se în sbîrciturile feței lui, mărindu-se în prăvălire și adăogîndu-se altora, spre a o curăți desăvîrșit de semnele

iernaticei sclavii. Trecezu, spălau, — și lăsau luminei soarelui privescerea goliciunii desrobite, care ridea în hohote de clisă și de argilă.” (145) Pag. 154 e de asemeni mă'ăsoasă și încărcată de miresme :

„În taină, fire pregătea, și ea, zile și nopți încărcate de vrajă. Cer senin ca un cristal de ametist palid, prin care se infiltrau subțiri ape de bumbac alb și fin, — zări întinerite și parcă mirate de năpădirea apelor de verdeață din cîmpie, — plopi în neconținut freamăt de argint pufos, ca un semnal de chemare pentru încintările din văzduh, — și hohot de soare, în cascade au ii și transparente . . . Iar cînd seara, ca o vrăjitoare, își trimitea mîna ei de abur nevăzut spre lumină, ca s'o strîngă, — deodată, o nouă magie se strecura nesimțită spre cuprinsul hăului. De undeva, noaptea pășea, mătăsos și cu ochi de întunec, aprinzînd miile de luminițe pe pămînt și stropind cerul cu pulbere aprinsă de aur . . . Porneau apoi miresmele tuturor visărilor . . . Pe culmi clipeau focuri, — prin văzduh foșneau strigăte ciudate, — pe undeva nechezau sirepele goanelor ielelor, în tropot năbușit — ba și cățelul pămîntului lătra abia auzit în gropile comorilor negăsite de nimeni . . . Pe drumuri, fosforescent și ademenitor, mîngîștor și lesne înșelător, se legăna, ca o lumină ireală, visul zilei de mine al îndrăgostiților” . . .

Descrierile ca și povestirile răslețe converg spre capitolul *Nunta*, evocare epică plină de sevă, de tinerețe și de dor.

Povestirea aceasta, cu largi aspecte statice, se desfășoară echilibrat și egal, pe pagini înșorite. Armonia o strică doar, din cînd în cînd, aceiași predilecție a autorului pentru expresii perifrastice, ca și în cealaltă carte ce vom prezenta aici cetitorilor: *apa lacrimilor*; *canaturile sufletului*; *firidele pline de painjenii uitărei*; *diamantele negre ale aducerei aminte* (toate la pag. 12) ; *cîmpul sufletului* (66); *toartele văzduhului* (71); *zidul sufletului* (87); *văgăunile veacurilor, untdelemnul bun al dragostei* (105)

Pe alocuri, expresii franțuzești surprind și scrișnesc, în cadrul vocabularului de parfum arhaic: *vorbirea căzu* (56), *schimbare des de garnizoană* (99) . . . Dar aceste asperități se topesc în apa largă, cu sclipiri de anafor, a povestirii, ce se cere cetită în călătorii de-alungul țarinelor moldovenești sau . . . „în sfîrul de curînd cosit” . . . E ceva din tinerețea fiecăruia din noi în ea; sînt vrăji, sînt limpezimi ce ar fi fost cu puțință să se înfiripeze . . .

E un leac în contra încordărilor cetadine, în contra grijilor materiale de azi și chemările sănătoase ale cărței par brațe întinse către azur, din noroiul unor tranșee moarte.

PERPESSICIUS. — *Itinerar sentimental*, „Cultura națională“, 1932.

Tonul celor mai multe din poeziile pe care autorul le adună în această colecție este — în ciuda sensului aceluși pseudonim rebarbativ, schimbat de poet în . . . renume — de cele mai de multe ori glumeț și ironic. Este o ironie ușoară, de „pince sans rire“ și adesea cu înfățișări de „pointe“. E adevărat că acest aspect nu presupune numai decît un temperament sprințar sau optimist.

Lumea mă crede vesel, dar astăzi veselie

Nu spune al meu suflet, nu m'arată ce sînt.

„Masca“ aceasta de șăgălnicii continue poate fi, nu rareori, rezultatul unor desamăgiri adînci și poșghița unui scepticism îngăduitor. Totuși ea impresionează la primul contact cu opera și împrumută, pentru „marele public“, caracterizării producției, trăsăturile ce rămîn pregnante în amintire.

Uneori poetul pare a abuza de „efecte“ din familia celor uzitate și atunci nota e forțată și poeziile capătă, e drept că nu totdeauna, înfățișare de poezii umoristice — și nu văd care ar fi inconvenientul — sau chiar de „cronică rimată“ și aici inconvenientul apare, căci în acest caz se evidențiază o redare prea facilă a unor crîmpee de impresii fugitive, trecute prea în grabă prin. . . „prizma temperamentului“.

Cît despre genul în sine, în care se circumscriu astfel de inspirații, mărturisesc că nu mă raliez la opinia aceluia care par a-l exclude dintre specii literare ce ar merita titlul de „poezie“. Terenul Poeziei (cu p. mare) a fost prea îngrădit în trecut, de atîtea manuale, principii și coduri, pentru a nu-l elibera, astăzi măcar, generos și total. Nu există „material“ potrivit sau nepotrivit pentru inspirațiile poetice. „Proză“ există numai atunci cînd e lipsă de talent. „Poezie“ e în toate cazurile contrare. Eminescu n'a scris în alt ton: *Intre paseri*, *Pajul Cupidon*, *Kamadeva* și *Meditații-le Sărmanului Dionis*, unde e vorba de mițe, curcani, șoareci și . . . purici. Căci și în poemele lui P. întîlnim lucruri desprinse din viața de toate zilele și descrieri realiste de interioruri, ca și stări sufletești obișnuit umane: o așteptare într'un restaurant de gară, bucuria de a fi găsit casă, înfățișarea unui bordei, etc. În toate — o însușire acută de a nota detalii elocvente, ce devin importante priu

valorificarea verbală ce li se dă și, mai ales — surprinderi măestrite de aspecte, ce rezumă într'un vers o largă viziune care se întregește în imaginație. Senzația unei călătorii în trăsură, la sfârșit de drum, e contopită, întreagă și culminant, în versul :

Acum și caii - aleargă cu gîturile - aproape.

Moleșala unui interior cald :

O blindă toropeală se'tinde peste toate,

Chiar muștele tardive prin somn încep să'noate.

Peisaj de toamnă :

Prin aer, pretutindenea cît vezi,

Plutește destrămatul tort al Runei.

Poetul a știut să ceară neologismelor toată muzicalitatea de care a avut nevoie, iar nume proprii — livrești obsesii — i-au perlat inspirațiile cu picături ce colorează întregul :

O, cum gemeau prin vînt, plîngînd cu aspră voce,

Năvarnica Lycoria și Phyllodoce . .

Găsesc — fără a mă gîndi să stabilesc filiații — o apropiere de temperament între Perpessicius, autorul unor poeme scurte, de o duioșie suavă, și poetul francez, atît de puțin cunoscut la noi : P. J. Toulet, creatorul acelor delicioase *Contrerimes*, muzicale și concise, care surprind nuanțe de senzații și care pe o glumă, pe o situație în sine banală, brodează o floare poetică de cea mai autentică și mai emoționantă specie, ce tăinuște adesea profunzime de duioșii înăbușite. Exemple, la poetul român : *De-ar mai cădea o stea, În memoriā verae, Pe-o creangă de vișin uscat, Pe cîteva petale*, cît și unele din poeziile cu „pointe” finală. (Și tot în această ordine de idei, ar mai fi, poate, de reamintit Tristan Derême).

Forma pare, pe alocuri, voit încălcată în regulele-i imobile. Dar unele rime ne arată că scriitorul își îngăduie — fără a avea scuza asonanțelor, ce nu par dorite în asemenea cazuri — licențe scrișnitoare : *noastre* cu *albastre*, de ex. , care ar trebui interzise . . . prin lege, iar autorii . . . amendați cu sume fantastice.

Și fiindcă fu vorba de „licențe” — iată una (într'o pitorească traducere din Ronsard) :

Dar însă, de-ar veni dela Cassandra vre-un trim . . .

Dar însă? Știu, se găsește și în Odobescu, totuși . . . „asta nu-i, o, asta nu-i” o expresie corectă . . .

I. M. R.

A. D. SERTILLANGES O. P. — *L'orateur chrétien*. Préface par R. P. Gillat, maître général des Frères Prêcheurs. Juvisy 1931, Seine-et Oise. Les éditions du Cerf. XIII + 439 pagini, 15 franci.

Fili S. Dominic, tovarăși de cin călugăresc ai S. Toma de Aquino, sînt misionari, deci predicatori prin excelență. De aceea au și nu mele de „Ordinul Predicatorilor”. Marele sculptor modern, Henri Charlier, a făcut o exoresivă statuie a acestui patriarh monahicesc, punîndu-l să țină în mînă Evanghelia S. Mateu, pe care cu un gest simplu, plin de demnitate, o deschide mare lumii întregi. Privirea Sfințului însă e îndreptată înlăuntru, spre cele sufletești și trainice, nu spre chipul lumii acesteia care trece. Așa cum e înfățișat S. Dominic de marele sculptor francez face impresia că propovăduiește ceea ce vede în alte sfere mai înalte. Din acest exemplu al marelui patriarh s'a inspirat și p. A. D. S., membru al Institutului Franței, una din cele mai alese podoabe ale amvonului creștin cînd, după ani mulți, bogați în experiențe, ne dă această lucrare despre predicatorul creștin, o adevărată sumă teologică a oratoriei sacre. Ea constă din trei cărți. Prima tratează despre Cuvîntul lui Dumnezeu în sine însuși. A doua, despre calitățile necesare oratorului creștin și despre felul de a și le însuși. A treia, despre exercițiul efectiv al Cuvîntului lui Dumnezeu. Această carte din urmă, cea mai importantă, se subdivide în șapte capitole. I Alegerea subiectelor. II Intreitul scop al predicatorului. III Metodele predicatorului, IV Elaborarea predicii. V Stilul predicii. VI Memorizarea. VII Acțiunea.

Pentru a-și putea da seama oricine de seriozitatea acestei lucrări, amintim materiile tratate în acest din urmă capitol: Importanța acțiunii. Legile generale ale acțiunii (Naturaleța; comunicarea cu ascultătorii; vioiciunea; caracterul personal și adaptarea la împrejurări; puritatea acțiunii; ticurile și remediile lor; variația și monotonia; omogeneitate în variație; nuanțe și lărgime; progres; măsură). Legile speciale ale acțiunii (atitudinea). Fizionomia. Pronunțarea oratorică Gestul. — În rezumat, această operă e o carte de edificare și metodă, de cercetări și de învățături, de tehnică sănătoasă și de mare artă, de informație omenească și de înaltă pietate, — operă adevărată, directă, vie, a unui suflet care se adresează sufletelor. Iată de ce o vor citi alții cu nespuse de mare plăcere și cu folos.

I. G.

ARMAND GODOY. — *Le poème de l'Atlantide*, Paris, Emile-Paul, 1931.

În această plachetă, dedicată lui Francis Jammes :

Allons souffrir, ami ; toute nouvelle épine
Fera briller dans l'âme une nouvelle fleur.
Allons ! toi, couronné par la Douleur Divine,
Moi, portant sur mon cœur ta *Divine Douleur*,

autorul încearcă să redea, în opt variate sonete, „multipla splendoare“ a Oceanului, în diferite clipe ale timpului mai întâi și în deosebitele înfățișări ale ființei sale. În descrieri transparente din suferințe sau din inchiștudină sufletească a poetului care, contemplând întinderile marine, are viziunea lui Isus mergând pe valuri :

Viens Jésus, mon Jésus adoré ! Goutte à goutte
Ma douleur tombera sur ta douleur. La route
De l'Infini devient le sourcil d'un enfant.
Je ne crains ni le ciel, ni l'homme sans chimère,
Ni la Vie aux yeux clos, ni la Mort éphémère.
Je sais que ton sourire est là qui me défend.

În modul acesta poezia D-lui G. capătă o largă semnificație transcendentă, blîndă ca o binecuvîntare.

I. M. R.

ALFRED MORTIER. — *Machiavel*. Paris. Librairie Théâtrale 1931.

O biografie romanțată, mai original pusă în formă de piesă de teatru, face D-l Alfred Mortier în *Machiavel*, piesă în trei acte și patru tablouri, jucată pentru înfrîna dată la Théâtre des Arts, la Paris, în 1931.

În fiecare act este dramatizat un moment important din viața lui Machiavel. Așa, în primul act, avem faimoasa întîlnire a lui Machiavel cu Cesar Borgia ; figura lui Cesar Borgia copleșește pe a lui Machiavel, care apare doar ca un spectator mai interesant ca alții și dătător de replici.

Același cusur pare mai accentuat în actul al II-lea, unde rolul lui Cesar Borgia e luat de obscurul Nico Michellozzi, cel care din favoritism medicean va lua locul lui Machiavel la Florența. În nici un

moment nu avem un Machiavel triumfător; scena cu Antonia, prima lui iubire și conflictul între omul politic și părinte sînt melodramatice. Păcat că tot o apariție de melodramă — statuia lui Tacit care vorbește — întunecă ultima scenă, singura patetică: Machiavel în singurătatea lui dela San Casciano, lucrînd la ultimul capitol a lui „Principe”. Cu tot efortul lăudabil către artă, care ar eși din șablonul obișnuit al pieselor de teatru de succes, pentru marele public, Domnul Alfred Mortier rămîne tot poetul care-l cunoaștem, cu această iubire a lui lirică, pentru Machiavel, care se simte dela început pînă la sfîrșit. Un poem liric, un fel de „Cinque Maggio” a lui Manzoni, într’o plachetă de versuri, ar fi dat mult mai mult pentru realizarea artistică a straniului geniu politic, care a fost regulatorul unei forme de viață socială, ce nu va muri niciodată.

M. F.

DR. IOAN BALAN. — *Calea Fericirii*. Cuvîntare rostită la 1 ianuar, 1931, în capela călugărițelor din Blaj. Blaj, Tipografia Seminarului Teologic greco catolic, 1931.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Deși n’ăși îndrăzni s’o compar cu „Sermon sur la profession de Madame de La Vallière”, predica Rev. Dr. I. Bălan ne-o amintește pe aceea a lui Bossuet nu numai prin asemănarea subiectului, dar și din alte puncte de vedere. Sîntem îndeosebi recunoscători autorului de a o fi publicat, pentru că este merită a contribui la combaterea prejudecăței atît de răspîndită printre persoanele înstreinate de adevărata mentalitate creștină că viața călugărească ar fi, pentru o fată, aproape o nenorocire, sau în orice caz ceva incomparabil inferior căsătoriei.

I. F.

N. BAGDASAR. — *Din problemele culturii europene*. București, Societatea Romîna, de filosofie, 1931, pagini 143, prețul 50 lei.

Broșura cuprinde patru capitole: „Cultura europeană”, „Criza culturii moderne”, „Rabindranath Tagore și civilizația europeană” și „Spiritul faustic”. Intîiul e o caracterizare generală a culturii europene, pornind dela o glumă cu fond ethnopsihologic real, a poetului H. Heine. Asemenea caracterizări sînt foarte anevoioase, dată fiind întinderea nemărginită a cîmpului de observație. De cele mai multe ori,

autorul izbutește în aceste caracterizări. Dar nu totdeauna. Astfel, deși în gluma lui Heine se vorbește de patru popoare, dintre care unul (cel polon) reprezentând rasa slavă, totuși aportul acestei rase la cultura europeană e neglijat. Vorbind apoi de cele patru domenii de valori culturale (știință, morală, estetică și religie), autorul afirmă de mai multe ori că ele sînt „total independente unele de altele” (p. 13). Cine nu știe că de multe ori aceste domenii sînt în raport de cea mai strictă interdependență mutuală. Psihologia modernă, care postulează unitatea desvîrșită a sufletului omenesc, mai ales ne arată cum se interpenetrează cele mai felurite domenii culturale. Ciudată e și afirmarea: „Ideia unei divinități identice cu lumea, a unui panteism ca credință religioasă, așa cum o înfîlmim în Asia, a fost și va rămîne totdeauna streină spiritului european creștin” (p. 18). Dar filosofii I. G. Fichte, A. Schopenhauer, Fr. W. Schelling, G. W. Hegel, E. von Hartmann, Fr. Paulsen ș. a. nu sînt spirite europene? Rătăcirile lor panteiste n’au amețit o țară creștină? Tot atît de neîntemeiată e proclamarea lui Immanuel Kant ca „filosof al culturii moderne” (p. 26). Nu-l mai proclamă de mult ca atare nici chiar Nemții (Vezi monumentală: *Geschichte des Idealismus* (3 Bde) de Dr. Otto Willmann; *Kernfragen christlicher Welt- und Lebensanschauung* și *Die Religion und das moderne Seelenleben* de Dr. Joseph Mausbach în „Religion, Christentum, Kirche” I. Bd. Kempten 1923 (Kösel-Pustet) p. 1. 164). iar alte nații luminate, mai ales cele latine, de mult au trecut la ordinea zilei peste teoriile încurcate ale filosofului din Königsberg.

Celelalte capitole nu prezintă contradicțiile celui dintîi. Doar cînd își face neapăratele sale rezerve împotriva religiei în general (p. 113) și a catolicismului în particular (p. 57,58), dacă simțim nevoia unor rectificări. Altfel, aștepta pagini științifice de adevăr și frumusețe, care fac din această broșură o lucrare serioasă, vrednică să apară și în alte ediții, scutite de cele cîteva neajunsuri ale acelei de față.

I. G.

TUDOR VIANU. — *Arta și Frumosul*, București, 1931.

Intr’un volum de 200 pagini, D-l T. Vianu publică, sub titlu de mai sus, zece capitole de studii estetice, precedate de o scurtă prefață.

Nu avem, în această carte, nici un tratat propriu zis de estetică, nici rezolvarea unei anume probleme de estetică, ci un fel de conyorbiri filosofice despre mai toate chestiile relative la artă și frumos. Opera de față n'are deci menirea de a da soluții, ci mai degrabă de a ne orienta asupra cercetărilor moderne din domeniul esteticei, sau mai bine zis asupra stadiului lor în lagărul german.

Numărul autorilor citați este destul de mare, ca să ne dea impresia unei adevărate bibliografii; în schimb, rezultatul final este foarte deprimant pentru un profan, doritor de a se iniția în misterele frumosului și ale artei.

O întreagă nomenclatură metafizică — în stare să îmbogățească vocabularul limbii române, dacă toți termenii întrebuințați de D-l Vianu se vor dovedi viabili — se arată necesară pentru stabilirea numai a chestiilor preliminare. Apoi simpla *istorie a preistoriei* artei îți deschide un formidabil labirint de întrebări și dificultăți, aproape a priori insolubile, ce trebuie rezolvate și aplanate înainte de a pune pe tapet măcar problemele despre artă și frumos, care interesează pe toată lumea.

De aceea când termini de citit cartea D-lui Vianu, văzînd că nu te-ai lămurit asupra nici unui punct pe care sperai să-l descurci pînă la sfîrșitul unei cărți intitulată „Arta și Frumosul”; când nu te-ai ales nici cu ce este arta, sau frumosul, sau raportul dintre artă și frumos, și nici cu un sfat, nu pentru a te ajuta să realizezi frumosul, dar cel puțin pentru a ști să deosebești operele cu adevărat artistice de cele care numai par a fi frumoase; când ai aflat că mandariniile acestei nobile științi socotesc că înainte de a da un răspuns la astfel de întrebări trebuie mai întîi să decidă dacă arta s'a născut din joc, sau din magie, sau din viața sexuală, sau din cîteși trele aceste isvoare, și că în momentul de față ei se ocupă cu dozarea precisă a fiecărui factor genetic; când în sfîrșit ai văzut că specialiștii vorbesc o limbă ce-ți face impresia că este mai mult sibilină decît științifică — știința trebuie să se distingă prin claritate și precizie — atunci te întrebî: nu este mai bine să aștepti pînă ce savanții vor fi terminat istoria preistoriei, pînă ce se vor fi înțeles între ei și, lămurind ideile vor fi lămurit și termenii, pentru a ne comunica și nouă, în limba tuturor muritorilor, soluțiile referitoare la acele probleme ale esteticei, care într'adevăr interesează pe toți

oamenii culti și pe care au dorința și dreptul de a le cunoaște și aceia cari nu se pot familiariza cu tainele metafizicei.

I. F.

I. PETROVICI. — *Peste hotare*. Casa Școalelor, 1931.

Autorul și-a făcut o specialitate literară din amintiri, și din descrieri de călătorii, care sînt tot un fel de amintiri, avînd însă elementul narativ doar ca un cadru larg. În ambele genuri de lucrări, subiectivitatea celui ce scrie e veșnic prezentă și gusturile, părerile, chiar micile întîmplări incidentale nu ne sînt tănuite, într'o minuțioasă expunere, ca de scrisoare prietenească. Nu cunosc totuși „gen“ mai variat decît descrierile de călătorii; aproape fiecare autor de astfel de lucrări, dacă poate avea comun cu altul similar unele trăsături de temperament sau de concepție, va proceda însă fără să se gîndească la anumite legi de alcătuire, cînd va voi să-și aștearnă impresiile peregrinărilor sale. Descrierea de călătorie este . . . însuși omul. Fără să fie, cum s'a mai spus, literatură propriu zisă, acest gen poate cu toate acestea alimenta opere tot atît de masive și veșnice ca și orice altă categorie de scrieri. Exemplificări, din două epoci literare deosebite: *Voyage en Italie*, al lui Taine și *Scènes de la vie future* de G. Duhamel. Și nu cred că acești doi autori să fi dat dovadă de pedantism, iar tonul doctoral, de pe alocurea, al celui din urmă n'a putut face, nici într'un caz, o impresie neplăcută. „Intența doctorală“ poate fi la baza unui studiu sau a unui curs și din cetirea sau audierea lui să scoți cele mai bune foloase.

Spun toate acestea, deoarece regret, mai cu seamă după cetirea volumului de față, că Dl P. în mod voit abuzează de „notația nepreterțoasă“, cum o numește D-sa, scriind pagini care „se cetesc ușor“, poate prea ușor și neglijînd să insiste asupra altor lucruri în adevăr interesante pe care cultura D-sale i le-ar fi sugerat în deseale prilejuri ale variatelor călătorii întreprinse. Unele pagini, în care abia se însăilează astfel de expuneri, ne fac și mai viu regretul de care am vorbit, cu atît mai mult cu cît talentul suplu al autorului ar fi știut să șteargă praful pretenției și al „doctoralului“ de pe suculentele file.

Di P. are însă și în volumul acesta, ca și în cele înrudite cu el, dorul de a evada pe cât poate din cele mai familiare preocupări ale sale și atunci se complăce în a nota mereu schimbările de vreme și de temperatură, mici incidente nevalorificate, unele convorbiri sau anecdote și descrierea fidelă a oărilor de hotel, a unor colțuri de oraș, pe care cetitorul nu le poate nici identifica, dacă nu le-a văzut, nici reconstitui. Căci deși sufletul autorului e sensibil, larg și foarte susceptibil la poezie, totuși notările Dsale nu dau acel fior al realului, surprins de creatorii artiști, care din câteva vorbe reușesc să învie un peisaj. De aceea admiratele descrieri le vom găsi în romanele clasice sau în evocările pline de culoare vie ale celor specializați în literatura beletristică. La Di P. peisagiul nu e intuit și redat sintetic, printr'un proces de re-creare tainic. Dorind să fie numai credincios modelului, D-sa scrie gospodărește: „Konigsee este una dintre cele mai frumoase priveliști care se pot închipui“ (18) sau, tot despre Königsee, spune că „e de un verde cum n'am mai văzut un altul“ (ibid.) pentru ca ceva mai departe să noteze: „Dimineața de septembrie era ideal de frumoasă“ (21) sau: „timpul nu vrea să se dreagă“ (113). Mont-Blanc e „superb la privit din toate părțile“ (117) ori: „trecătoarea e lungă și nu scade în farmec pînă la sfîrșit“ (140) apoi: „E vreme ideală“ (195) etc. Lyonul este „un oraș frumos,“ iar Stuttgartul e „paradisul Germaniei;“ „cartierul palatului e tot ce poate fi mai frumos și mai artistic“ (215) „feeria nopții era deosebit de frumoasă“ (159.) Semnalări cumiști, dacă vreți, dar care nu te transpun în inima priveliștilor, ci îți dau, cel mult, impresia că vezi corecte cărți poștale ilustrate, așa cum sînt, de altfel, și reproducerea — clișee, din paginile cărții.

Totuși — și aici talentul necontestat al Dlui P. se afirmă triumfător — din asemenea mijloace umile, autorul reușește să creeze o atmosferă și să întretie o atenție pasionantă. Voe bună, îmbelșugată dispoziție și dragoste de viață abat cursul analizei mijloacelor sale și știu — insinuant — să subjuge prin stilul vioi, deși nu totdeauna de o ținută prea aleasă și prin verva unei curiozități tinerești. Astfel reușește să ne dea cel mai colorat și evocator capitol al cărții: *O revedere melancolică*, în care a lăsat sufletul să vorbească, pătruns de „melancolie și tristețe,“ la revederea Leipzig-ului de altădată.

În fond, unele pagini ale cărții nu alcătuiesc „descriseri de călătorii,” cît reflexii „pe marginea” unor peregrinări cercetătoare. Și aceasta am fi voit să ne ofere întreaga culegere, — reflexii în genul ace'ora (dela pg. 85) în care ni se evocă impresiile produse de audierea operei *Euryanthe* a lui Weber. Dar ce folos! În capitolul următor, autorul nu-și uită obiceiul: „Hotăresc *întîi și'ntîi* să mă reped (sic) la Iena” și apoi: „Toate semnele de stricare a timpului s'au risipit,” etc, etc. Uneori, cînd devine mai îndrăzneț și deci mai plastic, chiar cînd expresiile nu sînt prea proprii, susține că „soarele te dogorea ca un muștar” (106) și atunci știe să evoce, excepțional, „nori cu pîntecele vînat” și „vapori încolăciți ca niște foci albe într'un ocean întunecat,” sau: „munți așa de simetrice că par niște aripi de vultur în sbor” (145.) Dar asemenea imagini nu vin des sub condeiuul care aleargă, grăbit să închee volumul.

Graba în compunere, în alcătuirea cărții, e o credincioasă oglindă a grabei în care s'a făcut călătoria. După *Raite prin țară*, n'ar fi fost oare mai nimerit de data aceasta titlul: *Raite peste hotare*? Unele priveliști sînt văzute rapid, prin întuneric, dela fereastră hotelului sau și dela o mai mare distanță. „Poate să fac o raită pe Neckarstrasse” (2). Dar nu o face, deoarece: „trotuarul se bălțează cu stropi”. Plouă. „Păcat” exprimăm și noi cu autorul, care de altfel e foarte comod, în tot cursul excursiilor sale. O distanță mai mare îl înspăimîntă. „Ca să nu mă ostenesc fără folos, merg aît cît se poate cu un tren electric” (123), Posibilitățile „de vizitări comode, în autocare moderne, bine utilate”, îl bucură nespus. Suierea pe Mont Blanc i se pare doar „o chestie de egoism și de orgoliu” (117), odată ce avionul zboară la înălțimi cu mult superioare.

În definitiv, volumul de față - distractiv, șagalnic pe alocuirea și variat — dă o idee de ce ar fi putut oferi doctul său autor, dacă s'ar fi gîndit mai mult și la noi cîțitorii care, într'o măsură, putem avea aceeași dorință pe care D-sa o aplică la călătorii, — anume de a prefera descrierile, care să ne ofere, și în forma lor, maximum de confort și de tihnă așezată.

I. M. R.

ILARIE VORONCA. *Incantații*, poeme, „Cultura națională”, 1931.

O etapă curioasă, deși nu cea mai roditoare în cariera poetică a D-lui V., prezintă cartea aceasta artistic tipărită, de o editură care

ne-a surprins în vremea din urmă cu alegeri îndrăznețe, ce par uneori a sfida gustul obișnuit al „publicului mare”.

Talentul real, însă cu manifestări atât de absconse al poetului va evolua desigur luminos și va escalada înălțimi mai puțin înouate decât acele de care se agață, victorios numai câteodată, în încercarea totuși vie și curajoasă ce ne oferă astăzi.

De aceea cred că despre o vocație reală, dar încă nebuloasă, putem vorbi răspicat și fără menajamente dulcegi.

Impărțirea în 11 poeme a întregului este cu totul căpricioasă și nu pare a se sprijini pe nici un criteriu concludent. Un poem are 8 pagini. Tot atât de bine ar fi putut avea 16. Altul se întinde pe 15 pg. Tot atât de logic ar fi putut ocupa 32. Următorul capitol acaparează 16 pagini, iar altul 17. Dublarea acestei cifre n'ar fi părut mai nelalocul ei decât pare etalarea inspirațiilor pe un număr mai redus de file. Cred că tot atât de îndreptățit ar fi fost autorul să fi scris 2-3 poeme în toată cartea sau, la nevoie, numai unul singur, căci nici un indiciu formal sau intern nu dictează demarcările silnic impuse.

Toată cartea e dovada unei echilibrice verbale, poate unice. Un debit de expresie clocotitor se revarsă pe file ce se succed răbdătoare. Imaginile abundă — fericite sau adesea biciuite și trase de păr. Din cele dintâi: „Și peste mine au trecut roțile destinului” ... (p. 17) sau: „... aerul se umple de tine, ca ochiul cerbului de isvoare” (18), ori: „trîmbițele verei au izbucnit în roze” (27) ... „inima primăverii bătînd la ușă” (29) ... „taurii iau amurgul în coarne” (44) ... „Inima, ca un clopot de han bătrîn, tresare” (56) ... „numele tău iubit săpat în voce ca 'ntr'o bancă” ... (72), la care se mai adaugă îngemănări de vorbe de un farmec azuriu, adevărate: „cuvinte poposite în primăvara gurei” ... (65).

Din imaginile de a doua categorie: „Sîngele ca un păstrăv se ascunde sub bolovanul roșu al inimei” (19) sau: „în artere planează bufnița de mîne” (107) etc. Sînt expresii care întrec marginile îngăduite ale asociațiilor sau ale sugerărilor — pentru care nu există rețetă, e adevărat, dar care se impun prin acel simț al echilibrului verbal, care trebuie să stea la baza alcătuirii oricărui poem.

Din cauza debitului enorm și a puternicei avalanșe de imagini, autorul se vede în situația de a repeta unele figuri, la care mai

apelase în trecute culegeri: „Pădurea pină la uşă/ furişată tiptil“, se spune în această plachetă, ceea ce nu e decît reluarea temei deja întrebuintată în *Zodiac*: „Pădurea se îtrăşte în genunchi pină în dosul casei“.

Apoi se mai poate semnala o ciudată predilecţie pentru unele vorbe, de ex. pentru barbarismul „ringlodă“: „Suris ca o mânăşă, uitat în pian, în fluer/ Din *ringlodă* spre-albastru — mai profund suind“ (p. 15), „Şi am venit spre tine, cum grindina spre *ringlodă*“ (p. 19), „Un cîntec, o odă/ Pentru tine mai scumpă/ Cum stă o *ringlodă*/ Din respiraţie să se rumpă“ (p. 32), „Sub pielea de *ringlodă* căldura să se 'nharme“ (p. 69), „*Ringloda* revenită, cupolă dintr'o vară“ (75), „Şi anotimpul trece, cu turmele 'n *ringlodă*“ (p. 92) ... Obositoare obsesie, care denotă absenţa spiritului auto-critic şi grabă înfrigurată de a însemna vers după vers.

Uşurinţa vădită a compunerii — deşi diluată — a dat autorului un surplus de încredere, vădit dăunătoare. De data aceasta n'a mai despreţuit rima, ca în anterioarele culegeri. Dar asonanţa îi e predilectă, deşi ne arată îmbelşugat că nu-l sperie obstacolele. Astfel „*solitudin*“ rimează cu „*tu, din/ cristalele* privirei ai împletit hamac“ (p. 28) iar *lumina*, rimează (mai mult sau mai puţin) cu „*via care 'n imn a/ trecut ca o cometă*“ (p. 35). *Piepten* are drept corespondent eufonic versul: „Şi apariţia 'n sînge a lămpilor e'n *piept, e'n/ aurora* care pune pe stînci o brăţară“ (p. 37). Alt exemplu, nu mai puţin ingenios: „Şi liniştea amară ca un tutun în *pipă-i/ Cînd* forma ta în slova lăuntrică o *pipăi*“ (p. 59). Ca şi această pildă deconcertantă: „Furtunile — ca 'n gheaţă corăbii — 'nchise 'n carne/ Şi ochii de tenebre cari ne veghează, *cari-ne/ Duc* pasu 'n şovăire spre adăpostul stînei“ (p. 76). Alteori rimele prezintă un pronunţat caracter ... etnic (p. 84) „Lebăda legănîndu-şi între cuvinte *gîtul*“ ar rima, zice-se, cu: „Amiaza ce-şi desface în evantai *omătul*“. Un fel de rime à la *hallobarde* şi *miséricorde*, afară doar dacă D-l V. e convins că trebuie pronunţat *gătul* ori *omîtul*. În alt loc (p. 76) ni se dau la rimă cuvintele *mătării adăpostul stîinii*, arătînd pe autor ca recidivist.

Poetul cultivă mai ales alexandrinul, în această carte: „un vers izbit în vine cu săruri şi cu plante“, vers pentru care nu înclină definitiv, deşi îi arată şi lui simpatie, el fiind „mînzul care va

spumega în frîne". — „Versul care va rupe dogma" e, însă, tot versul liber: „Versul, șopîrlă suplă fugită din ființă", pentru ca, superioare lui, să apară „versurile invizibile", . . . „versul adînc, nesfîrșit ca o oglindă" și pe care „cetitorul nu-l înțelege". Ritmul al xîndrinului apare voit incorect pe alocurea — și e păcat. Poetul e mult mai interesant cînd e muzical și mai puțin căutător de efecte silite, ca de exemplu acele cazuri cînd găsește estetic să întrebuinteze forme populare: *boghi* (p. 70), *celelante* (71) etc.

Cu toate excentricitățile ce oferă, D-l V. pare de astădată călător spre ținutul poeziei mai cuminți și mai accesibile. A reușit pînă azi să ne arate că poate bate unele recorduri tehnice și să se releve ca un rege al imaginilor în serie, fără legătură între ele și de multe ori fără vre-un înțeles. Rămîne acum să ne etaleze un suflet, o simțire logică, o credință și să dea conturare mai precisă unor inspirații, care dacă pornesc dintr'un isvor limpede, nu e motiv ca ploii de imagini înșirate de dragul lor să le turbure undele, încît să facă, pentru mulți, nebănuită limpezimea sursei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I. M. R.

SUZANNE SPEZZAFUMO DE FAUCAMBERGE. — *Petite lumière*. Paris, E. Flammarion, 1931.

„Copii cari mor ca niște adevărați sfinți," se spune pe banda de hîrtie a editorului. Despre un astfel de copil predestinat ne vorbește, în noua sa carte, scriitoarea ce a arătat și în trecutele ei lucrări o predilecție vie pentru lumea spirituală, pentru preocupările religioase. De data aceasta ni se prezintă vieța tristă a unui copil de spălătoreasă, crescut în mediul de ateism feroce sau de indiferentism al atîtor lucrători manuali din Franța. Părinții săi nu i-au vorbit niciodată de Dumnezeu și au luat măsuri ca nici să i se vorbească de cineva. Dar într'o zi copilul intră cu alți camarazi de joacă într'o biserică, unde vede chipul lui Christ crucificat și află dela un alt copil că e vorba de fiul lui Dumnezeu, „un ouvrier comme nous, notre frère. Il est mort pour q'on soit tous heureux". Din acea clipă un proces misterios și minunat se petrece în sufletul copilului ales. Ocări și amenințări din partea părinților rămîn neputincioase în fața iluminării candidului suflet. Printr'o intuiție ascunsă, micul credincios află numeroase lucruri, pe care nimeni nu i le spusese.

Pretutindeni împrăştie blîndeţe şi iubire, dar cînd mama sa îşi părăseşte căminul, încrederea lui Pierrot e nesdruncinată că, într'o zi, se va întoarce. Copilul, însoţind pe un preot care se ducea să dea împărîşanie unui muribund, e răsturnat de un automobil şi moare nu înainte de a fi cerut tatălui său să primească, la întoarcere, pe mama ce şi-a părăsit căminul. Şi după ce adresează tuturor îndemnul de a iubi pe Christos, pleacă pentru totdeauna, lăsînd în inimile celor ce l-au asistat sămînţa care va încolţi curînd.

Poate sfîrşitul e prea în genul literaturii de „patronage“, deşi autoarea s'a silit să ni-l redea în mod discret şi fără intervenţii directe subiective sau tirade. Tipul copilului iarăşi pare confecţionat — dar fără îndoială nu poate fi vorba aici de o figură desprinsă din cadrele obişnuite ale realităţii, ci de o apariţie excepţională, de un copil-m-nune. Contrastul între acest personaj şi mediul ce l încadrează, redat realist, cu reproduceri fotografice de gesturi şi vorbe (multe în *argot*) oricît ar fi fost pregătît anume pentru evidenţierea mai puternică a efectului şi a unui suflet, nu dă totdeauna o impresie prea agreabilă. Unele „tatonări“, în ceea ce priveşte schema, compoziţia întregului, ne arată pe autoare căutînd cu hărnicie o formulă artistică desăvîrşită.

Ceea ce e atrăgător şi reconfortant în aceste pagini e spiritul cărţii, de o sănătate şi un idealism alese, care te răsplătesc cu prisosinţă de alte numeroase lecturi zădarnice.

I. M. R.

JOSÉ MARTÍ. — *Les petits souliers roses*, adaptation d'Armand Godoy. Paris, Emile-Paul, 1931.

Cu binecuvîntata-i măiestrie ce nu cunoaşte obstacole, poetul Armand Godoy redă, într'o minusculă şi roză plachetă, un poem al lui José Martí, plin de frăgezime şi de lumină şi care e, în plus, un imn al carităţii creştine, atît de trebuincioasă în vremuri ca acele de azi, cînd măcar farmecul intim al versurilor elocvente ar trebui să ne recheme în suflet mereu mîngîierea practicării ei dezinteresate.

I. M. R.

AL. LASCAROV-MOLDOVANU. — *Casa din pădure*, București, Casa Școalelor, 1931.

Scriitorii noștri de azi ne-au deprins foarte puțin cu producții ca acele pe care D-l L. M. ni le hărăzește, într'o carte cu unitar cuprins și cu preocupări sufletești și religioase de cea mai sinceră și mai călduroasă esență. E cea dintii lucrare de imaginație a autorului, închinată unor astfel de subiecte, — *Dacă ai cunoaște*, apărută nu de mult, cuprinzând o serie de expuneri în mare parte teoretice, în legătură cu fenomenul religios. Inceputul schițează mai mult decît o făgăduială și-l așteptăm pe autor să-l vedem luțînd piept la piept cu realizări mai ample și mai grele de sens artistic. În largă măsură, lucrarea e alcătuită din povestiri religioase, redînd mai ari-reori neliniști rodnice pentru suflet și mai adesea înfiripări simple de stări interioare puțin complexe sau analizate doar în înfățișările lor generale, care duc la comode și așteptate deznodăminte, nu totdeauna suficient motivate. Lipsa de mobiluri sezisabile în unele acțiuni omenești din realitate, absența — măcar în aparență — a cauzelor determinante nu pot fi, desigur, luate drept criteriu în creațiile artistice, care cer, în economia alcătuirii lor, chiar exces de documentare și de dovezi, pentru a împrumuta aspectul verosimilității unor acțiuni, altfel greu acceptate de cetitor, chiar în planul creației literare. Este adevărat că în subiecte ca acele tratate de D-l L. M., astfel de cerințe apar mai reduse, dat fiind factorul suprem care intervine în acțiune sau o hotărăște. E vorba de manifestările de grație divină, care lucrează tumultuos și brusc, fără ca firul cauzalității să poată fi totdeauna distins. Astfel de metamorfozări pe drumul Damascului rămîn, totuși, excepționale și convertirile — pentru că despre ele e vorba în schițe ca *Paștele*, *Oaspetele necunoscut*, *Invierea lui Serafim*, *Intr'o noapțe de Crăciun* — au mai totdeauna la bază un substrat complex de stări sufletești, care încep să ia ființă în cele mai nebuloase forme și care explică aspecte și decizii neexplicabile fără cunoașterea profundei vieți interioare care le-a provocat. Căci nu există poate fenomen mai greu de sens, bazat pe comori de mobiluri ce dorm în subconștient, pe teren de vaste posibilități nerealizate timp de ani de zile, decît acel al convertirilor religioase. Graba de a prezenta asemeni procese sufletești numai în fina-

lurile lor stereotipe și în vagi trăsături exterioare poate duce la rezultate foarte onorabile ca utilitate și să dea ființă unor produceri literare ce pot fi un prețios aliment pentru sufletul unei tinerimi prea adesea dezorientat de lecturi echivoce ca rost și tendințe. Dar primejdia e mare de a cădea în „manieră” și a înmulți aspectele unei literaturi foarte răspândite în străinătate, care tocmai din cauza exclusiviei preocupării a efectului moral, ușor acceptabil și a nivelărei oricăror nuanțe în aspecte nu reușește să dea totdeauna și fiorul artei, ce nu exclude de loc preocuparea de care am vorbit, ci din contră, ași putea spune că chiar o condiționează.

D-l L. M. n'a căzut în acest exces, asupra pericolului căruia mi-am îngăduit a-i atrage doar, prietenește, atenția. D-sa îl atinge tangențial, câteodată. Alte schițe din volumul acesta arată însă, în surizătoare lumină, ce-ar putea da autorul într-o viitoare activitate ascendentă. Unele povestiri fantastice sau simbolice (*Pustiul, Omul care și-a pierdut umbra, Palatul neisprăvit*) și în mare parte schițe ca: *Eu nu rabd, ci primesc; Odată, departe; Du-te în numele meu* și mai ales *Profesorul de vioară* stau dovadă de unele posibilități pe care scriitorul ar putea cîndva să le cultive, cu și mai multă amploare, lărgindu-le cadrele și adîncindu-le sensurile generatoare.

Atunci, sînt sigur, autorul va căuta să scuture din florile stîfului său — de cele mai dese ori muzical și cursiv — unele asperități, cum sînt acele „clișee” semănătoriste: „seara căzuse din hăuri” (p. 36), „mistuiți în hăul patimilor” (69), „părea o ființă enormă, cît hăul” (30), ori sadovenistele expresii: „un cutremur adînc îi prăbuși ființa” (58), „omul se prăbuși într'un plîns fără oprire” (57), sau cacofonii: „o ruină verde-roșiatică, ca de aramă” (42). Tendința de a amplifica fraza prin precizări metaforice sau simplu determinative este prea frecventă pentru a fi totdeauna de efect. Autorul spune; „veselia îi frămînta măruntaele trupului” (51). Gîndurile unui personaj veneau „dinspre vîgăunile întunecate ale minții” (53). Despre alt cutare personaj ni se afirmă că are „nu știu ce în coșul pieptului” (55), tot astfel, mai departe: „trase tare aer în coșul pieptului” (59), sau: „simțea în coșul peptului o sbatere furnicătoare” (67). „O jale cenușie . . . cuprinse toate zările minței preotului” (60), „Nici c părere de rău, nu aburi sticla clară a

sufletului" (69), iar lacrimile se urcă spre . . . „căușele pleoapelor" (70).

Paralel cu acestea găsim însă și fraze cizelate răbdător și cu rezonanțe interioare de calitate aleasă, de ex.: „ . . . poporul de cori se ducea spre alte zări de căldură, devale, de parcă ar fi fost imensul vîrf al unei săgeți nevăzute scăpată din arcul vremei" (18).

Aceste daruri și frumoasele tendințe ale scriitorului pregătesc — pe terenul povestirii religioase — o îmbietoare desfășurare de realități, pe care le așteptăm cu simpatie.

I. M. R.

EMILE VITTA — *Le Rythme universel*, Paris, Albert Messein, 1932.

Scriu adînc mișcat rîndurile acestea, despre o carte de poeme convinse și variate, la a căror înfiripare mi-a fost dat să asist zi cu zi, ași putea spune, acum cîțiva ani, cînd, pe întinderile înflorite din jurul Parisului, întovărășeam adesea, în neuitate plimbări sau în reculesse pelerinagii, pe autorul acestor cîntece: Emile Vitta, poetul cu sufletul tînăr, care trăiește numai pentru Arta nemuritoare.

Intr'o formă clasică de alexandrine sculptate și rareori de versuri mai scurte ca măsură, ni se prezintă o jerbă de inspirații, care cu toate preocupările săltărețe ale conținutului lor, dau cea mai unitară impresie de suferință, resemnare și totuși de vibrantă dragoste de viață.

O tendință tot mai vădită de a exprima în stanțe gîndiri și frămîntări neliniștitoare (poate prea de multe ori) caracterizează evoluția acestui amplu talent: stanțe ce par legate strîns, ca sens, între ele și în ascendență înlanțuire sau care par izolate — după cum optica înțelegerii știe să le surprindă. Alteleori, o viziune arhitectonică măreață, ca cea a catedralei din Chartres, dă versurilor intonații de marșuri solemne, care devin melodii blînde, îmbălsămate ca un buchet de lăcrămioare, cînd se evocă peisagiile din Valois sau umbrele lui Nerval, Tasso și Rousseau, ce au rătăcit cîndva pe cărările cercetate azi de poet. O veche predilecție a cîntărețului pentru Sfîntul din Assisi revine și în această nouă carte, unde serafica figură ne e redată în aceleași trăsături de pietate și înțelegere. Din aspectele de pace și de cîntări, sîntem readuși în plină cetate a Parisului, în inima celui de al 4-a arondisment, în care voia

bună a poetului adaugă contururilor îmbietoare raze din lumina iubirei de vieață și a seninei acceptări. Adesea trăsături de ironie nemalițioasă dau nerv versului și gândirei. Poetul însă știe să se bucure de „aurul toamnei“, de „argintul mestecănilor“ și să se considere fericit, pentrucă deși se așteaptă mereu „la crude iovituri“ ale soartei — are prilejul să guste efectele luminoase ce produc în sufletul său seros de frumuseți Cuvintele, Ritmul și Timpul. De aceea, tot ce e prea modern în aspectele exterioare, tot mașinismul epocii invențiilor îl crispează dureros; regretul pentru ființa veacurilor patriarhale îl preocupă:

Et je voue en mon coeur un souvenir fidèle
 Au passé nostalgique à présent aboli
 Où l'homme devint grand de n'avoir pas eu d'aile
 Et d'avoir pu, rampant, concevoir l'Infini.

(In inimă mi, hărăzesc o amintire statornică
 Trecutului nostalgic astăzi nimicit,
 Când omul a devenit mare pentru că n'avea aripi
 Și pentru că a putut - tirîndu-se - să conceapă Infinitul).

În ceea ce privește gândirea religioasă a poetului, ea pare indicată de morala și dogma creștină, deși autorul — lucru întrucitva ciudat pentru cineva care a cîntat atît de cald și de sincer pe Sf. Francisc — tinde mai mult spre credință decît se adapă la curatele ei izvoare. Dacă unui critici îl ignorează, dacă alții îl urăsc, poetul găsește că totul e bine și-și iubește dușmanii (*l'Ami*). Mai mult: găsește că e respingător să iubești pe Dumnezeu numai în vederea răsplăței paradisiului.

. . . quel Cercle, Seigneur, ta justice réserve
 A ceux qui ne t'aimaient que pour ton Paradis?

și ajunge, printr'o rafinată și ingenioasă dialectică, să ceară indulgență Creatorului pentru „scepticul pios“, care nu poate admite „dogmatismul orb“ (?), dar care, lui Mahomed și Mo'ise, a preferat pe Isus, al cărui glas îl aude zicîndu-i:

V'am iubit pe toți, dar iubesc încă și mai mult
 Pe acei dintre voi care mă iubeau fără să îndrăznească
 a mi-o spune,
 deoarece nu credeau că i-ași fi crezut.

Rînduri ca aceste :

Cel mai frumos cîntec nu e cel care e mai trist.

Leapădă tot ce zornăește și desbracă-te de mîndrie.

Numai cînd sunt umilit m'am simțit inspirat într'adevăr nu cadrează cu altele, în care se spune : „dacă este un Dumnezeu“...

E un balans ce nu pare tragic — dar care în fond *este* — între atitudini sincer creștine, ași spune instinctiv creștine, și concepții pörnite spre negare : o negare de natură intelectuală. Tendința întregului volum ce prezentăm cetitorilor, ca și a întregii ființe a poetului, e rezumată în aceste două rînduri, care îmbracă haină de crez :

Ași vrea să smulg umbrei ce tresare

Taina vibrătoare a umanității mele.

Totul — spus în cele mai înaripate vorbe, în armoniile cele mai mîngăetoare, cu scilip ri și evocări melancolice, pudrate de un sentiment duios de albă tristețe, față de lucrurile care trec :

Rien ne restera plus des amandiers en fleurs . . .

Din talentele veritabile vor rămînea însă amintiri fertile în sufletele pioșilor cetitori.

I. M. R.

TUDOR ARGHEZI, — *Flori de mucigai*. Cu un autoportret inedit, București, editura „Cultura Națională“, pagini 119, preț 80 lei.

Aceste poezii, ca și notele în proză : „Poarta neagră“ (pag. 382, preț 120 lei) din aceeași editură, sînt scrise „pe întuneric, în singurătate“, cu „sete de apă“ și mai ales cu „foame de scrum“. Scriindu-le i „s'a tocit unghia îngerească“ și n'a mai vrut să crească. De aceea le-a scrijelat „cu unghiile dela mîna stîngă“. E lumea pușcăriașilor dela Văcărești și a credincioșilor lui Karl Marx, care își „bat joc de „Dumnezeu, ca de un animal primitiv“ și de popi, pe care vor să-i pună „la jug și la spălatul privăților social-democrate“. Doar „Noapte de argint“ și „Maria Nichifor“ dacă aduc o licărire de lumină în lumea aceasta întunecată și trivială. Căci sînt multe note triviale și abjecte. Din cele multe reținem aceste versuri : „Cînd atîrnă, dai cu cîrnă. Răul crud îl bei cu ud. La rînză, oblojală cu pînză“ Și între versuri sînt două excepții fericite : *Candori* și *Morții*. Reproducem aceasta din urmă în întregime :

Ies morții . . .
Subt bolta cu clopot a porții.
Sînt zece la număr
Și, umăr la umăr,
Se duc, cite doi, în cosciuge,
Fără mamă, fără popă, fără cruce ;
Se duc împreună
Pe'ngheț și pe lună.

Din condică zece s'au șters,
Vărsați în univers,
Cu brațele puse domol
Pe pîntecul gol.

Flămînzi, ei nu știu de foame
Și, țepeni, uitat-au de ger.
Răni vinete, semne infame,
Vor fi vindecate la cer.

Portarul în drum i-a oprit
Și-i numără'n boltă cu bățul.
Mort pare și calu'nlemnit
Și omul ce mînuie hățul.

Drum bun ! . . către groapa comună.
Țărîna vă fie mai bună
Ca domnii ce v'au osîndit,
Ca preoții ce nu v'au cetit.
Și băgați
De seamă, să nu vă'ncurcați.
Căci mîne seară, poate chiar diseară,
Pe la aprinsul stelelor de ceară,
Mai treceți odată
La judecată.

Fiindcă autorul, precum însuși recunoaște, s'a împărtășit pe deasupra dușmăniei și a ticăloșiei comune, „cu ceea ce a fost întotdeauna mai curat și mai frumos în conștiința unor geniali și cîteodată dumnezească a lumii” și fiindcă, la sfîșitul preludiului său în proză, lasă fără răspuns întrebarea, dacă va învia capitala și, odată

cu ea, Țara noastră, îi amintim drept răspuns cuvîntul de dumnezească înțelepciune al Apostolului: „Nu vă anăgîți: ce va semăna omul, aceea va și secera. Cel ce seamănă în trupul său, din trup va secera stricăciune; iar cel ce seamănă în duh, din duh va secera viață veșnică”. (Galateni VI, 7-8).

I. G.

OCTAVIAN PRIE, *Porcii*. Piesă dramatică în 3 acte și 1 tablou Cluj, 1932 „Ardealul”, p. 125, prețul 50 lei.

Autorul „Vișoarei” și al „Jerifelor,” piese populare cunoscute în tot Ardealul, învrednicite chiar de mai multe ediții, ne dă acum a treia, incontestabil, cea mai izbită piesă: *Porcii*. Cine sînt aceștia? Sînt negustorii armeni: Patrubani, Gifu și Butec, aderenți ai concepției materialiste-ateiste, care în actul I izbutesc să corupă mulțimea naivă dintr'un sat românesc, prin vițiile (beție și lux) ce propagă; în actul II, după ce, ca mari capitaliști, au transformat satul în tîrg, și pe plugari în muncitori de fabrică, prin exploatarea lor fără milă, îi aduc în prăpastia deșperării și a revoluției sociale; pentru ca actul III-lea să însemne etapi din urmă a acestui povîrnîș înfricoșat: războiul. Piesa e înjghebată cu mîină de artist și nu numai că leagă, dar sporește interesul cu fiecare scenă și act; e ca o construcție arhitectonică bine cugetată, în care nimic nu e fără rost și fără tîlc. Chiar tabloul final cu moartea preotului Smădu, singurul reprezentant și luptător al ideii creștine, în învîlmășala corupției, înfrî, a revoluției apoi, și a războiului pe urmă, este nu numai o binemeritată apoteozare a morții dreptului, ci și un izbit contrast artistic între sfîrșitul lui și al antagoniștilor lui. Piesa are și o remarcabilă filosofie socială și politică, vrednică de reținut: „Te-ai convins acum și Domnia ta,” zice preotul Smădu la sfîrșitul actului III către Oțat, agentul destrămării morale a poporului, „că lumea e aceeași care a fost ieri, va fi mîine și întotdeauna. Numai noi ceice o conducem ar trebui să fim mai buni, ca să o înțelegem și să o stăpînim.”

I. G.

Bibliografie

G. Ibrăileanu — **Privind viața**, „Cultura națională”, 1930.

Aforisme mai ales despre dragoste și moarte, de o distinsă acuitate de simțire și toldeana de o luciditate tristă și curajoasă, însă descurajantă prin neglițarea elementului idealist din ființa omenească.

P. P. Panaitescu. — **Istoria Romînilor** pentru clasa VII secundară. Craiova „Scrisul românesc”, (f. a.)

O carte alcătuită după cele mai nouă metode științifice și pedagogice. Ilustrații bine alese și executate înviorează și mai mult textul clar, pus în concordanță — în ceea ce privește faptele — cu ultimele investigații ale Istoriei. Unele păreri și interpretări ale acestor fapte (ca, de ex., acele relative la Unirea Bisericii p. 263) sînt susceptibile de o discuție. Poate vom reveni.

G. M. Rașcu. — **Stoenești - Muscel, cu valea superioară a Dimboviței**, Chișinău, 1931.

Descriere și călăuză practică — a patra dintr'o colecție intitulată „Stațiuni balneo-climaterice ignorate”. Apărute pînă în prezent: 1) Poiana - Sărata; 2) Enisale; 3) Băile Siriu.

Ion Vinea. — **Paradisul suspinelor**, „Cultura națională.” 1930.

Trei povestiri din care cea dintîi, în special, prinzintă interes — mai cu seamă prin arta stilului: blezat și prețios și de o ținută urbană, chiar în pasagiile riscate — inutil — ca sens. Subiecte ce prezintă în lumina atenției elemente voit ciudate, și perversități — ca să nu spunem pornografii — demonic dozate în cuprinsul minor al povestirilor, evocatoare prin structura lor, a dantelărilor „decadente,” cam demodate.

Ion Diaconu — **Păstoritul în Vrancea**, Extras din „Grai și suflet,” 1930.

Prețioasă monografie împodobită cu ilustrații și urmată de „texte despre păstoritul Vîrcean din trecut.”

Mihai D. Ralea. — **Memorial**, Note de drum în Spania, „Cultura națională,” 1930.

Variate și vioaie notații ale unui intelectual de elită, poet discret, firesc în evocările concise și limpezi ce presară dealungul paginilor lipsite de „poză” sau tirade. Viziuni surprinse atent, în cadre de livești reînvieri și generalizări ca și reflexii ingenioase, — chiar cînd unele din ele sînt departe de concepțiile ce apărăm aici.

O. tav Minar. — **Pinacoteca națională din Iași**, Ministerul cultelor și artelor, (f. e.)

Scurt istoric al întemeierii acestei instituții artistice, precum și descrierea

colecțiilor mai însemnate, ca și catalogul pinocotecei. La sfârșitul broșurei, 38 de reproduceri de tablouri, chipuri de ale Directorilor școlii sau vederi.

Pimen Constantinescu. — **Istoria presei focșănene**, Focșani, 1931.

O bibliografie harnică a publicațiilor periodice apărute în „orașul Unirei”, dela 1859 pînă la 1900. Autorul înseamnă 81 asemenea publicații, pe care le descrie amănunțit.

Tudor Vianu. — **Poezia lui Eminescu**, „Cartea românească”, (f. a.)

O curajoasă încercare de critică estetică, aplicată poeziilor lui Eminescu. Fără îndoială că nu se spune ultimul cuvînt, în această privință, — rîndurile cu ingenioase păreri și adînciri subtile ale unei opere atît de cetite și admirate venind înainte de a se pune la punct încă multe alte chestiuni de ordin istoric și comparativ, asupra operei analizate. Paginile ce ni se oferă nu sînt, pentru aceasta, mai pușin interesante și sugestive.

Teodor Scorșescu. — **Popi**, București, „Cultura națională”, 1930.

Novelă exotîcă, al cîrei subiect se petrece la Atena, în 1922, pe vremea procesului contra ministerului Gunaris. E vorba de o dragoste, a cîrei eroină e Greaca Popi. Ingenios subiect, ce scoate în hilariantă evidență pasiunea pentru politică a lumii din Grecia. Povestire cursivă, fără podoabe. Interes susșinut.

Anuarul Școlii normale „Vasile Lupu” din Iași — pe anii școlari : 1926-1927, 1927-1928, 1928-1929, 1929-1930 (4 volume).

Cel dintîi Anuar al acestei Școli l-a tipărit Titu Maiorescu, numai cu . . . 52 de ani înainte de cel din 1926, cînd această publicație și-a reluat apariția, din nefericire numai pentru patru ani. E atît de greu oare de dat la lumină un Anuar și nu se pot, cu nici un chip, găsi oare fonduri — cu toată sărăcia de azi — ca să se continue o lucrare prin excelență utilă și minunat redactată? Astăzi, cînd o mină de profesori harnici și cu vocație didactică și științifică au reușit să impue publicația lor anuală, prin seriozitatea selecției materialului și prin documentarea articolelor, nici o instituție nu le va întinde oare o mină de ajutor, ceea ce ar însemna pentru vremurile vitrege prin care trece învățămîntul român, o rază de înviorare și de îndemn? Dl M. Sadoveanu, al cîruui nume îl vedem figurînd printre membrii comitetului Școlii Normale „Vasile Lupu” din Iași, desigur n'ar refuza, dacă i s'ar cere, să găsească mijloacele necesare realizării acestui scop binefăcător.

R.

Așezămîntul cultural Ion C. Brătianu. *Din istoria presei romînești: Republica Romîină*, Paris 1851 — Bruxelles, 1853 de Dan Simionescu. București, 1931, Cartea Romînească, pagini 63 + III anexe în facsimil, prețul?

Bibliografiile noștri de pînă acum (D. Iarcu, Al. Pop, și chiar Al. Sadi-Ionescu și N. Hodoș) au cunoscut numai Nr. 2 din revista *Republica Romîină*, tipărită de marele Ion C. Brătianu, la Bruxelles, nu și Nr. 1, tipărit la Paris. E meritul D-lui Ion Bianu, actualul președinte al Academiei Romîne, de a fi

îmbogătit colecția de periodice a înfiului nostru așezămînt cultural și cu acel exemplar rar, de publicație rominească, tipărită în străinătate. Acest exemplar îl studiază și analizează D-l D. S. arătînd rostul de revistă a ideilor libere, sub influență romantică, a numitei publicații. Pe lingă frații Ion și D. Brătianu au mei colaborat la ea: C. A. Rosetti, fostul ei secretar de redacție, Cesar Bolliac și poetul G. Crețeanu (sub pseudonimul L. Fabian).

— **Același așezămînt XI. Ion C. Brătianu, Acte și cuvîntări publicate de C. C. Giurescu, profesor universitar, Vol. III (1 mai 1877-30 april 1878) București 1930, Cartea Rominească, pagini 402 + XV, prețul 250 lei.**

E o valoroasă contribuție nu numai la cunoașterea vieții și activității marelui nostru bărbat de Stat, ci și a altor aspecte din anul războiului neaflnării 1877/8. Aceste acte și cuvîntări ne arată că, contrar acuzațiilor lui Titu Maiorescu, Ion C. Brătianu a luat toate garanțiile necesare pentru păstrarea integrității Statului, îndeosebi pentru menținerea Basarabiei conform Tratatului din Paris; că el a făcut trei încercări grele pentru întemeierea unei bănci de scont și circulațiune (Banca Națională dela 1880!) foarte necesară pe timpul războiului; și că el era republican convins, dar își da seama că poporul nostru încă nu are maturitatea politică necesară; de aceea a făcut totul ca el să prospere sub regim monarhic.

— **Același Așezămînt XII. Corespondența Generalului Iancu Ghica: 2 april 1877—8 april 1878. Publicată cu o introducere și note de Generalul R. Rosetti. București 1930, Cartea Rominească, pagini 212, prețul 150 lei.**

Extraordinar de bogata (188) corespondență a beizadelei Iancu, fiul ultimului Domn al Moldovei, fost diplomat cu delicate și adesea penibile misiuni: Agent diplomatic la Constantinopol pînă la 1877, apoi atașat în misiune specială pe lingă țarul Alexandru II și, în sfîrșit, înfiul nostru Ministru plenipotențiar la Petrograd, mort la 3 april 1881. Datînd din timpul războiului neaflnării și a tratativelor urmate în legătură cu el, această corespondență e un izvor de informație de mîna întii pentru cunoașterea acelor mari evenimente. Corespondența originală se păstrează de fiii binemeritatu-lui nostru diplomat: Păr. Vladimir Ghica și Dumitru Ghica, actualul nostru ministru plenipotențiar la Roma (Quirinal), fost ministru de Externe. D-l General Rosetti a adus un serviciu publicisticeii noastre studiînd-o și adnotînd-o.

— **Acelaș Așezămînt XIII. Conspiratori și conspirații în epoca renașterei politice a Romîniei 1848-1877 de Alexandru Marcu, București, 1930, Cartea Rominească, pagini 373, prețul ?**

E o expunere istorică documentată cu privire la epoca ce a premers războiului independenței. Autorul, bun cunoscător al literaturii italiene, aduce contribuții neîntrebuîțate pînă acum de istoricii romini. Astfel ne arată că mijlocitorul dintre N. Bălcescu și L. Kossuth a fost revoluționarul italian Mazzini ș. a. tot alt de importantă e contribuția pentru cunoașterea legăturilor noastre cu Garibaldi.

Noutate: — „ISUS“ — 33-1933

Intru pomenirea a 1900 de ani dela moartea Mîntuitorului nostru Isus Christos, credem cît se poate de potrivită și bine venită — pentru prepararea sufletelor creștine fie și necredincioase — publicarea unui număr *festiv* special, închinat pe de a întregul *persoanei* și misiunii lui Isus Christos D. N.

Vrem să prezentăm pe Dumnezeu-om, sub aspectele cele mai importante și felurite :

1. Isus în fața istoriei și a rațiunii,
2. Isus în amîndouă Testamentele,
3. Isus în dogmatica și pietatea creștinească,
4. Isus în istoria Bisericii și în viața sfinților,
5. Isus în viața morală și religioasă a oamenilor.
6. Isus în Literatura și Arta din țările mai civilizate

și într'un mod deosebit în Liter. și Arta noastră românească.

Volumul iubilare „**Maria**“ a fost ca porticul și solia primăvărată a volumului festiv „**Isus**“ pe care îl vrem cît de sărbătoresc și demn. Clișee de gravuri și icoane însemnate nu vor lipsi, nici chiar hărți, din Palestina mai ales. Va cuprinde studii și teme felurite și interesante : dogmatice, istorice, literare, artistice, liturgice, omelitice, imnografice, euharistice, biografice și „pagini alese“ din literatura romînească și din lit. străine mai cunoscute : italiană, germană, spaniolă, engleză, franceză, latină, elină, rusească . . .

Nu vom trece cu vederea sanctuarele însemnate, instituțiile, devoțiunile, aparițiile, pelerinajii și reprezentările cele mai tipice ale lui **Isus**.

Acest omagiu lui „Isus-Impăratul“ va forma mai multe Nre. din revista noastră, deci cerem răbdare abonaților nostri pînă vom termina un volum așa de însemnat. Avem nădejde că vor fi plăcut surprinși cu sosirea volumului „**Isus**“, . . . format mare în-8- ilustrat . . .

am.